

การไม่ได้สวมชุดฟองในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

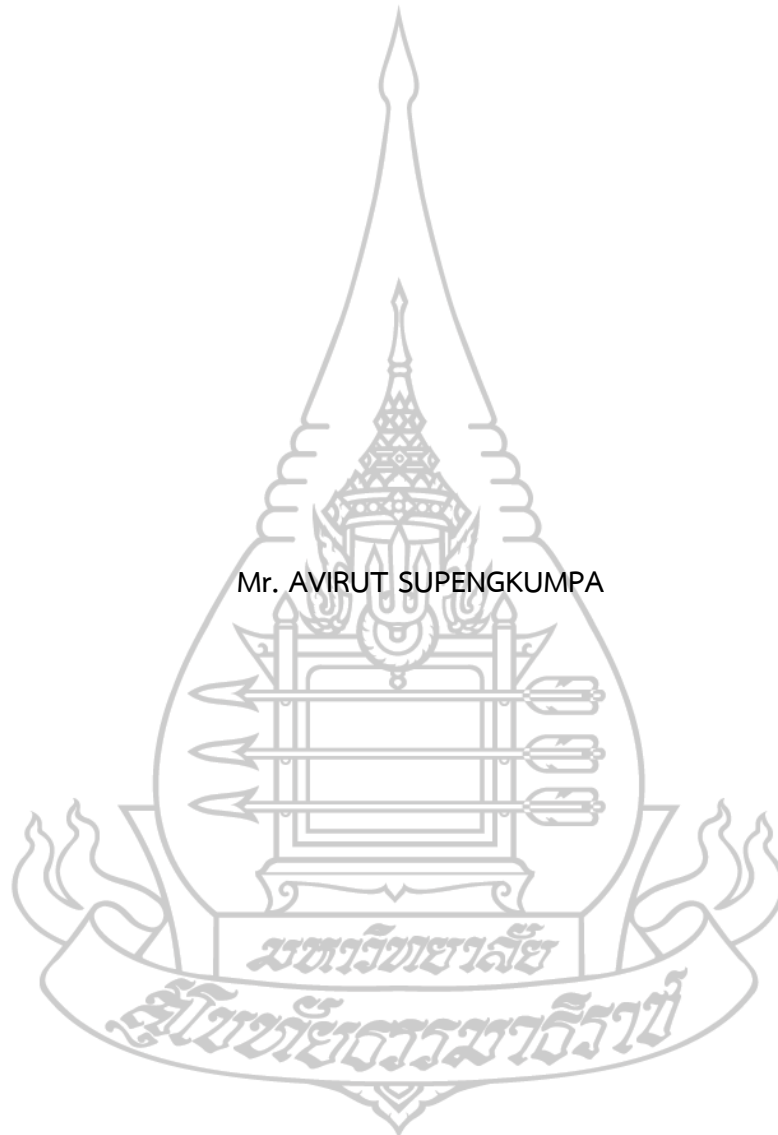

นายอวิรุทธ์ สุเพ็งคำภา

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกกฎหมายมหาชน
สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2566

Failure to investigate the basis of prosecution in cases in which the
prosecutor is the plaintiff

Mr. AVIRUT SUPENGKUMPA

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Public Law
School of Law Sukhothai Thammathirat Open University

2023

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ	การไม่ได้สวมมูลฟองในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์
ชื่อและนามสกุล	นายอวิรุทธ์ สุเพ็งคำภา
แขนงวิชา / วิชาเอก	กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน
สาขาวิชา	นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกวลิน ต่อปัญญาชาญ

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์สิทธิ์ อรุณรัตน์กุล)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชานิติศาสตร์

ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ การไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

ผู้ศึกษา นายอวิรุทธ์ สุเพ็งคำภา รหัสนักศึกษา 2634000950

ปริญญา นิติศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกวณีน ต่อปัญญาชาญ ปีการศึกษา 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการค้นหาความจริง การไต่สวนมูลฟ้อง และสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ (2) ศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนการเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์กฎหมายของประเทศไทยและกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (3) วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ (4) เสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยทางเอกสารได้แก่ การศึกษาจากหนังสือ บทความที่เกี่ยวข้องทั้งไทยและต่างประเทศ วารสาร คำพิพากษาของศาลที่เกี่ยวข้อง กฎหมายของไทยและกฎหมายของต่างประเทศ ศึกษาจากวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา อีกทั้ง ศึกษาค้นคว้าจากทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตประกอบกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

ผลการศึกษาพบว่า (1) ทฤษฎีค้นหาความจริง มีหลักว่า ต้องค้นหาข้อเท็จจริงหรือหลักฐานของคดีเพื่อให้ได้ข้อยุติตามความจริง ไม่ว่าจะข้อเท็จจริงหรือหลักฐานนั้นจะเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อผู้ต้องหาที่ต้องนำมาเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา และเมื่อศึกษาหลักแนวคิดเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องพบว่า เป็นหลักการล้นกรงคดีอาญาที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล โดยมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขจำกัดสิทธิการดำเนินคดีแต่ต้องไม่เกินความจำเป็น ส่วนการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพพบว่า หลักการนี้มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนมาถึงแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาจนถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการปฏิบัติเช่นผู้กระทำความผิดมิได้ (2) กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาโดยแบ่งประเภทคดีตามความร้ายแรงของระดับโทษเป็น 3 ประเภท ส่วนของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีการแบ่งประเภทคดีออกเป็น 2 ประเภท เฉพาะคดีที่มีโทษร้ายแรงและระดับกลางเท่านั้น เนื่องจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีการยกเลิกคดีประเภทโทษเบาไปแล้วในปัจจุบัน โดยประเทศสหรัฐอเมริกาให้ผู้ถูกฟ้องมีสิทธิตั้งทนายเข้ามาช่วยเหลือในคดีและมีสิทธิทำคำให้การในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง สาธารณรัฐฝรั่งเศสให้ผู้ถูกฟ้องมีสิทธิตั้งทนายเข้ามาในคดีและนำพยานหลักฐานมาหักล้างได้ อีกทั้งสามารถไม่ตอบคำถามหรือไม่เปิดเผยข้อต่อสู้ของตนได้ ส่วนสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีสิทธิตั้งทนายช่วยเหลือคดีและมีสิทธิยื่นบัญชีระบุพยานหรือทำข้อคัดค้านต่างๆภายในเวลาที่กำหนด ส่วนประเทศไทยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์มีสิทธิเพียงตั้งทนายเข้ามาถามค้านพยานของผู้ฟ้อง และคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ในทางปฏิบัติศาลประทับรับฟ้องทันที (3) จากการวิเคราะห์การกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของต่างประเทศและการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย พบว่ามีปัญหา 3 ประการได้แก่ การจำกัดสิทธิของผู้ถูกฟ้องคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง การไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และการที่กฎหมายยังไม่มี ความชัดเจนในประเภทคดีที่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องและคดีที่ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง (4) เห็นควรเสนอให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยให้ผู้ถูกฟ้องหรือจำเลยมีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและไม่ตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีพยานมาช่วยเหลือ และให้ศาลไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ซึ่งเป็นคดีที่มีโทษร้ายแรงหมายถึงคดีที่มีโทษจำคุกสิบปีขึ้นไป กรณีคดีที่มีโทษชั้นปานกลางหมายถึง คดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนขึ้นไปแต่ไม่เกินสิบปีไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง เว้นแต่คดีนั้นมีความยุ่งยากซับซ้อนหรือพนักงานอัยการร้องขอ หรือผู้ถูกกล่าวหาหรือศาลเห็นสมควรให้การไต่สวนคดีนั้น ส่วนคดีที่มีโทษชั้นเบาหมายถึงคดีความผิดโทษและคดีความผิดทางพินัย ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อให้เกิดการล้นกรง ตรวจสอบ ถ่วงดุลในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ

คำสำคัญ การไต่สวนมูลฟ้อง พนักงานอัยการ คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

Independent Study title: “Failure to investigate the basis of prosecution in cases in which the prosecutor is the plaintiff”

Author: “Mr. AVIRUT SUPENKUMPA”; ID: “2634000950”;

Degree: Master of Laws

Independent Study Advisor: Assistant Professor Dr. Keovalin Torpanyacharn;

Academic year: 2023

Abstract

This independent study aims to: (1) study concepts and theories regarding finding the truth, preliminary investigation, and rights and freedoms in criminal cases of defendants in which the public prosecutor is the plaintiff; (2) study and compare the processes regarding the preliminary investigation in criminal cases in which the public prosecutor is the plaintiff according to the laws in Thailand, the United States of America, France, and Germany; (3) analyse problems with the preliminary investigation process in criminal cases in which the public prosecutor is the plaintiff; and (4) recommend improvement and amendments to the Criminal Procedure Code in parts related to a preliminary investigation in criminal cases in which the prosecutor is the plaintiff.

This independent study is a qualitative study using documentary research methods including books, related articles in Thai and foreign journals, and judgments of foreign Thai courts. This independent study also studies theses, related research works, and other related documents. In addition, research from the internet and the use of information technology lead to analysis and recommendations for improving and amending the Criminal Procedure Code regarding preliminary investigations in cases in which the prosecutor is the plaintiff.

The study results found that (1) The theory of finding truth has the principle that the facts or evidence of the case must be searched to reach a truthful conclusion. Regardless of whether the facts or evidence are good or bad for the accused, they must be brought to prove the guilt or innocence of the accused. In addition, when studying the concept of the preliminary investigation, this principle is a principle for screening criminal cases that will be considered in court proceedings with criteria and conditions limiting the right to prosecute but not exceeding necessity. As for the study of concepts and theories regarding rights and freedoms, it was found that this principle has developed continuously from the past until the present. There is also the concept of human rights according to the Universal Declaration of Human Rights, which states that it is presumed that the accused or defendant is innocent until a final judgment is made that he is guilty. In addition, the accused or defendant will not be treated as an offender. (2) The preliminary inquiry process in criminal cases in United States of America and French, there is a preliminary hearing in criminal cases, categorizing cases according to the severity of the punishment into three categories. In Germany, cases are divided into two categories: only cases with severe and moderate punishments because Germany's current light penalty cases have been cancelled. United States of America give the accused the right to appoint a lawyer to assist in the case and have the right to give evidence at the preliminary hearing. The Republic of France gives the accused the right to appoint a lawyer to enter the case and present evidence to refute it, as well as being able not to answer questions or reveal their defences. As for the Federal Republic of Germany, they have the right to appoint a lawyer to assist in the case and have the right to submit a list of witnesses or make various objections within the specified time. In Thailand, in the preliminary investigation of a case in which the people are the plaintiffs, they have the right only to appoint a lawyer to cross-examine the plaintiff's witnesses. In addition, in cases where the prosecutor is the plaintiff, in practice the court will accept the case immediately. (3) From the analysis and comparison of the preliminary investigation process in foreign criminal cases in which the prosecutor is the plaintiff according to the Thai Criminal Procedure Code, it is found that there are three problems: limiting the rights of the accused in the preliminary inquiry stage, and not conducting a preliminary investigation. In cases where the public prosecutor is the plaintiff and the law is not yet clear on the types of cases that require a preliminary inquiry and cases that do not require a preliminary investigation, (4) It is considered appropriate to propose an amendment to the Criminal Procedure Code for those who being accused or defendant has the power to bring witnesses to examine in the preliminary inquiry and does not take away the defendant's right to have a lawyer to assist. In addition, the court shall investigate the cause of action in cases in which the public prosecutor is the plaintiff, which are cases with severe penalties (a prison sentence of ten years or more). The cases with a moderate punishment (a prison sentence of one month or more, but not exceeding ten years), there is no need to investigate the cause of action unless the case is complicated or the prosecutor requests it or the accused requests it, and the court deems it appropriate to investigate that case. There is no need for a preliminary inquiry for cases with lighter punishments (misdemeanour cases and disciplinary offence cases). These are for screening, checking and balancing the prosecution of cases by prosecutors.

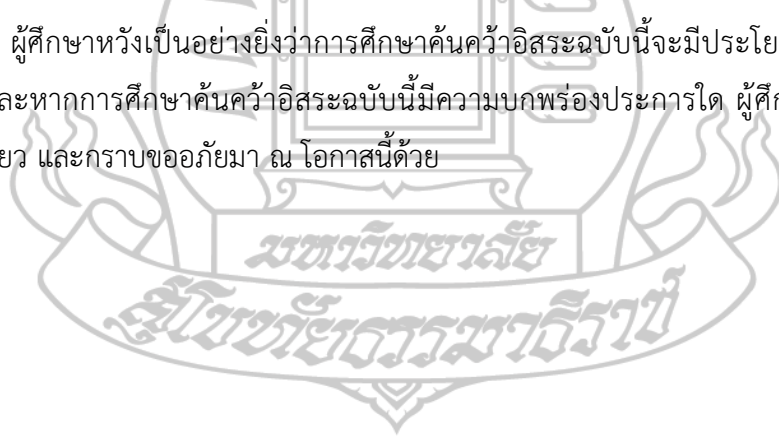
Keywords : Preliminary investigation, Public prosecutor, Cases in which the public prosecutor is the plaintiff.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง การไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงตามความมุ่งหมายด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกวลิน ต่อปัญญาชาญ ซึ่งท่านกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าอิสระและคอยให้ความช่วยเหลือชี้แนะแนวทางในการจัดทำให้ออกคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ในทางกฎหมาย และให้ความสนใจตรวจสอบแก้ไขร่างการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้เป็นอย่างดี ผู้ศึกษาจึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกวลิน ต่อปัญญาชาญ และ ผศ.ดร. อิงครัต ตลเจิม ผู้เป็นกรรมการสอบ การศึกษาค้นคว้าอิสระในครั้งนี้ ที่สละเวลารับเป็นกรรมการสอบ พร้อมทั้งช่วยให้คำชี้แนะในการจัดทำการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ ตลอดจนอาจารย์ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ศึกษา และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือผู้ศึกษาเป็นอย่างดีตลอดมา

ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาและครอบครัวของผู้ศึกษา รวมถึงขอบคุณมิตรสหายทั้งหลายที่คอยให้คำปรึกษา แนะนำและสนับสนุนจนทำให้การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และขอขอบคุณงามความดีทั้งหมดของการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้กับทุกท่านที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้จะมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยแก่ผู้อ่าน และหากการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีความบกพร่องประการใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว และกราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นายอวิรุทธ์ สุเพ็งคำภา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์	7
ขอบเขตการศึกษา	7
ระเบียบวิธีการวิจัย	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม การค้นหาความจริง การไต่สวนมูลฟ้องและสิทธิและเสรีภาพ.....	9
แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ	9
หลักนิติรัฐ.....	15
หลักนิติธรรม	27
ทฤษฎีหลักการค้นหาความจริง	33
แนวคิดเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 กระบวนการได้สวนมูลฟ้องตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ	51
ประเทศไทย.....	51
ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	58
สาธารณรัฐฝรั่งเศส.....	65
สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	80
ตารางเปรียบเทียบการได้สวนมูลฟ้องของไทยกับต่างประเทศ	89
บทที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการไม่ได้สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	91
ปัญหาเรื่องการจำกัดสิทธิของผู้ถูกฟ้องในชั้นได้สวนมูลฟ้อง	93
ปัญหาเรื่องการไม่ได้สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์	97
ปัญหาเรื่องการที่กฎหมายไทยยังไม่มี การแบ่งประเภทของคดีอย่างชัดเจน.....	100
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	107
บทสรุป.....	107
ข้อเสนอแนะ	111
บรรณานุกรม	114
ประวัติผู้วิจัย	119

ญ

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1 เปรียบเทียบการไต่สวนมูลฟ้องของไทยกับต่างประเทศ..... 89

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสตราจารย์ คณิต ฦ นคร ได้แสดงทัศนะไว้ว่า รัฐมีอำนาจและหน้าที่ในการให้บริการ สาธารณะและรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมนั้นๆ การดำเนินคดีอาญาถือเป็นการใช้อำนาจอย่าง หนึ่งของรัฐ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญาประการหนึ่งคือ การรักษาความสงบ เรียบร้อยในสังคมและเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ซึ่งกระบวนการพิจารณาคดีอาญาอาจทำให้ เกิดการกระทบกระเทือนถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคล ดังนั้น การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาใน แต่ละขั้นตอนจะต้องมีความถูกต้องและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย เนื่องจากเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการดำเนินคดีอาญาคือ การตรวจสอบค้นหาความจริงของ เรื่องดังกล่าวเพื่อชี้ขาดข้อสงสัยในเรื่องที่กล่าวหาว่า และ การชี้ขาดจะต้องอาศัยความจริงที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องดังกล่าวเท่านั้น จะอาศัยการกระทำความผิดครั้งก่อนยกเป็นเหตุชี้ขาดในคดีหลังไม่ได้ การ ดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ทุกฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาความจริง โดยในการดำเนินคดีอาญา ชั้นเจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาความจริงของเรื่องโดยไม่ผูกมัดกับคำขอหรือ คำร้องของผู้ใด และในการดำเนินคดีอาญาชั้นศาลทุกฝ่ายรวมถึงศาลต่างมีหน้าที่ในการตรวจสอบ ค้นหาความจริงของเรื่องดังกล่าว แต่ทางปฏิบัติในปัจจุบันนั้น ศาลไม่ได้ใช้อำนาจในการไต่สวนมูล ฟ้องเพื่อค้นหาความจริง อันเป็นการปฏิบัติทำนองเดียวกับศาลในประเทศที่การดำเนินคดีอาญาเป็น การดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน ซึ่งทางปฏิบัตินี้ไม่ได้มีพื้นฐานทางกฎหมายสนับสนุนในกรณี ดังกล่าว¹

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มี การเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้ เนื่องจากประเทศไทยใช้ระบบการฟ้องคดีแบบคู่ขนาน ซึ่งให้อำนาจแก่ราษฎรผู้เสียหายฟ้องคดีได้เองและคู่ขนานกับการฟ้องคดีโดยเจ้าพนักงานอัยการ แต่ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 32 ที่ว่า “เมื่อพนักงาน อัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำการให้คดีของ พนักงานอัยการเสียหายโดยกระทำหรือละเว้นการกระทำใดๆในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมี

¹ คณิต ฦ นคร,กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,2555), น.45.

อำนาจร้องต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายกระทำหรือละเว้นกระทำการนั้นๆได้” อันแสดงให้เห็นว่าพนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องรักษาผลประโยชน์ของรัฐ การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยจึงเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเช่นเดียวกับการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝั่งยุโรป จะมีความแตกต่างตรงที่บางประเทศฝั่งยุโรปนั้น พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่เริ่มคดีอาญาเองได้หรือมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาได้ แต่ในการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนั้น พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าพนักงานตำรวจเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการเริ่มดำเนินคดีอาญาหรือสอบสวนคดีอาญา การดำเนินคดีอาญาของพนักงานสอบสวนนั้นก็ถือว่าการดำเนินคดีอาญาเพื่อพนักงานอัยการ และศาลก็ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจฟ้องของเจ้าพนักงานอัยการโดยวิธีการไต่สวนมูลฟ้อง² กรณีนี้ไม่เหมือนกับในต่างประเทศ เช่น ประเทศที่ใช้ระบบการฟ้องคดีอาญาโดยประชาชนอย่างสหรัฐอเมริกา ที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบอำนาจฟ้องหรือไม่ฟ้องในคดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ซึ่งการตรวจสอบอำนาจฟ้องหรือไม่ฟ้องนี้จะถูกตรวจสอบโดยคณะลูกขุน ประกอบไปด้วยสมาชิกที่เป็นประชาชนคนธรรมดาจำนวนตั้งแต่ 12 คนถึง 23 คน เป็นผู้ตรวจสอบว่าควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง บางคดีก็ให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาแทนประชาชนได้ เพราะได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนโดยตรง จึงถือได้ว่าเป็นระบบการฟ้องคดีโดยประชาชนมีการตรวจสอบอำนาจฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีอาญาโดยประชาชนแทนการตรวจสอบโดยอำนาจตุลาการศาลจึงรับฟ้องคดีอาญาไว้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้ โดยไม่ต้องดำเนินการไต่สวนอย่างใดอีก³ เพราะถือว่ามี การตรวจสอบอำนาจฟ้องโดย ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการประทับรับฟ้องอย่างหนึ่ง

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 “ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไปเมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามว่าได้กระผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้ จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้ง

² คณิต ฒ นคร,กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,2555), น.26.

³ สุรินทร์ สฤษฏ์พงศ์, ”ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, ” เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานหลักฐานสำหรับรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,(2534), น. 24

ทนายให้ชกค่านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มา แต่ตั้งทนายมาชกค่านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามค่าให้การจำเลย และก่อนที่ศาลจะประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น” จะเห็นได้ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 ไม่ได้เปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานเข้าสู้คดี ต้องไปกระทำในชั้นพิจารณาเท่านั้น ทำให้จำเลยไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร เมื่อศาลประทับฟ้องยอมทำให้ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันที อันเป็นการสร้างภาระให้แก่กับจำเลยที่ต้องหาหลักทรัพย์มาประกันตัวเพื่อแลกกับอิสระภาพและต่อสู้อคดีต่อไป แสดงให้เห็นว่าวิธีการดังกล่าวยังไม่ได้เป็นไปตามหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมที่มุ่งจะให้บังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมไม่เว้นแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงการที่ประทับฟ้องโดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องทำให้ผู้ถูกกล่าวหาตกเป็นจำเลยทันที เมื่อตกเป็นจำเลยทันทีก็อาจถูกศาลปฏิเสธการให้ประกันตัว ทำให้สิ้นเสรีภาพไปต่างๆที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 มีหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นกระทำความผิดหรือมีความผิด เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีแล้วโดยที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ผู้นั้นย่อมถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามรัฐธรรมนูญ จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นหากเกิดกรณีที่ศาลไม่ให้ประกันตัวยอมทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีสิ้นสิทธิและเสรีภาพ กรณีดังกล่าวย่อมไม่เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ทำให้มีข้อสังเกตว่าการประทับรับฟ้องโดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น เป็นไปตามหลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม และตามหลักการแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 หรือไม่

ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 คือ การที่กฎหมายดังกล่าวจำกัดสิทธิในการต่อสู้คดี หรือการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกฟ้องคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้กระบวนการในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมีโอกาสสูงมากที่ศาลจะประทับรับฟ้อง เนื่องจากกฎหมายไม่ให้สิทธิผู้ถูกฟ้องในการนำพยานหลักฐานเข้าสู้คดี หรือความสามารถที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างยุติธรรม แม้จะมีสิทธิที่จะตั้งทนายเข้ามาให้การช่วยเหลือในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีได้ แต่การให้สิทธิทนายที่จะถามค้านได้เพียงอย่างเดียวย่อมไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะคัดค้านได้ว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่ศาลจะประทับรับฟ้องหรือไม่ เมื่อศาลประทับรับฟ้องคดีไว้พิจารณาแล้วผู้ถูกฟ้องยอมตกเป็นจำเลยทันที และจากการที่ศาลได้มีการสั่งขังจำเลย ทำให้สิ้นอิสรภาพไปแม้ศาลจะยังไม่มีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดก็ตาม

บทบัญญัติตามมาตรา 162⁴ “ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการส่งต่อไปนี้

(1) ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(2) ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพ ให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณา”

ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองนั้น ศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี ซึ่งเป็นการตรวจสอบการฟ้องร้องไม่ให้มีการฟ้องกลับแก่งกัน แต่ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์แม้กฎหมายจะบัญญัติให้ศาลมีอำนาจที่จะทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีได้หากเห็นสมควร แต่ในทางปฏิบัติศาลแทบจะไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีเลย ทำให้ศาลประทับฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ทันที แม้ว่าคดีที่พนักงานอัยการฟ้องต่อศาลนั้น ก่อนที่คดีจะมาถึงศาลต้องผ่านกระบวนการชั้นพนักงานสอบสวนที่จะต้องสอบสวนพยานหลักฐานทุกชนิดก่อน เมื่อคดีมีพยานหลักฐานเห็นสมควรสั่งฟ้อง เมื่อถึงขั้นการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ พนักงานอัยการก็ต้องตรวจสอบสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานอีกชั้นหนึ่ง หากมีพยานหลักฐานเพียงพอจะสั่งฟ้อง⁵ กฎหมายถือว่าได้มีการผ่านขั้นตอนมาแล้วถึงสองชั้น การที่ศาลสั่งประทับฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ทันที จึงถือได้ว่าศาลมีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการเป็นอย่างสูง จึงทำให้ไม่เกิดการตรวจสอบอำนาจสั่งฟ้องของพนักงานอัยการ ทำให้ไม่เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกฟ้องคดี อาจถือได้ว่าการที่ศาลมีความเชื่อมั่นมากเกินไปต่อกระบวนการทำงานที่ผ่านการตรวจสอบมาแล้วสองชั้นของเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการ ทำให้การประทับฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้องนั้น ไม่ได้นำหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม รวมถึงหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมาใช้เกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพียงพอ

ปัญหาเรื่องที่ศาลสั่งประทับฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ทันทีนั้น มาจากความเชื่อมั่นในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการมากเกินไป แม้จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและผ่านขั้นตอนการตรวจสอบมาแล้วถึงสองขั้นตอนก็ตาม แต่เจ้าหน้าที่รัฐก็ยังเป็นมนุษย์ที่สามารถเกิดความผิดพลาดได้ ถึงแม้กฎหมายจะให้อำนาจศาลที่จะไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ แต่ก็อยู่ในดุลยพินิจของศาล และในทางปฏิบัติแทบจะไม่เคยมีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีของพนักงานอัยการเลย ทำให้เมื่อศาลสั่งประทับฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์แล้วจึงเกิดการยกฟ้องภายหลังเป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการเลย ศาลควรจะมีการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ดังเช่นกรณีของต่างประเทศ

⁵ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนากระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา. น. 29.

อย่างประเทศสหรัฐอเมริกา หรือสาธารณรัฐฝรั่งเศส หรือสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ที่จะทำการ ไล่สวนมูลฟ้องคดีที่มีโทษความผิดร้ายแรงทุกคดี คดีที่มีระดับโทษปานกลางจะไล่สวนเฉพาะคดีที่มีความ ยุ่งยากซับซ้อน และในคดีที่มีโทษเบาศาลจะไม่ทำการไล่สวนมูลฟ้องเลย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และสร้างความเชื่อมั่นต่อสังคมเกี่ยวกับกระบวนการไล่สวนมูลฟ้อง

ปัญหาอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับกระบวนการไล่สวนมูลฟ้อง คือ การที่ไม่มีบทนิยามเพื่อ แบ่งประเภทคดีว่าคดีใดเป็นคดีที่มีโทษร้ายแรง คดีที่มีโทษปานกลาง และคดีที่มีโทษเบา ทำให้ไม่มีความชัดเจนในการพิจารณาว่าคดีใดที่ศาลสมควรจะมีการไล่สวนมูลฟ้อง ทำให้ในปัจจุบันมีคดีขึ้นสู่ ศาลเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การไล่สวนมูลฟ้องจึงนับเป็นมาตรการในการถ่วงดุลคดีเบื้องต้นที่ กระทำโดยศาล เนื่องจากอาจมีการฟ้องร้องเพื่อกลั่นแกล้งผู้อื่นโดยอาศัยศาลเป็นเครื่องมือ รวมถึงใน ปัจจุบันคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ขึ้นสู่การพิจารณาในศาลไทยมีสถิติการยกฟ้องเป็นจำนวนมาก การแบ่งประเภทคดีจะช่วยให้การไล่สวนมูลฟ้องเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ ที่ถูกฟ้องคดีและยังช่วยให้เกิดการถ่วงดุลคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลอีกทางหนึ่งด้วย

ดังนั้น การไล่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จึงนับว่าเป็น กระบวนการตรวจสอบคำสั่งฟ้องของพนักงานอัยการโดยศาลและเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้อง⁶ อีกทั้งยังเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อป้องกันการนำคดีที่ไม่มีมูลหรือไม่มี พยานหลักฐานสนับสนุนมาฟ้องคดีต่อศาล โดยให้ศาลถ่วงดุลคดีในเบื้องต้นก่อนว่ามีมูลเพียงพอ ที่ศาลจะรับพิจารณาต่อไปหรือไม่ หากการไล่สวนมูลฟ้องคดีมีประสิทธิภาพที่ดี จะสามารถลดปริมาณ คดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมที่ทุกคน มีสิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีโดยไม่เป็นธรรม หมายถึงทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา จะต้อง ได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าผิดจริง อันเป็นไปตามหลักสันนิษฐานไว้ ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 การไล่สวนมูลฟ้องใน คดีที่พนักงานอัยการหรือรัฐเป็นโจทก์นอกจากศาลจะต้องทำการไล่สวนมูลฟ้องคดีนั้นแล้ว ศาลควร ยึดหลักการตรวจสอบค้นหาความจริงเช่นกัน ไม่ใช่เพียงแต่ทำตามรูปแบบ เพราะเป้าหมายหลัก ของการดำเนินคดีอาญาคือการค้นหาความจริง ดังนั้น เมื่อกฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่ ดังกล่าวแล้ว ศาลควรจะมีบทบาทหน้าที่ในการไล่สวนมูลฟ้องคดีอาญานั้นๆ เพื่อให้การไล่สวนมูล ฟ้องมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของการไล่สวนมูลฟ้องได้อย่างแท้จริง แม้ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติให้มีการไล่สวนมูลฟ้องคดีอาญาก่อนจะมีการประทับรับ ฟ้องคดีไว้พิจารณาก็ตาม แต่ปรากฏว่าเมื่อคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เข้าสู่กระบวนการพิจารณา

⁶ ปาณิศ วงศ์ทุมมาลา, “ความเป็นภาวะวิสัยของอัยการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาตรี” (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555), น. 32.

ของศาลแล้ว ศาลได้มีการยกฟ้องคดีอยู่มาก อันแสดงให้เห็นว่าการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก่อนจะมีการประทับฟ้องของศาลไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การที่ศาลไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ทำให้คดีของพนักงานอัยการเข้าสู่การพิจารณาของศาลเกือบทุกคดี ก่อให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย ทำให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ยังไม่เป็นไปตามหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมที่มุ่งจะให้มีการจำกัดอำนาจของรัฐและบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกันไม่เว้นแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ อีกทั้งความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ยังไม่เป็นไปตามหลักการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามรัฐธรรมนูญอีกด้วย อีกทั้งการดำเนินกรณีนั้น ยังไม่ทำให้มีการช่วยกลับกรองคดีก่อนจะขึ้นสู่การพิจารณาของศาล บางกรณีพบว่าผู้บริสุทธิ์ถูกฟ้องคดีและตกเป็นจำเลยอันเป็นการเสียเวลาและทรัพยากรในการต่อสู้คดี บางกรณีอาจถึงขั้นทำให้เสียสิทธิและเสรีภาพจากการถูกกักขังหรือไม่ได้รับการประกันตัวอันเนื่องมาจากคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ แม้ภายหลังปรากฏว่าศาลได้มีคำพิพากษายกฟ้องในคดีดังกล่าว ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าการที่ไม่ดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก่อนมีการประทับฟ้องคดี ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกฟ้องคดีโดยรัฐ เพราะขาดการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจฟ้องตามหลักการที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อีกทั้งการไม่ไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องนั้น ไม่ก่อให้เกิดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นการกลับกรองคดีโดยอาศัยการไต่สวนมูลฟ้องของศาลในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ควรที่จะมีการปรับปรุงและศาลควรมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้อง เพื่อให้เกิดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากยิ่งขึ้น

การไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้อง เป็นหลักการที่สำคัญในการใช้กลับกรองคดีและค้นหาความจริงของคดีว่า คดีนั้นมีมูลพอที่จะฟ้องคดีหรือไม่ ก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล และเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และทำให้วิธีการปฏิบัติดังกล่าวเป็นไปตามหลักนิติรัฐและนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญอีกด้วย ซึ่งแต่ละประเทศก็มีแนวทางในการค้นหาความจริงโดยการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องที่แตกต่างกัน จึงเห็นควรมีการศึกษา วิเคราะห์และเสนอแนะการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิของผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกรณีที่ไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และกรณีที่กฎหมายไทย ยังไม่มีการแบ่งประเภทคดีที่มีความชัดเจน โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม หลักการค้นหาความจริงและหลักการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ พร้อมเปรียบเทียบกระบวนการเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ของกฎหมายไทยและของประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ อันนำไปสู่ผลการศึกษาแนวทางที่จะเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

ความอาญาในเรื่องเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เพื่อให้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เกิดความชัดเจนและมีประสิทธิภาพอันนำไปสู่วิธีปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม หลักการค้นหาความจริง และแนวคิดเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ได้บัญญัติไว้เพื่อรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการค้นหาความจริง การไต่สวนมูลฟ้อง และสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

2.2 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนการเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์กฎหมายของประเทศไทยและกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

2.4 เพื่อให้ผลการศึกษาเป็นแนวทางที่จะเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

3. ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบกับแนวคิดและทฤษฎี กฎหมายที่เกี่ยวข้อง แนวคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลไทย และศาลต่างประเทศ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหามาจากการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

4. ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าอิสระครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยใช้วิธีศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ การศึกษาจากหนังสือ บทความที่เกี่ยวข้องทั้งไทยและต่างประเทศ วารสาร คำพิพากษาของศาลที่เกี่ยวข้อง กฎหมายของไทยและกฎหมายของต่างประเทศ ศึกษาจากวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา อีกทั้งศึกษาค้นคว้าจากทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตประกอบกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการช่วยศึกษาค้นคว้าในการวิจัยครั้งนี้

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 เพื่อทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการค้นหาความจริง การไต่สวนมูลฟ้อง และสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

5.2 เพื่อทราบถึงมาตรการในกระบวนการเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์กฎหมายของประเทศไทยและกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

5.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

5.4 สามารถแนวทางที่จะเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

ในส่วนของบทนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม หลักการค้นหาความจริง และแนวคิดเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง รวมถึงทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักการค้นหาความจริง การไต่สวนมูลฟ้องและแนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการและเป็นแนวทางที่สำคัญในการปรับปรุงกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคดีของรัฐ ให้สอดคล้องกับหลักนิติรัฐ นิติธรรม และหลักสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น โดยหลักการดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 เกี่ยวกับหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเป็นหนึ่งในเครื่องมือของรัฐที่จะอำนวยความยุติธรรมให้กับสังคมนั้นๆ เพื่อให้เกิดการใช้งานเครื่องมือดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นไปและสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมประเทศไทยได้อย่างไร

1. แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ

ในทางปรัชญาแล้ว แนวความคิดเรื่องของสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ในยุคกรีก โดยอริโตเติล(Aristotle)⁷ กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลย่อมมีเสรีภาพในการเลือกและด้วยเหตุผลที่ถูกต้องย่อมช่วยให้เขาเข้าถึงกฎธรรมชาติได้ และจุดนี้เองคือเสรีภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์⁸ โดยแนวความคิดนี้ถือว่ามนุษย์นั้น มีเสรีภาพอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติภายใต้เหตุผลที่ถูกต้องอันเนื่องมาจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ที่มาที่สำคัญของแนวความคิดเกี่ยวกับ สิทธิและเสรีภาพนั้นมาจากสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งเป็นสำนักกฎหมายที่มีแนวความคิดที่

⁷ อริโตเติล(Aristotle) เกิด 384 ก่อนค.ศ. (พ.ศ. 160)และถึงแก่กรรม 322 ก่อนค.ศ. (7 มีนาคม พ.ศ. 222) เป็นก้นปรัชญากรีกโบราณ เป็นลูกศิษย์ของเพลโต และเป็นอาจารย์ของอเล็กซานเดอร์มหาราช ใ้ได้รับยกย่องให้เป็นนักปรัชญาที่มีอิทธิพลสูงที่สุดท่านหนึ่งในโลกตะวันตกด้วยผลงานเขียนหนังสือเกี่ยวกับฟิสิกส์กวีนิพนธ์ สัตววิทยา การเมือง การปกครอง จริยศาสตร์ และชีววิทยา

⁸ อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2544). การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 34

มีบทบาท ต่อแนวความคิดทางกฎหมายของยุโรปในหลายประการ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับลำดับชั้นของกฎหมาย โดย Thomas Aquinas⁹ นักปรัชญาศาสนาปลายยุคกลางได้จำแนกกฎหมายออกเป็น 3 ประเภท¹⁰ ได้แก่กฎธรรมชาติ กฎสวรรค์และกฎหมายที่มนุษย์สร้างขึ้น และหากกฎหมายที่มนุษย์สร้างขึ้น ขัดแย้งกับธรรมชาติด้อยกว่าอาจมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายได้ กล่าวคือ กฎหมายธรรมชาติดีมีสถานะที่เหนือกว่า และผูกพันกฎหมายที่ออกโดยผู้มีอำนาจในการตรากฎหมายด้วย ซึ่งการจัดความสำคัญของกฎหมายดังกล่าว ทำให้เกิดความชัดเจนในเรื่องลำดับชั้นของกฎหมายและความหมายของลำดับชั้นของกฎหมาย ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ มีอิทธิพลต่อนักคิดทางกฎหมายในยุคใหม่ที่จะให้เหตุผลในทางปรัชญาแทนการให้เหตุผลในทางเทววิทยา (Theology) ของยุคกลางก็ตาม

สิทธิและเสรีภาพมีพัฒนาการอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ของยุโรปโดยชนชั้นกลางในยุโรปได้บังคับให้พวกขุนนางและกษัตริย์ให้หลักประกันต่อสิทธิและเสรีภาพบางประการและมักจะกระทำในรูปแบบของเอกสารต่าง ๆ โดยในคริสต์ศักราช 1188 Cortes con Leon และบรรดานักบวชรวมตลอดถึงประชาชนชาวสเปนได้มีการร่วมประชุมกันเพื่อให้การรับรองสิทธิของประชาชนในการฟ้อง สิทธิในการปรึกษาหารือ สิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นในปัญหาสำคัญต่าง ๆ เช่น การทำสงคราม การทำสัญญาสันติภาพ นอกจากนี้ยังได้รับรองการล่วงละเมิดไม่ได้ต่อ สิทธิและเสรีภาพในชีวิต เกียรติยศ และสิทธิในที่อยู่อาศัยและกรรมสิทธิ์¹¹ แต่ข้อเรียกร้องได้รับการกล่าวถึงกันมากในการต่อสู้ของชนชั้นกลางคือ Magna Carta ในคริสต์ศักราช 1215 เกิดจากการที่พวกขุนนางไม่พอใจพระเจ้าจอห์นผู้ปกครองอังกฤษที่มักจะเรียกเก็บภาษีตามใจชอบเพื่อนำไปใช้ในการสงคราม จึงเกิดการรบกันและพระเจ้าจอห์นเป็นฝ่ายแพ้จึงต้องยอมประทับตราลงใน Magna Carta เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน คริสต์ศักราช 1215 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการกระทำที่ไม่ชอบทั้งปวงของพระเจ้าจอห์นให้หมดไป และสาระสำคัญประการหนึ่ง คือ พระมหากษัตริย์จะเก็บภาษีบางอย่างโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากพวกขุนนางไม่ได้นำมาสู่การกำหนดกฎหมายเกี่ยวกับการเก็บภาษีใด ๆ ต้องผ่าน

⁹ Thomas Aquinas เกิด ค.ศ. 1225 และถึงแก่กรรม ค.ศ. 1274 เป็นบาทหลวงโรมันคาทอลิก สังกัดคณะดอมินิกัน เกิดในตระกูลขุนนางชาวอิตาลีสนใจศึกษาสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียดลึกซึ้ง อควินัสได้พัฒนาแนวความคิดของเขา โดยได้รับอิทธิพลจากอริโตเติลในขณะที่นักคิดคนอื่นมีความเห็นตรงกันข้าม อควินัสได้ดำเนินการศึกษาสรุปผลที่เป็นแบบตรรกศาสตร์ที่สมบูรณ์โดยไม่มีข้อสงสัยหรือข้อขัดแย้งตามแนวความคิดของอควินัส ระเบียบวิธีดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่ออควินัสเริ่มสนใจศึกษาค้นคว้าแนวความคิดของอริโตเติล และได้มีอิทธิพลตลอดชีวิตการทำงานของอควินัส

¹⁰ มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. (2546). กฎหมายที่มีบทบัญญัติไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. หน้า 125.

¹¹ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 40.

การเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน นอกจากนี้ได้กำหนดป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ ในทางศาลของพระมหากษัตริย์ไว้ในมาตรา 39 ว่า อิศระชนไม่อาจจะถูกจับกุม คุมขัง ถูกประหาร ถูกเนรเทศ หรือถูกกระทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เว้นแต่โดยอาศัยพื้นฐานคำวินิจฉัยตามบทบัญญัติของกฎหมาย

ในศตวรรษที่ 17 สภาขุนนาง (House of Lords) และสภาสามัญ (Ordinary Council) ของประเทศอังกฤษได้ร่วมกันยื่นเอกสารที่เรียกว่า Petition of Right ต่อพระเจ้าชาร์ลและบังคับให้ยอมรับโดยมีการกำหนดสถานะแห่งสิทธิตามกฎหมายระหว่างพระมหากษัตริย์กับสภา และต่อมาแนวคิดของทฤษฎีสัญญาประชาคมซึ่งเรียกร่องสิทธิที่มีความจำเป็นสำหรับประชาชนได้แก่สิทธิในชีวิตและร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพในทางศาสนาและในทางความเชื่อเสรีภาพในการพูด และเสรีภาพของหนังสือพิมพ์¹² และนำไปสู่การทำข้อตกลงของประชาชน (Agreement of the People) ที่เรียกร่องให้รัฐต้องถูกจำกัดอำนาจในเรื่องที่เกี่ยวกับเสรีภาพดังต่อไปนี้ ได้แก่ เสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อเสรีภาพจากการถูกบังคับให้เข้าร่วมในสงคราม การนิรโทษกรรมสำหรับผู้ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่าง ความเสมอภาคการแทรกแซงในสิทธิของบุคคลหรือกรรมสิทธิ์จะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจแต่ข้อเรียกร้องดังกล่าวยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งปีคริสต์ศักราช 1679 กษัตริย์ Karl II ได้ลงนามใน Habeas Corpus Act และยังคงมีผลผูกพันมาจนถึงปัจจุบัน โดยกำหนดให้บุคคลไม่อาจถูกจับกุม คุมขัง โดยปราศจากคำสั่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และผู้ที่ถูกจับกุมนั้น จะต้องนำตัวไปยังผู้พิพากษาภายใน 30 วัน¹³ สำหรับบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องสิทธิเสรีภาพในระหว่างคริสต์ศักราชที่ 1632 – 1704 อีกบุคคลหนึ่งคือ John Locke เขียนหนังสือ Two Treaties on Civil Government โดยเห็นว่าชีวิต เสรีภาพและกรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่เกิด โดยสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันอย่างอิสระของปัจเจกบุคคลในสภาวะธรรมชาติสิทธิดังกล่าวไม่อาจจะถูกยกเลิกได้โดยสัญญาประชาคม แต่ในทางตรงกันข้ามอาจทำให้เกิดความมั่นคงขึ้น โดยสัญญาประชาคม กรรมสิทธิ์ตามแนวความคิดของยุคกลางและตามแนวความคิดของศตวรรษที่ 17 ถือว่ารวมอยู่ในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลด้วย เพื่อให้เกิดหลักประกันต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล¹⁴ แนวความคิดของนักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษที่มีความเกี่ยวพันกับแนวความคิดของ John Locke คือ Sir Edward Coke¹⁵ เป็นผู้ที่สนับสนุนเสรีภาพ

¹² บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 42.

¹³ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 43.

¹⁴ วิภาวรรณ ตูยานนท์. (2518). เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 68.

¹⁵ Sir Edward Coke เกิดเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2095 และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2177.

ส่วนบุคคล สิทธิในชีวิตและกรรมสิทธิ์โดยกฎหมายบัญญัติและก่อให้เกิดพัฒนาการต่อเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิในชีวิตร่างกายและกรรมสิทธิ์ โดย Sir Edward Coke เห็นว่าสิทธิดังกล่าว เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์ ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายจารีตประเพณี

ในศตวรรษที่ 18 แนวความคิดดังกล่าวได้นำไปสู่การประกาศสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาคั้งยังเป็นสมาพันธรัฐอเมริกามีการประกาศ Bill of Right ในรัฐต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการรวมรัฐเรียกว่าสหรัฐอเมริกา (United States of America) มีการประกาศ Bill von Virginia คริสต์ศักราช 1776 เป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนในการประกาศความเป็นอิสระของสหรัฐอเมริกา ส่วนในระดับสหพันธรัฐได้วางหลักเกี่ยวกับ สิทธิและเสรีภาพไว้ใน Federal Bill of Right von 1791 และในฝรั่งเศสได้มีการประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง (Declaration des droits de l'homme et du citoyen) ค.ศ. 1789 โดยตัวแทนของประชาชนชาวฝรั่งเศสประกอบกันเป็นสภาแห่งชาติ (Nationalversammlung) กล่าวถึงความผูกพันขององค์กษัตริย์ต่อบัญญัติต่อสิทธิและเสรีภาพ ทำให้สิทธิและเสรีภาพมีผลผูกพันต่ออำนาจของรัฐทั้งหมด รวมทั้งเสรีภาพและหลักการที่สำคัญ เช่น เสรีภาพทั่วไปในการกระทำอันเป็นการคุ้มครองเสรีภาพส่วนบุคคล เสรีภาพในทางศาสนา สิทธิในกรรมสิทธิ์ หลักการแบ่งแยกอำนาจ (The Separation of Powers) และหลักอธิปไตยของปวงชน รวมทั้งแนวความคิดเรื่องการจำกัดสิทธิและเสรีภาพอาจกระทำได้โดยบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อประโยชน์ของมหาชน¹⁶ คำประกาศสิทธิทั้งสองฉบับดังกล่าว มีอิทธิพลอย่างมากต่อ หลักการสิทธิและเสรีภาพในศตวรรษที่ 19 และ 20 และเป็นหลักการที่มีอิทธิพลต่อหลายประเทศ ในยุโรปรวมถึงประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก

สรุปได้ว่า บางแนวความคิดเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติที่เห็นแก่ตัวและโหดร้าย หากใช้เสรีภาพของมนุษย์แต่ละคนสังคมจะขัดแย้งจนวายได้แก่แนวความคิดของ โทมัส ฮอบส์ ในแนวความคิดนี้มนุษย์แต่ละคนจึงควรสละเสรีภาพเพื่อความสงบสุข และทำสัญญาที่เรียกว่า Leviathan อันเป็นชื่อเดียวกับชื่อหนังสือของฮอบส์ที่กล่าวถึงทฤษฎีนี้ ให้รัฐ (State) เป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตย¹⁷ (Almighty bureaucracies) เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

สำหรับนิยามของคำว่า “สิทธิมนุษยชน”¹⁸ ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 หมายถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล บรรดาที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ หรือตามกฎหมาย หรือตามหนังสือ

¹⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 44.

¹⁷ บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2538). กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุค ต่างๆ. กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 26.

¹⁸ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 มาตรา 4

สัญญาที่ประเทศไทยเป็นภาคีและมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม” ซึ่งเป็นการนิยามทางกฎหมายที่มุ่งจะให้ผลบังคับใช้เฉพาะขอบเขตที่บัญญัติไว้ มิได้มุ่งอธิบายความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” อย่างแท้จริง แต่ทำให้เห็นว่า สารสำคัญของสิทธิมนุษยชน มีขอบเขตครอบคลุมถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” “สิทธิ” “เสรีภาพ” “ความเสมอภาค” การทำความเข้าใจถึงขอบเขตการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน จึงต้องศึกษาความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ ดังกล่าวด้วย สิทธิมนุษยชน ความหมายของสิทธิมนุษยชนพบได้จากเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างซับซ้อนและจากหลักประกันต่าง ๆ ตามที่บัญญัติอยู่ในกฎหมายภายในของแต่ละรัฐ

นอกจากนี้หลักประกันเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพอีกประการหนึ่งก็คือ หลักการที่สำคัญที่สุดในวิธีพิจารณาความอาญา คือ หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocent) จนกว่าจะมีคำพิพากษาจนถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด โดยหลักการดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดเรื่องการป้องกันการลงโทษโดยไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในกฎหมายโรมันมีหลักการที่เรียกว่า “in dubio pro reo” ซึ่งหมายความว่า “ในกรณีที่มีข้อสงสัยให้ประโยชน์กับจำเลย” หลักการนี้ถูกใช้เพื่อรับรองว่าจำเลยจะไม่ถูกตัดสินลงโทษโดยไม่มีหลักฐานเพียงพอ และแนวคิดนี้ก็ได้รับพัฒนาต่อเนืองมาโดยเฉพาะในระบบกฎหมายของจักรวรรดิโรมัน จนมาถึงช่วงศตวรรษที่ 18 และ 19 มีการปฏิรูปกฎหมายอย่างกว้างขวางในยุโรป ทำให้หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ได้รับการรับรองในกฎหมายของหลายประเทศ จนมาถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หลักการนี้ได้รับการยอมรับและรับรองในกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติในปี 1948¹⁹ ที่ระบุในข้อ 11 ว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย” รวมถึงประเทศไทยได้นำหลักการที่สำคัญนี้มาบัญญัติในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ พ.ศ. 2492 และในรัฐธรรมนูญฉบับต่อๆมาอีกหลายฉบับ และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ก็ได้บัญญัติหลักการนี้ไว้เช่นเดียวกันในมาตรา 29²⁰ วรรคสอง และวรรคสามว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เสมือนผู้กระทำความผิดมิได้” ดังนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการปฏิบัติเช่นผู้กระทำความผิดมิได้ตราบเท่าที่ยังไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากสันสงสัยว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด แม้หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในไทยได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันว่าให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มี

¹⁹ Universal Declaration of Human Rights Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948 Article 11

²⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29

ความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ หากพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เราอาจกล่าวได้ว่าการ ปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจะต้องปฏิบัติเสมือนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ แต่อย่างไรก็ดีจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแม้รัฐธรรมนูญจะได้กำหนดหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็ตาม หากแต่ผู้ต้องหาถูกฟ้องคดีโดยรัฐหรือพนักงานอัยการแล้ว เมื่อศาลประทับรับฟ้องทันที ย่อม ทำให้ผู้ถูกฟ้องคดีนั้นตกเป็นจำเลยทันที ซึ่งการตกเป็นจำเลยในกระบวนการพิจารณาทางอาญาของ ไทย นั้น หากเกิดกรณีที่ศาลไม่ให้สิทธิในการประกันตัวผู้ถูกฟ้องซึ่งตกเป็นจำเลยแล้วย่อมสิ้นสิทธิเสรีภาพ แม้รัฐธรรมนูญของไทยจะได้บัญญัติรับรองหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้ก่อนก็ตาม การถูกนำตัวไปกักขังหรือจำคุกโดยที่ยังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนตามรัฐธรรมนูญ แม้จะเพียงวันเดียวก็ย่อมขัดต่อเจตนารมณ์ของหลักการดังกล่าวที่ต้องการจำกัดอำนาจรัฐและ คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมถึงรับรองความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กล่าวโดยสรุปแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่า ด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และแนวคิดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบันได้ยอมรับหลักการที่ว่า ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่า จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับ การปฏิบัติดังเช่นผู้กระทำความผิดมิได้ トラบเท่าที่ยังไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากสงสัยว่าเขา เป็นผู้กระทำความผิดโดยคำพิพากษาของศาล ซึ่งจากสภาพปัญหาที่ผ่านมาการวิธีปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมหรือหลักกฎหมายบางประการที่มักจะทำต่อผู้ต้องหาและจำเลย ในคดีอาญาที่ยังไม่ได้มีคำพิพากษาหรือมีคำพิพากษาแล้วแต่ยังไม่ถึงที่สุดว่าผู้นั้นกระทำความผิด เช่นเดียวกับเป็นผู้ที่ถูกตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ตลอดจนการได้รับการปฏิบัติในระหว่าง การจับกุมคุมขังและการดำเนินคดีอย่างไม่เหมาะสม ซึ่งไม่สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของหลักการ ดังกล่าวที่ต้องการจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและรับรองความยุติธรรมในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญา

2. หลักนิติรัฐ

“หลักนิติรัฐ” หมายถึง ระบบหลักการที่รวมถึงกฎหมายและระบบการปกครองที่กำหนดโดยรัฐบาลเพื่อบังคับใช้และควบคุมพฤติกรรมของประชาชนในสังคม หลักนิติรัฐได้รับการสร้างขึ้นโดยการกำหนดกฎหมายและการปรับปรุงระบบการปกครองเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของประชาชน หลักนิติรัฐมีบทบาทสำคัญในการรักษาความเป็นระเบียบและความเสถียรในสังคม การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิบัติตามหลักนิติรัฐอาจเกิดขึ้นผ่านกระบวนการทางกฎหมายหรือการแก้ไขระบบการปกครอง เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในระบบการปกครองปัจจุบัน หลักนิติรัฐมักมีองค์ประกอบหลักคือ รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายองค์การของรัฐ ระบบการปกครอง และการดำเนินการของสถาบันรัฐบาลต่าง ๆ ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างสังคมที่เป็นระบบและยั่งยืนตามหลักธรรมและความเป็นธรรม

2.1 ความเป็นมาของหลักการ

หลักนิติรัฐเป็นหลักที่ถือเกิดขึ้นในประเทศเยอรมัน เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองโดยกฎหมาย หมายความว่า รัฐต้องดำเนินการปกครองภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย และมีองค์กรที่มีความเป็นอิสระคอยตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายในการกระทำของรัฐ

สำหรับนักคิดที่ได้นำคำว่า “นิติรัฐ” มาอธิบายถึงความหมายอย่างชัดเจนคนแรก คือนักคิดชาวเยอรมันชื่อ Robert von Mohl²¹ (ค.ศ.1799 - 1875) ได้อธิบายไว้ในปี 1829 โดยอธิบายว่า “นิติรัฐ” หมายถึง รัฐแห่งความมีเหตุผล อันเป็นรูปแบบที่ปกครองตามเจตจำนงโดยรวมที่มีเหตุผล และมีวัตถุประสงค์เพื่อสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับสังคมเป็นการทั่วไป จากการให้ความหมายดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า นิติรัฐ ก็คือ รัฐที่ปกครองตามหลักแห่งเหตุผล²² เพื่อให้การอาศัยอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปด้วยความสงบสุข

แนวความคิดว่าด้วยนิติรัฐได้เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นปฏิกิริยาต่อการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในการปกป้องบุคคลจากการกระทำตามอำเภอใจของรัฐหรือผู้ปกครองในยุคที่ผู้ปกครองมีอำนาจอย่างเด็ดขาด แนวความคิดนี้ได้เชื่อมโยงกับแนวคิดของกฎหมายธรรมชาติที่ว่าด้วยสิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) และเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นในตอนปลายศตวรรษที่ 18 เมื่อรัฐสมัยใหม่ในยุโรปพัฒนา จากรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ความเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ถูกเรียกร้องมากขึ้นในแง่ของเหตุผล กล่าวคือ ถึงแม้ว่าประชาชนยังคงยอมรับระบบที่อำนาจเด็ดขาดอยู่

²¹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, รัฐศาสตร์สาร : รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 60 ปี / รัฐศาสตร์ 30 ปี, เล่มที่ 1, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552) น.186.

²² บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558) น. 21.

ที่กษัตริย์ก็ตาม แต่ให้กษัตริย์ใช้อำนาจใดก็ต้องคำนึงถึงเหตุผลด้วย ในช่วงศตวรรษที่ 18 นี้เอง ที่แนวความคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติได้ฟื้นตัวขึ้นอีกครั้ง นักคิดสำนักนี้เชื่อว่า มนุษย์ได้รับประกายแห่งเหตุผลจากเหตุผลสากล²³ มนุษย์ทุกคนจึงเกิดมามีศักดิ์ศรีเหมือนกัน มีความสามารถที่จะรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดได้ด้วยตนเอง กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงกฎหมายธรรมชาติหรือกฎหมายแห่งเหตุผลได้โดยไม่ต้องมีใครช่วยตีความให้ ความคิดที่นิยมยกย่องเหตุผลดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างยิ่งในอาณาจักรโรมัน ทำให้ชาวโรมันสามารถพัฒนาวิชานิติศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผล อย่างเป็นระบบขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม แนวความคิดที่นิยมยกย่องเหตุผลของมนุษย์อ่อนแรงลงในสมัยกลาง ซึ่งเป็นสมัยที่นิติปรัชญาแนวคริสต์ได้มีการครอบงำยุโรปจนกระทั่งนักคิดชื่อว่า Samuel Pufendorf (ค.ศ.1632 - 1694) และ Christian Wolff (ค.ศ.1679 - 1754) ได้รื้อฟื้นแนวความคิดดังกล่าวขึ้นมาพัฒนาต่อ ความคิดว่าด้วยกฎหมายธรรมชาติจึงกลับฟื้นตัวขึ้น โดยนักคิดในยุคสมัยนั้นได้เชื่อมโยงความคิดว่าด้วยกฎหมายธรรมชาติกับสิทธิตามธรรมชาติเข้าด้วยกัน ตามคำสอนของนักคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติในยุคพื้นต้นนี้ สิทธิตามธรรมชาติ คือ สิทธิที่มนุษย์แต่ละคนมีติดตัวมาตามธรรมชาติ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิดังกล่าวนี้มนุษย์แต่ละคนมีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับรัฐและไม่ขึ้นอยู่กับกฎหมายบ้านเมือง กล่าวคือ เป็นสิทธิที่มีอยู่ก่อนมีรัฐ การเริ่มตระหนักรู้ถึงสิทธิที่กล่าวมานี้ทำให้ในราวปลายศตวรรษที่ 18 ต่อเนื่องมาจนถึงต้นศตวรรษที่ 19 ราษฎรได้เรียกร้องให้รัฐปกป้องคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินตลอดจนเสรีภาพของตนมากขึ้น²⁴ อันนำไปสู่การเกิดหลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights) สิทธิขั้นพื้นฐาน²⁵ และขยายตัวรวมไปถึงสิทธิในทางทรัพย์สินด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นเวลาที่แนวความคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมืองได้มีบทบาทมากขึ้น โดยมีแนวความคิดในการสร้างความชัดเจนและความมั่นคงแน่นอนให้เกิดขึ้นในระบบกฎหมาย โดยเน้นที่จะสร้างความสงบสุขเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม สำนักกฎหมายบ้านเมืองปฏิเสธกฎหมายที่อยู่สูงกว่าหรือกฎหมายธรรมชาติ²⁶ รัฐจึงปกครองโดยมีอำนาจจะกระทำอย่างไรก็ได้ภายใต้กฎหมายที่รัฐตราขึ้น ส่งผลให้กฎหมายแทนที่จะเป็นเรื่องของเหตุผล กลับกลายเป็นเจตจำนงของรัฐฐาธิปไตยไป หลักนิติรัฐจึงถูกเน้นไปในเชิงรูปแบบมิได้มุ่งไปในทาง

²³ ปรีดี เกษมทรัพย์, “นิติปรัชญา”, (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).(2551) น. 122.

²⁴ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, รัฐศาสตร์สาร : รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 60 ปี / รัฐศาสตร์ 30 ปี, เล่มที่ 1, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552) น.185-189.

²⁵ พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, “การสร้างกระบวนการเรียนรู้หลักนิติรัฐในระดับองค์กรและระดับบุคคล,” ในรายงานการประชุมทางวิชาการ ระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรมครั้งที่ 8 และการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2553), น. 430.

²⁶ สมยศ เชื้อไทย, “นิติปรัชญา”, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2552), น. 124.

เนื้อหา ส่งผลให้หลักนิติรัฐถูกลดขอบเขตลง และมีปัญหาในการโยงเข้าสู่ความยุติธรรม หลักนิติรัฐในเวลานั้นจึงถูกพัฒนาไปเป็นการปกครองโดย “ตัวบทกฎหมาย” แม้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 จะมีการอธิบายหลักนิติรัฐในทางเนื้อหามากขึ้น แต่การที่หลักนิติรัฐในทางรูปแบบถูกหยิบยกขึ้นเป็นเครื่องมือทางการเมืองทำให้พัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับนิติรัฐในทางเนื้อหาต้องสะดุดหยุดลง

อย่างไรก็ตาม เมื่อผ่านหลังสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ประสบการณ์อันเลวร้ายที่เกิดขึ้นจากการอาศัยตัวบทกฎหมายที่ไม่ได้ก่อให้เกิดความยุติธรรมในทางเนื้อหา จึงมีเสนอแนวคิดหลักนิติรัฐมิใช่การปกครองโดยกฎหมายในทางรูปแบบเท่านั้น²⁷ แต่ยังคงมีหลักทั่วไปที่สอดคล้องกับความคิดพื้นฐานด้วย ดังนั้น จึงมีการพยายามที่จะนำข้อเรียกร้องทั้งหลายของหลักนิติรัฐที่ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 มารวบรวมไว้ทั้งหมด และได้มีการอธิบายถึงหลักนิติรัฐว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบได้บ้าง เช่น การอธิบายถึงหลักย่อยของหลักนิติรัฐ โดย ฮาร์ทมุต เมารอร์ (Hartmut Maurer) และ ซีโอดอร์ เมานซ์ (Theodor Maunz)

ฮาร์ทมุต เมารอร์ เห็นว่า หลักนิติรัฐประกอบด้วยหลักการที่สำคัญหลายประการ²⁸ ได้แก่ (1) หลักคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน (2) หลักการแบ่งแยกอำนาจ (3) หลักความผูกพันต่อกฎหมายขององค์กรของรัฐ (4) หลักเงื่อนไขการกระทำของฝ่ายปกครอง (5) หลักการคุ้มครองสิทธิโดยองค์กรศาล (6) หลักความรับผิดชอบของรัฐ (7) หลักพื้นฐานในทางกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (8) หลักความมั่นคงในทางกฎหมาย (9) หลักความได้สัดส่วน

ส่วน ซีโอดอร์ เมานซ์ เห็นว่า หลักนิติรัฐประกอบด้วยหลักการที่สำคัญหลายประการ²⁹ ได้แก่ (1) หลักการแบ่งแยกอำนาจ (2) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (3) หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง (4) หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา (5) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา (6) หลัก “ไม่มีความผิด และไม่โทษโดยไม่มีกฎหมาย” (7) หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

2.2 ความหมายของหลักนิติรัฐ

²⁷ บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558) น. 21-22.

²⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558) น. 23.

²⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558) น. 24.

หลักนิติรัฐนี้มีแนวคิดมาจากเรื่องการจำกัดตนเองของรัฐ ซึ่งตามแนวความคิดนี้ รัฐจะจำกัดตนเองในทางกฎหมายได้ก็แต่ด้วยความยินยอมของรัฐเอง กล่าวคือ การจำกัดนี้เป็นไป เพราะมีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ทางรัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปแบบและเงื่อนไขของการใช้อำนาจภายใน รัฐซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดการกระทำของรัฐให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์นั้นๆ หรืออีกความหมาย ก็คือ ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน รัฐจะไม่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดอื่นใดนอกเหนือไปจากข้อจำกัด กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายที่รัฐได้สร้างขึ้น³⁰ และกฎเกณฑ์ทางกฎหมายเช่นนี้จำเป็นสำหรับการดำรง อยู่ของรัฐเอง เพราะหากรัฐไม่เคารพกฎหมายก็จะเป็นการทำลายกฎหมายของรัฐนั่นเอง หรือจะกล่าว อีกนัยหนึ่งก็คือ การเคารพกฎหมายที่รัฐตราขึ้นเป็นการจำกัดอำนาจของรัฐเอง แต่เป็นการจำกัด อำนาจรัฐที่จำเป็นเพื่อความอยู่รอดของรัฐ ดังนั้น รัฐต้องเคารพสิทธิหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดให้เอกชน และเมื่อใดก็ตามที่รัฐจะทำการกระทบกระเทือนต่อสิทธิหน้าที่ของประชาชน รัฐต้องอาศัยกฎหมายให้ อำนาจกระทำการได้

สำหรับในประเทศไทยนั้นได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “นิติ รัฐ” ไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ได้ให้ความหมายคำว่า นิติรัฐ³¹ ไว้ว่า “รัฐตาม รัฐธรรมนูญสมัยใหม่ยอมเป็น นิติรัฐ คือ เป็นรัฐที่ยอมตนอยู่ใต้บังคับแห่งกฎหมายซึ่งรัฐเป็นผู้ตราขึ้น เองหรือยอมใช้บังคับ”

ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เครืองาม ได้ให้ความหมายคำว่า นิติรัฐ³² ไว้ว่า “นิติรัฐ” มิได้หมายความว่ารัฐตามกฎหมายเพราะอย่างไรเรียกว่ารัฐนั้นมีคำอธิบายในกฎหมายระหว่างประเทศ และหลักวิชาทางรัฐศาสตร์อยู่แล้ว หากแต่หมายความว่ารัฐที่นับถือกฎหมายหรือยกย่องกฎหมายเป็น ใหญ่ คำว่ากฎหมายในที่นี้หมายความรวมถึงบรรดากฎหมายและระเบียบแบบแผนทางการเมือง ทั้งหลาย บางครั้งเรียกว่า เป็นรัฐที่ยึดมั่นในระบอบรัฐธรรมนูญบ้าง รัฐที่เคารพในหลักนิติธรรมบ้าง”

อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงผู้ที่อธิบายหลักนิติรัฐให้เห็นภาพชัดเจนที่สุด คือ Raymond Carré de Malberg (ค.ศ. 1861 – 1935) นักกฎหมายชาวฝรั่งเศส R. Carré de Malberg เขาได้กล่าวว่า หลักนิติรัฐเป็นหลักที่ว่าด้วยการที่รัฐต้องยอมตนอยู่ใต้ระบบกฎหมายใน ความสัมพันธ์กับปัจเจกชน และเพื่อคุ้มครองสถานะของปัจเจกชน โดยรัฐยอมตนอยู่ใต้กฎเกณฑ์ที่ กำหนดการกระทำของรัฐอยู่สองประการ คือ กฎเกณฑ์ที่รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และ

³⁰ โภคิน พลกุล, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาหลักกฎหมายมหาชน, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), น. 86.

³¹ หยุต แสงอุทัย, คำบรรยายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป, (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2526), น. 86.

³² วิษณุ เครืองาม, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายมหาชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , (กรุงเทพฯ: สหมิตร, 2526), น. 727.

กฎเกณฑ์ที่กำหนดวิธีการหรือมาตรการ ซึ่งรัฐสามารถใช้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด ทั้งสองกฎเกณฑ์รวมเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นการจำกัดอำนาจรัฐ³³ Malberg ได้ยกตัวอย่างรัฐ ขึ้นเปรียบเทียบกับหลักนิติรัฐเพื่อให้มองเห็นภาพนิติรัฐชัดเจนว่า รัฐตำรวจตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่า วัตถุประสงค์สุดท้ายเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ส่วนวิธีการที่จะไปถึงวัตถุประสงค์นั้น จะใช้วิธีการอย่างไรก็ได้³⁴ จะเห็นได้ว่า รัฐที่เป็นรัฐตำรวจ ประชาชนไม่ได้รับหลักประกันสิทธิ เสรีภาพ ไม่มีความมั่นคงในนิติฐานะอย่างเช่นรัฐที่เป็นนิติรัฐ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า นิติรัฐ เป็นรัฐที่ตกอยู่ภายใต้กฎหมายโดยรัฐยอมตนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนดการกระทำของรัฐต่อปัจเจกชน ฝ่ายปกครองจะกระทำการที่ขัดแย้งหรือละเว้นไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ไม่ได้ และการที่ฝ่ายปกครองจะวางข้อกำหนดหรือออกคำสั่งต่อผู้อยู่ใต้ปกครองจะต้องอาศัยอำนาจของกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น ดังนั้น หลักนิติรัฐ คือ หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เมื่อหลักนิติรัฐเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจขององค์กรต่างๆ ของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด รัฐธรรมนูญของรัฐที่เป็นเสรีประชาธิปไตย จึงมีหลักนิติรัฐเป็นเบื้องหลังบทบัญญัติต่างๆ โดยเฉพาะประการที่สำคัญถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งรัฐจะต้องเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพต่างๆของประชาชน³⁵ โดยยอมตนให้อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายอย่างเคร่งครัด และตราบไต่ที่กฎหมายยังบังคับใช้อยู่ กฎหมายนั้นก็ผูกมัดรัฐอยู่เสมอ การที่รัฐจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ก็ต้องด้วยความยินยอมของราษฎรให้รัฐจำกัดสิทธิและเสรีภาพเอง รัฐที่เป็นนิติรัฐจึงเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

2.3 องค์ประกอบของหลักนิติรัฐ

ประเทศที่ปกครองด้วยหลักนิติรัฐได้นำหลักนิติรัฐมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญโดยตรง ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั่นเอง แต่เนื่องจากหลักนิติรัฐยังมีพลวัตร จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าหลักการย่อยของนิติรัฐทั้งหมดจะปรากฏในรัฐธรรมนูญ เมื่อได้พิจารณาหลักนิติรัฐในภาพรวมแล้ว อาจมีหลักนิติรัฐที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและที่ได้จากการตีความหลักนิติรัฐทั่วไปด้วย ฉะนั้น แม้หลักตามที่จะอธิบายต่อไปนี้จะไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ก็มีได้หมายความว่ามิใช่หลักนิติรัฐ ส่วนการจะบังคับตามหลักที่ไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร

³³ บวรศักดิ์ อรรถนิธิน, กฎหมายมหาชน เล่ม 2 การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน – เอกชน และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), น. 47.

³⁴ บวรศักดิ์ อรรถนิธิน, กฎหมายมหาชน เล่ม 2 การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน – เอกชน และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), น. 47.

³⁵ หยุด แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2538), น. 123 -124.

ไทยได้มากขึ้นเพียงใดคงขึ้นอยู่กับการวางแนวทางเกี่ยวกับวิธีพิจารณาของศาล รัฐธรรมนูญ และ ศาลอื่นที่จะรับและวางหลักการย่อยของนิติรัฐต่อไป

2.3.1 หลักนิติรัฐในทางรูปแบบ

1) หลักการแบ่งแยกอำนาจ

ผู้ที่อธิบายถึงหลักการแบ่งแยกอำนาจได้ชัดเจนและมีอิทธิพลต่อการจัดทำรัฐธรรมนูญในรัฐเสรีประชาธิปไตยอย่างมาก คือ มองเตสกีเออ เป็นให้ความหมายหลักการแบ่งแยกอำนาจในความหมายปัจจุบัน ซึ่งก่อนหน้านั้นก็มีนักคิดอื่นที่ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการแบ่งอำนาจของรัฐไว้หลายคน แต่เป็นเพียงการจำแนกออกให้เห็นว่าอำนาจของรัฐจัดแบ่งออกไปอย่างไร มองเตสกีเออได้อธิบายว่ารัฐแต่ละรัฐใช้อำนาจอธิปไตยของตนกระทำต่าง ๆ 3 ประเภทด้วยกัน³⁶ คือ อำนาจนิติบัญญัติออกกฎหมายขึ้นใช้บังคับภายในรัฐ ไม่ว่าจะเป็กฎหมายในลักษณะที่มีผลใช้บังคับเป็นการชั่วคราวหรือในลักษณะที่มีผลใช้บังคับอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องหรือในลักษณะที่มีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายที่มีผลใช้บังคับอยู่แต่เดิม อำนาจบริหารซึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิของชาติคือ อำนาจในการดูแลความปลอดภัยภายในและภายนอกประเทศและใช้กำลังเพื่อให้ประชาชนเคารพกฎหมาย การกึ่งนี้เป็นภารกิจที่เป็นการปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมาย และอำนาจสุดท้าย คือ อำนาจบริหารซึ่งขึ้นอยู่กับสิทธิ ของเอกชน คือ อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างประชาชนด้วยกันเอง หรือระหว่างประชาชนกับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

หลักการแบ่งแยกอำนาจจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติรัฐ เพราะหลักการนิติรัฐ ไม่สามารถจะสถาปนาขึ้นมาได้ในระบบการปกครองที่ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจไม่มีการควบคุมตรวจสอบซึ่งกันและกันระหว่างอำนาจภายใต้หลักการแบ่งแยกอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ โดยหลักแล้วต้องสามารถควบคุมตรวจสอบและยับยั้งซึ่งกันและกันได้ ทั้งนี้ เพราะอำนาจทั้งสามมิได้แบ่งแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด หากแต่มีการถ่วงดุลกัน (Check and balance) เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับความคุ้มครอง ดังนั้น หลักการแบ่งแยกอำนาจ จึงเป็นหลักที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของการแบ่งแยกอำนาจการตรวจสอบอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจ

2) *หลักความชอบด้วยกฎหมาย* เป็นหลักการที่สะท้อนความเป็นหลักนิติรัฐได้เป็นอย่างดี เพราะหลักนิติรัฐนั้น การใช้อำนาจใดๆ ขององค์กรของรัฐย่อมผูกพันต่อบทกฎหมายไม่ว่าองค์กรนั้นจะเป็นองค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติ องค์กรของรัฐฝ่ายบริหาร หรือแม้กระทั่งองค์กรของรัฐฝ่ายตุลาการก็ตาม กล่าวคือ องค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติจะตรากฎหมายขึ้นจะต้องชอบด้วย

³⁶ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่ม 3 ที่มาและนิติวิธี, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2538), น. 14.

รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ให้อำนาจแก่องค์กรของรัฐฝ่ายบริหารเข้าไปกระทำการใดที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ส่วนองค์กรของรัฐฝ่ายบริหารจะกระทำการใดๆ ก็จะต้องชอบด้วยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติ การที่องค์กรของรัฐฝ่ายบริหารจะสั่งการให้ประชาชนกระทำหรือละเว้นไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ต่อเมื่อมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างชัดเจนและใช้อำนาจภายในกรอบที่กฎหมายกำหนด

3) *หลักคุ้มครองเสรีภาพโดยองค์กรตุลาการ* การควบคุมมิให้องค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติตรากฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ดี หรือการควบคุมมิให้องค์กรของรัฐฝ่ายบริหารกระทำการที่ขัดต่อกฎหมายก็ดี จะต้องเป็นหน้าที่ขององค์กรตุลาการที่เป็นอิสระจากองค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติและองค์กรของรัฐฝ่ายบริหาร โดยองค์กรที่มีหน้าที่ควบคุมความชอบในการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติและการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายในการกระทำขององค์กรของรัฐฝ่ายปกครอง อาจจะเป็นองค์กรของรัฐฝ่ายตุลาการที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาหรือจะจัดตั้งองค์กรตุลาการในระบบศาลคู่ก็ได้

การคุ้มครองเสรีภาพโดยองค์กรตุลาการที่เป็นอิสระนี้ ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งของประชาชนเลยทีเดียว เนื่องจากแม้จะมีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนดีเลิศเพียงใดก็ตาม แต่หากไม่สามารถนำการละเมิดกฎหมายขององค์กรผู้ใช้อำนาจดังกล่าวมาฟ้องต่อศาลได้ ก็เท่ากับประชาชนไม่มีทางที่จะได้รับการเยียวยาได้เลย

4) *หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ* หลักนี้ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในหลักการโดยศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาในคดี Marbury V. Madison ในปี ค.ศ. 1801 ปัจจุบันสามารถอธิบายหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญโดยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ หากพิจารณาจากเกณฑ์องค์กรจะพบว่ารัฐธรรมนูญเป็นเจตนารมณ์ร่วมกันอันสูงสุดของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย รัฐธรรมนูญจึงมีลำดับชั้นสูงสุด³⁷ ตามฐานะของผู้ก่อตั้งรัฐธรรมนูญ และเนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นผู้ก่อตั้งองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร องค์กรตุลาการ หรือองค์กรใดๆ ดังนั้น กฎหมายที่ออกโดยองค์กรเหล่านี้จึงต้องมีลำดับชั้นต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ หากพิจารณาจากเกณฑ์กฎหมายแม่บทจะพบว่ารัฐธรรมนูญมีเนื้อหาในเรื่องการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย การประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นหลักกฎหมายธรรมชาติ รัฐธรรมนูญจึงควรค่าแก่การเป็นกฎหมายสูงสุด และยังทำให้

³⁷ บรรณเจตน์ สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิทยุชุมชน, 2558), น. 32.

หลักความชอบด้วยกฎหมาย มีความชัดเจนมากขึ้นเป็นพิเศษหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญจึงถือว่าเป็นหลักที่เป็นสาระสำคัญของหลักนิติรัฐ

ความเป็นกฎหมายสูงสุด หมายถึง ภาวะสูงสุดของกฎหมายซึ่ง แสดงให้เห็นสถานะของกฎหมายนั้นๆ ว่าอยู่ในลำดับสูงเหนือกฎหมายอื่นใด³⁸ ทั้งนี้หากพิจารณาจากรากฐานทางทฤษฎีเกี่ยวกับลำดับชั้นของกฎหมายและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญในประเทศต่างๆ อาจสรุปได้ว่า หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญหมายความว่า รัฐธรรมนุญได้รับการยอมรับว่าเป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับสูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐ และในกรณีที่มีความขัดแย้งกันระหว่างกฎหมายกับรัฐธรรมนุญ รัฐธรรมนุญย่อมอยู่ในฐานะที่มาก่อน ซึ่งมีผลทำให้กฎหมายซึ่งขัดกับรัฐธรรมนุญนั้นไม่อาจใช้บังคับได้ ซึ่งการทำให้รัฐธรรมนุญมีผลเป็นกฎหมายสูงสุดอย่างแท้จริง จะต้องมีการสร้างกลไกในการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนุญเองหรือโดยการที่รัฐธรรมนุญสร้างองค์กรขึ้นมาคุ้มครองสถานะดังกล่าว เช่น การทำให้รัฐธรรมนุญแก้ไขยาก เช่น เรียกร้องคะแนนเสียงให้ความเห็นชอบกับการแก้ไขรัฐธรรมนุญมากกว่าการแก้ไขกฎหมายอื่น หรืออาจบัญญัติกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนุญเป็นแตกต่างออกไปจากการแก้ไขกฎหมายธรรมดาได้ เช่น บัญญัติให้มีการลงประชามติ เป็นต้น หรือให้มีการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนุญของกฎหมาย เนื่องจากการกระทำทางนิติบัญญัติ อาจละเมิดต่อรัฐธรรมนุญได้เสมอ จึงต้องควบคุมมิให้กฎหมาย ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนุญ โดยการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนุญของกฎหมาย เป็นต้น

2.3.2 หลักนิติรัฐในทางเนื้อหา

1) *หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ*³⁹ หลักนิติรัฐมีความเกี่ยวพันเป็นอย่างยิ่งกับสิทธิในเสรีภาพของบุคคลและสิทธิในความเสมอภาค สิทธิทั้งสองประการนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในรัฐที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะยอมรับหลักความเป็นอิสระของประชาชนในการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง และเพื่อให้ประชาชนมีอิสระในการพัฒนาบุคลิกภาพของแต่ละคน รัฐจึงต้องให้ความเคารพต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนแต่ละคน การแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รัฐจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยแล้วเท่านั้น จึงจะสามารถทำได้ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงได้มีการนำหลักการแบ่งแยกอำนาจมาใช้เพื่อความมุ่งหมาย

³⁸ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ), (2530), น. 669

³⁹ บรรเจิด สิงคะนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558), น. 23.

จะให้อำนาจแต่ละอำนาจควบคุมตรวจสอบซึ่งกันและกัน และเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับการรับรองคุ้มครอง

จากที่กล่าวมา หลักประกันการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจึงเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติรัฐ ทั้งนี้ เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นหลักการสูงสุดของรัฐธรรมนูญ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ได้เคยนำมาบัญญัติไว้ในหลายมาตรา ดังนั้น การกระทำของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้ สอดคล้องกับคุณค่าอันสูงสุดของรัฐธรรมนูญ เพราะมนุษย์เป็นเป้าหมายในการดำเนินการของรัฐ มิใช่เป็นเพียงเครื่องมือในการดำเนินการของรัฐ การดำรงอยู่ของรัฐย่อมดำรงอยู่เพื่อมนุษย์มิใช่มนุษย์ดำรงอยู่เพื่อรัฐ ด้วยเหตุนี้ สิทธิและเสรีภาพจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของรัฐที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ยึดถือในระบบนิติรัฐ

2) *หลักความแน่นอนและชัดเจนของกฎหมาย*⁴⁰ หลักนี้เรียกร้องให้กฎหมายต้องมีความแน่นอน กล่าวคือ กฎหมายนั้นต้องบัญญัติกำหนดไว้ให้ชัดเจนว่า ประสงค์จะบังคับหรือห้ามมิให้บุคคลให้กระทำการใดในกรณีใดและเพื่อประโยชน์ใด หรือให้อำนาจฝ่ายบริหารออกคำสั่งบังคับหรือห้ามมิให้บุคคลประเภทใดกระทำการใดในกรณีใดและเพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้ประชาชนสามารถวางตัวกับข้อเรียกร้องในกฎหมายได้ ความแน่นอนและชัดเจนของกฎหมายจึงเป็นหลักประกันให้กับความมั่นคงในนิติฐานะ เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและขาดไม่ได้ของกฎหมายแก่การที่บุคคลจะสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพกระทำการต่างๆ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพแห่งตนทั้งในทางกายภาพและในทางจิตใจ บุคคลย่อมไม่กล้าตัดสินใจกระทำการใดๆ ลงไปถ้าหากไม่สามารถคาดคะเน ได้ล่วงหน้าว่าการกระทำนั้นๆ ของตนจะมีผลทางกฎหมายอย่างไร และผลทางกฎหมายอันเกิดขึ้นจากการกระทำ นั้นๆ จะทำให้ตนได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์มากน้อยเพียงไร⁴¹ กฎหมายที่แน่นอนและชัดเจนจึงต้องเป็นกฎหมายที่ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปสามารถรับรู้ได้ถึงเป้าหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมาย ตลอดจนขอบเขตในการใช้บังคับของหลักเกณฑ์ตามบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว

นอกจากนี้หลักกฎหมายว่าด้วยความแน่นอนและชัดเจนของกฎหมายยังเรียกร้องให้รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องคำนึงถึงเรื่องระยะเวลาของการบังคับใช้กฎหมายด้วย กล่าวคือ กฎหมายต้องมีความสม่าเสมอ การที่จะให้ประชาชนโดยทั่วไปยึดถือหลักเกณฑ์หรือบทบัญญัติของกฎหมายที่มีผลบังคับใช้เพียงชั่วขณะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หากแต่จะต้องให้ประชาชนโดยทั่วไปสามารถเข้าใจและคาดการณ์ได้ว่า หลักเกณฑ์หรือบทบัญญัติของกฎหมายที่จะมีผลใช้บังคับ

⁴⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2558), น. 26.

⁴¹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, น. 121.

นั้น เป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยทั่วไป และหลักเกณฑ์หรือ บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวมีผลบังคับใช้ได้เรื่อยไป

3) *หลักการคุ้มครองความเชื่อถือหรือความไว้วางใจโดยสุจริตในบทบัญญัติของกฎหมาย*⁴² หลักการคุ้มครองความเชื่อถือและไว้วางใจ เป็นหลักในทางกฎหมายที่กำหนดว่า ปัจเจกชนผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐย่อมสามารถที่จะเชื่อมั่นในความคงอยู่สำหรับการตัดสินใจใดๆ ขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ และความเชื่อดังกล่าวนั้นจะต้องได้รับการคุ้มครอง

หลักการคุ้มครองความเชื่อถือหรือความไว้วางใจโดยสุจริตในบทบัญญัติของกฎหมาย เป็นหลักการที่มีรากฐานมาจากหลักกฎหมายว่าด้วยความแน่นอนชัดเจนของกฎหมาย หลักการคุ้มครองความเชื่อถือหรือความไว้วางใจโดยสุจริตในบทบัญญัติของกฎหมาย เข้ามามีส่วนเกี่ยวพันหรือเป็นส่วนหนึ่งของหลักกฎหมายว่าด้วยความแน่นอนชัดเจนของกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถเชื่อถือและไว้วางใจได้ว่า หลักเกณฑ์หรือข้อกำหนดหรือบทบัญญัติของกฎหมายที่รัฐตราขึ้นหรือออกมาใช้บังคับมีผลบังคับผูกพันกับความคาดหวังหรือฐานะของเขานั้นมีความแน่นอนชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลง

4) *หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง*⁴³ หลักนี้เรียกร้องไม่ให้กฎหมายมีผลใช้บังคับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้อนหลังไปเป็นโทษต่อเหตุการณ์ที่สิ้นสุดไปแล้ว การมีผลย้อนหลังแบ่งออกได้สองกรณี คือ กรณีแรก การมีผลย้อนหลังโดยแท้ของกฎหมายหรือเรียกว่ามีผลย้อนหลังในผลของกฎหมาย กรณีนี้ได้แก่ กรณีที่ข้อเท็จจริงอันใดอันหนึ่งได้ผ่านพ้นไปแล้วโดยสมบูรณ์ และกฎหมายได้ย้อนไปมีผลกับข้อเท็จจริงที่สิ้นสุดไปแล้ว เช่น มีการออกกฎหมายฉบับใหม่ เพิ่มอัตราเบี้ยบานานาญในช่วงเวลาที่ผ่านไปแล้วตามที่กฎหมายมีผลย้อนหลังไปถึง และกรณีที่สอง คือ การมีผลย้อนหลังมิใช่โดยแท้ หมายถึง กรณีที่กฎหมายได้เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงที่ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วในอดีตแต่ข้อเท็จจริงนั้นยังมิได้สิ้นสุดลงในขณะที่ยกกฎหมายนั้น มีผลบังคับใช้ และกฎหมายได้กำหนดให้มีผลสำหรับข้อเท็จจริงนั้นในอนาคต เช่น ในกรณีของการเพิ่มอัตราเบี้ยบานานาญสำหรับผู้มีสิทธิได้รับบานานาญ โดยให้มีผลย้อนหลังมิใช่โดยแท้ ในกรณีนี้จะให้มีผลนับจากวันที่กฎหมายมีผลใช้บังคับไปในอนาคต

รูปแบบของการย้อนหลังทั้งสองกรณี หากมีผลไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้อง ในกรณีนี้ไม่มีข้อห้ามแต่อย่างใด แต่หากเป็นกรณีที่เกิดภาระหรือก่อให้เกิด

⁴² วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง : หลักการพื้นฐานในกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง, พิมพ์ ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2549), น. 42.

⁴³ บรรเจิด สิงคะนติ, “หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2558), น. 27.

ผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้อง การมีผลย้อนหลังในกรณีนี้ย่อมมีขอบเขตตามหลักความแน่นอนชัดเจนของกฎหมาย และหลักการคุ้มครองความเชื่อถือหรือความไว้วางใจโดยสุจริตในบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งหลักทั้งสองก็ได้จำกัดการมีผลย้อนหลังโดยสิ้นเชิง แต่หากเป็นการย้อนหลังไปเป็นโทษในทางกฎหมายอาญาถือว่าต้องห้ามโดยเด็ดขาด ส่วนในขอบเขตของกฎหมายอื่นๆ นั้น ในกรณีของการมีผลย้อนหลังโดยแท้ จำเป็นต้องพิจารณาซึ่งน้ำหนักระหว่างหลักความแน่นอนชัดเจนของกฎหมาย กับ เหตุผลความจำเป็นของประโยชน์สาธารณะในการให้มีผลย้อนหลังดังกล่าว และสำหรับการมีผลย้อนหลังมิใช่โดยแท้ จะต้องพิจารณาซึ่งน้ำหนักระหว่างขอบเขตของการคุ้มครองความเชื่อถือหรือความไว้วางใจ โดยสุจริต ของประชาชนที่มีต่อกฎหมายกับความสำคัญของประโยชน์สาธารณะ ซึ่งเป็นความประสงค์ของฝ่ายนิติ บัญญัติที่มุ่งประสงค์จะคุ้มครอง แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนทั้งสองกรณีว่า ประชาชนเชื่อโดยสุจริตถึงความสมบูรณ์อยู่ของกฎหมายที่มีผลใช้บังคับอยู่

5) *หลักความพอสมควรแก่เหตุ*⁴⁴ หลักความพอสมควรแก่เหตุหรือหลักความได้สัดส่วน ในกฎหมายเยอรมันถือว่าเป็นหลักกฎหมายมหาชนทั่วไปที่ไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไป และในระบบกฎหมายไทยเองก็ถือว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายมหาชน หลักการนี้ยังได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับจากสหภาพยุโรป โดยเป็นหลักการที่คำนึงถึงความยุติธรรมทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคลและความยุติธรรมต่อสังคมโดยรวม ทั้งนี้ เนื่องจากการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลก็ดี ผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันก็ตีรวมทั้งผลประโยชน์ของมหาชนก็ดี ย่อมมีผลกระทบต่ออันและกันเสมอ การคลี่คลายความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ดังกล่าวของประเทศในทางตะวันตกได้อาศัยหลักการนี้เป็นหลักในการแก้ปัญหา ซึ่งส่งผลให้การแก้ปัญหานั้นเป็นไปอย่างสันติบนหลักการของกฎหมายที่คำนึงถึงความยุติธรรมของทุกฝ่าย

หลักความพอสมควรแก่เหตุ เรียกร้องว่ารัฐจะต้องคำนึงถึงในการใช้อำนาจรัฐที่เหมาะสมพอควร โดยมีการชั่งน้ำหนักผลกระทบระหว่างประโยชน์โดยรวมและประโยชน์ของปัจเจกชน แม้องค์กรของรัฐนั้นจะมีกฎหมายให้อำนาจกระทำการใดๆ ที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เช่น องค์กรนิติบัญญัติได้รับอำนาจจากรัฐธรรมนูญให้ตรากฎหมายได้ หรือองค์กรของรัฐฝ่ายปกครองได้รับอำนาจจากพระราชบัญญัติให้ใช้อำนาจกระทำการใดๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนได้ แม้องค์กรทั้งสองดังกล่าว จะได้ใช้อำนาจตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็ตาม แต่ก็ไม่อาจใช้อำนาจที่ได้รับมาเกินสมควรหรือใช้อำนาจนั้นตามอำเภอใจ องค์กรของรัฐต้องใช้อำนาจ

⁴⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ และสมศักดิ์ นวตระกูลพิสุทธิ์, “หลักความได้สัดส่วนตามหลักกฎหมายของเยอรมันและฝรั่งเศส,” วารสารศาล รัฐธรรมนูญ 1, 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2542) : น. 40.

จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พอเหมาะพอประมาณกับสภาพของข้อเท็จจริง⁴⁵ ทั้งนี้ เนื่องจาก รัฐมีอำนาจตามกฎหมายที่จะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ แต่บุคคลไม่ จำต้องสละสิทธิและเสรีภาพของตนเกินกว่าความจำเป็น ดังนั้น องค์กรของรัฐไม่สามารถใช้อำนาจรัฐ ให้มีผลเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรได้และต้องไม่ก่อให้เกิดภาระแก่บุคคล เกินกว่าความจำเป็น

ในการพิจารณาว่าองค์กรของรัฐใช้อำนาจรัฐตามเจตนาหรือมาตรการของรัฐมี ผลจำกัดสิทธิและเสรีภาพหรือเป็นการสร้างภาระให้กับบุคคลเกินกว่าความจำเป็นหรือไม่นั้น จะต้องนำสาระสำคัญของหลักความพอสมควรแก่เหตุมาเป็นหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย ซึ่งสาระสำคัญของ หลักความพอสมควรแก่เหตุประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 3 ประการ ได้แก่ (1) หลักความสัมฤทธิ์ผล (2) หลักความจำเป็น (3) หลักความพอสมควรแก่เหตุในความหมายอย่างแคบ โดยหลักเกณฑ์⁴⁶แต่ละ ประการมีสาระสำคัญ ดังนี้

(ก) หลักความสัมฤทธิ์ผล⁴⁷ หมายถึง หลักที่ เรียกร้องว่ามาตรการที่องค์กร ของรัฐกำหนดขึ้น อันมีผลจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลหรือก่อให้เกิดภาระหน้าที่ แก่บุคคลนั้น จะต้องเป็นมาตรการที่ทำให้วัตถุประสงค์ของรัฐในการใช้บังคับมาตรการดังกล่าวบรรลุผลได้หรือเป็น มาตรการที่ก่อให้เกิดผลตามที่องค์กรของรัฐมุ่งประสงค์ได้จริง หากมาตรการใดเห็นได้ชัดเจนว่าไม่ สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้มาตรการนั้นย่อมขัดต่อหลักความสัมฤทธิ์ผล

(ข) หลักความจำเป็น⁴⁸ หมายถึง หลักการที่กำหนดว่า มาตรการของรัฐอันมี ผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้น จะต้องเป็นมาตรการที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือสร้างภาระให้แก่บุคคลน้อยที่สุด ดังนั้น เมื่อองค์กรของรัฐจะนำมาตรการใดๆ มาบังคับใช้กับ บุคคลและมาตรการดังกล่าวเป็นมาตรการที่ชอบด้วยหลักความสัมฤทธิ์ผล กล่าวคือ เป็นมาตรการที่ ทำให้วัตถุประสงค์ของรัฐ สำเร็จลุล่วงได้หากมาตรการดังกล่าวมีมากกว่าหนึ่งมาตรการ และในบรรดา มาตรการต่างๆ เหล่านั้นมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลน้อยแตกต่างกัน องค์กรของรัฐ จะต้องเปรียบเทียบผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพที่เกิดจากบรรดามาตรการเหล่านั้นว่ามาตรการ ใดก่อให้เกิดความรุนแรงต่อสิทธิและเสรีภาพน้อยที่สุด และต้องเลือกใช้บังคับมาตรการที่กระทบต่อ สิทธิและเสรีภาพน้อยที่สุด มาตรการดังกล่าวจึงจะถือว่าเป็นมาตรการที่จำเป็น อย่างไรก็ตาม หาก ปรากฏว่า มาตรการที่รัฐจะนำมาใช้บังคับกับบุคคลนั้นมีเพียงมาตรการเดียวที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

⁴⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง : หลักการพื้นฐานในกฎหมายปกครองและการ กระทำทางปกครอง, พิมพ์ ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2549), น. 29-30.

⁴⁶ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, น. 85-89.

⁴⁷ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, น. 90-94.

⁴⁸ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, น. 128-130.

ของรัฐได้ มาตรการดังกล่าวย่อมถือว่าเป็นมาตรการที่จำเป็น เพราะไม่มีกรณีที่ต้องเปรียบเทียบผลกระทบของมาตรการต่างๆ ต่อสิทธิ และเสรีภาพของบุคคล เพื่อเลือกใช้มาตรการใดมาตรการหนึ่งที่มีความรุนแรงน้อยที่สุด

(ค) หลักความพอสมควรแก่เหตุในความหมายอย่างแคบ⁴⁹ หมายถึง หลักการซึ่งกำหนดให้องค์กรของรัฐที่จะใช้มาตรการใดๆ อันอาจเกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ต้องชั่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับการบังคับใช้มาตรการนั้นกับความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลหรือผลประโยชน์ที่บุคคลต้องสูญเสียไป ว่าประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับนั้นมีน้ำหนักมากกว่าความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลหรือไม่ หากมาตรการดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลมากกว่าก่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณะแล้ว แม้ว่ามาตรการนั้นจะมีประโยชน์ต่อสาธารณะอยู่บ้างหรือเป็นมาตรการที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการและก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลน้อยที่สุด แต่มาตรการดังกล่าวขัดต่อหลักความพอสมควรแก่เหตุในความหมายอย่างแคบ เพราะเป็นมาตรการที่ก่อให้เกิดผลร้ายมากกว่าผลดี องค์กรของรัฐย่อมไม่สามารถใช้บังคับมาตรการดังกล่าวกับบุคคลได้

3. หลักนิติธรรม (The Rule of Law)

“หลักนิติธรรม” หมายถึง ระบบหลักการและหลักธรรมเนื้อหาของกฎหมายและความยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาแก้ไขความขัดแย้ง โดยมุ่งเน้นไปที่ความถูกต้องและความยุติธรรมในการปฏิบัติตามกฎหมายและสร้างความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรม หลักนิติธรรมมักเป็นหัวใจและก้าวแรกที่สำคัญในการพัฒนากฎหมายและการให้ความยุติธรรมในสังคมต่าง ๆ โดยมีหลักการ เช่น ความเท่าเทียมในกฎหมายการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เป็นต้น หลักนิติธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เป็นระบบและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาทางด้านกฎหมายและสังคมอย่างยั่งยืน ในการทำงานในด้านกฎหมาย หลักนิติธรรมช่วยให้ผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายและผู้ตัดสินใจและปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างมีสมเหตุสมผลและเป็นระบบได้ดียิ่งขึ้น

3.1 พัฒนาการของหลักนิติธรรม

คำว่าหลักนิติธรรมนั้น วงการกฎหมายไทยแปลมาจากคำว่า Rule of Law ซึ่งเป็นหลักการ พื้นฐานในระบบกฎหมายอังกฤษ ในประเทศอังกฤษความคิดที่ว่ามนุษย์ไม่ควรต้องถูกปกครองโดยมนุษย์ แต่ควรจะต้องถูกปกครองโดยกฎหมายนั้น ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในศตวรรษที่ 17 ในหนังสือชื่อ “The Common Wealth of Oceana” อันเป็นผลงานของ James

⁴⁹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, น. 131-133.

Harrington ซึ่งเป็นผู้ที่นิยมระบอบสาธารณรัฐอย่างแน่วแน่⁵⁰ อย่างไรก็ตาม แม้งจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ คำว่า rule of law ก็เหมือนกับคำว่า Rechtsstaat ที่ยากจะหาคำจำกัดความหรือนิยามซึ่งยอมรับกันเป็นยุติได้ การทำความเข้าใจความหมายของ rule of law จึงควรทำความเข้าใจจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของอังกฤษซึ่งให้กำเนิดแนวคิดนี้

แนวความคิดว่าด้วย rule of law หรือนิติธรรมอาจย้อนกลับไปถึงยุคกลาง ช่วงปี ค.ศ. 1215 ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าจอห์น (King John) กษัตริย์อังกฤษในเวลานั้น ได้ลงนามในเอกสารสำคัญที่ชื่อว่า Magna Carta เอกสารฉบับนี้เป็นพันธสัญญาที่กษัตริย์อังกฤษให้ไว้แก่บรรดาขุนนางของพระองค์ในการที่จะจำกัดอำนาจของพระองค์ลงอาจกล่าวได้ว่า Magna Carta เป็นก้าวสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของมนุษย์⁵¹ ที่จะนำไปสู่การปกครองโดยกฎหมายเป็นใหญ่ในเวลาต่อมา เนื่องจากเอกสารฉบับนี้เป็นเอกสารทางกฎหมายฉบับแรกที่ทำให้หลักการปกครองโดยกฎหมายได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และการประกันสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เป็นไปอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงเข้าใจว่าเมื่อมีการลงนามใน Magna Carta แล้วกษัตริย์เป็นอันถูกจำกัด อำนาจลงจนไม่มีอำนาจ ในเวลานั้นอำนาจยังคงอยู่ที่กษัตริย์ กฎเกณฑ์ที่จำกัดอำนาจกษัตริย์ลงเวลานั้น ก็มีแต่ Magna Carta และหลักกฎหมาย Common Law อันเป็นกฎหมายประเพณีที่รับสืบทอดและพัฒนาโดยศาลเท่านั้น แม้ว่าในเวลาต่อมาจะได้มีการตั้งรัฐสภาขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๒๖๕ แต่อำนาจในการปกครองบ้านเมือง ก็ยังคงอยู่ในมือของกษัตริย์อย่างเต็มจะถูกจำกัดลงบ้างก็เพียงเล็กน้อย อำนาจของกษัตริย์อังกฤษพัฒนาขึ้นถึงจุดสูงสุดในสมัยราชวงศ์ Tudor อันเป็นช่วงเวลาที่บทบาทของรัฐสภาลดถอยลง อาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานั้นกษัตริย์อังกฤษมีอำนาจมากและเข้าใจวิธีการในการรักษาอำนาจของตนและจำกัดอำนาจของรัฐสภา อีกทั้งยังรู้จักที่จะใช้รัฐสภาเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนด้วย อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา รัฐสภาได้พัฒนาต่อไปกลายเป็นสถาบันซึ่งเป็นผู้แทนของกลุ่มคนต่างๆและเริ่มมีบทบาทมากขึ้นจนกลายเป็นคู่ปรับสำคัญของกษัตริย์

ใน ค.ศ. 1628 ในยุคสมัยของพระเจ้าชาร์ลที่หนึ่ง (King Charles I ค.ศ. 1600 ถึง 1649) รัฐสภาได้ตรา Petition of Rights ขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินและเสรีภาพส่วนบุคคล โดยประกาศว่าผู้ปกครอง รัฐบาล ตลอดจนศาลต้องเคารพในสิทธิดังกล่าว ภายหลังจากได้มีการตรา Petition of Rights ได้สิบสองปีได้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นในอังกฤษ ตามมาด้วยการ

⁵⁰ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗ บทที่ ๑๔ บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของอุดมการณ์ “หลักนิติธรรม”.

⁵¹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุลนิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2555) น. 57.

ประหารชีวิตพระเจ้าชาร์ลที่ 1 Petition of Rights ไม่ได้เป็นเพียงเอกสารที่กล่าวถึงความยินยอมในการเสียภาษีเท่านั้น แต่ยังเพิ่มอำนาจให้แก่รัฐสภาเป็นอย่างมาก ในเวลาต่อมาเอกสารฉบับนี้ได้ถูกเพิ่มเติมโดยเอกสารอีกฉบับหนึ่งที่ชื่อว่า Habeas Corpus Act (ค.ศ. 1679) เอกสารฉบับหลังนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการประกันสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม เนื้อหาหลักของเอกสารฉบับนี้ คือ การให้สิทธิแก่บุคคลทุกคนที่ถูกจับกุม ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่บุคคลใดถูกจับกุม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องปกป้องตนเองต่อศาลได้โดยคำฟ้องที่เรียกว่า writ of habeas corpus ทั้งนี้

รัฐสภาสามารถที่จะสถาปนาและขยายอำนาจของตนออกไปอย่างมั่นคงตามลำดับ การขยายอำนาจของรัฐสภามีผลทำให้กษัตริย์ค่อย ๆ ถูกจำกัดอำนาจลง และในที่สุดกษัตริย์เริ่มรู้สึกว่ารัฐสภามีอำนาจมากเกินไปและเริ่มเป็นอันตรายต่อพระองค์เสียแล้ว การแข่งกันเพื่อครองอำนาจที่เหนือกว่า ระหว่างรัฐสภาต่อกษัตริย์เป็นไปอย่างเข้มข้น และได้ก็เกิดเป็นสงครามกลางเมืองขึ้นในระหว่าง ค.ศ. 1642 ถึง 1649 หลังจากสงครามกลางเมืองดังกล่าว การต่อสู้ก็คงดำเนินต่อไปอีกจนกระทั่ง ในที่สุดรัฐสภาได้รับชัยชนะในการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ ระหว่าง ค.ศ. 1688 ถึง 1689 ผลของการปฏิวัตินี้ดังกล่าวนำมาซึ่งเอกสารสำคัญอีกฉบับหนึ่ง คือ Bill of Rights และทำให้รัฐสภาอังกฤษกลายเป็นรัฐาธิปัตย์คู่กันกับกษัตริย์โดยเหตุนี้ในช่วงต้นศตวรรษที่ 17 ยังไม่ปรากฏแนวความคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจในอังกฤษ⁵² ปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือปัญหาที่ว่าใคร จะเป็นผู้ที่มีอำนาจวินิจฉัยในทางกฎหมายเป็นที่สุด อำนาจดังกล่าวควรอยู่กับกษัตริย์ สภา หรือศาล Francis Bacon (ค.ศ. 1516 ถึง 1626) เห็นว่าโดยเหตุที่กษัตริย์มีอำนาจปกครองโดยเด็ดขาด และดำรงอยู่เหนือกว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่จริงในบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ออกโดยรัฐสภา หรือ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาลดังนั้นกษัตริย์จึงมีอำนาจเหนือรัฐสภาและศาลด้วยเหตุดังกล่าวกษัตริย์ย่อมต้องมีอำนาจในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่ผ่านรัฐสภามาแล้ว และมีอำนาจที่จะเข้ายุ่งเกี่ยวกับทางปฏิบัติของศาลโดยสามารถตรวจสอบแนวคำพิพากษาบรรทัดฐานตาม Common Law ได้อย่างไรก็ตามพัฒนาการทางการเมืองในเวลาต่อมาก็ไม่ได้เป็นไปตามแนวความคิดของ Francis Bacon เนื่องจากรัฐสภาสามารถจำกัดอำนาจกษัตริย์จนสำเร็จและได้กลายเป็นรัฐาธิปัตย์แทนที่กษัตริย์อังกฤษ และในช่วงที่รัฐสภาอังกฤษต่อสู้กับกษัตริย์อยู่นี้ ศาลก็ได้เข้ามามีบทบาทด้วย⁵³ โดย Sir Edward Coke (ค.ศ. 1552 ถึง 1634) ได้พิพากษาคดีไปในทางยืนยันความเป็นกฎหมายสูงสุดของ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาล โดยเห็นว่าทั้งกษัตริย์ และรัฐสภา ย่อม

⁵² วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุลนิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา , 2555) น. 58.

⁵³ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุลนิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา , 2555) น. 59.

ต้องตกอยู่ภายใต้ Common Law กษัตริย์ก็ตี รัฐสภาที่ก็จะตรากฎหมายหรือกำหนดกฎเกณฑ์ใดให้ขัดกับ Common Law ไม่ได้และศาลทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยว่ากฎหมายหรือกฎเกณฑ์นั้น ขัดหรือแย้งกับ Common Law หรือไม่ แม้ว่าแนวความคิดและคำพิพากษาของ Coke จะไม่ได้ทำให้ศาลกลายเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบบการปกครองของอังกฤษ เพราะศาลต้องผูกพันต่อกฎหมายที่สภาตราขึ้น จะอ้าง Common Law ปฏิเสธกฎหมายที่สภาตราขึ้นไม่ได้ แม้กระนั้นแนวความคิดของ Coke ที่ปรากฏในคำพิพากษาก็ได้เป็นส่วนประกอบสำคัญของหลักนิติธรรมในอังกฤษจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐสภาเข้มแข็งมาก คณะรัฐมนตรีปฏิบัติหน้าที่โดยขึ้นอยู่กับสภาผู้แทนราษฎร และเวลาต่อมาจึงสามารถนำตนเองพ้นจากอิทธิพลของราชวงศ์ เมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 อาจกล่าวได้ว่าอังกฤษมีการพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยที่ยอมรับสิทธิเลือกตั้งของราษฎร สภาผู้แทนราษฎรอังกฤษพัฒนาไปในทิศทางของการมีพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคผลัดกันเข้ามาบริหารประเทศ โดยฝ่ายบริหาร คือ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเริ่มมีอำนาจมากขึ้นและยังคงมีความเข้มแข็งจนถึงปัจจุบัน

3.2 เนื้อหาของหลักนิติธรรม

นักกฎหมายรัฐธรรมนูญของอังกฤษที่มีบทบาทมากที่สุดคนหนึ่งในการช่วยพัฒนาหลักนิติธรรมก็คือ A.V. Dicey (ค.ศ. 1835 ถึง 1922) ตำราของเขาที่ชื่อ Introduction to the Study of the Law of the Constitution (พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1885) ได้กลายมาเป็นตำรามาตรฐานและเป็นตำราที่นักกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษส่วนใหญ่อ้างอิงเมื่อจะต้องอธิบายความหมายของหลักนิติธรรม ซึ่งหลักนิติธรรมจะต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา⁵⁴ และหลักนิติธรรมนั้นย่อมมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าจะชนชั้นใดย่อมต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน ซึ่งบรรดาศาลธรรมดาทั้งหลายจะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมาย หลักนิติธรรมในความหมายนี้ย่อมปฏิเสธความคิดทั้งหลายที่จะยกเว้นมิให้บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลายต้องเคารพต่อกฎหมาย บุคคลทั้งหลายย่อมไม่ต้องถูกลงโทษ หากไม่ได้กระทำการอันผิดกฎหมาย และไม่มีผู้ใดแม้แต่กษัตริย์ที่จะอยู่เหนือกฎหมาย

กล่าวโดยรวมแล้ว บรรดาการกระทำทั้งหลายของรัฐบาลและฝ่ายปกครองจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่ก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของราษฎรตามอำเภอใจ หากปรากฏว่ารัฐบาลหรือฝ่ายปกครองกระทำการขัดต่อกฎหมาย การกระทำนั้นย่อมต้องถูกฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้ เพราะรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่จะมีสิทธิพิเศษเหนือกว่าราษฎรไม่ได้ จะเห็นได้ว่า

⁵⁴ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุฬานิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2555) น. 60.

หลักนิติธรรมตามแนวคิดของ Dicey มุ่งเน้นไปที่ความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายบริหาร ไม่ได้เรียกร้องฝ่ายนิติบัญญัติให้ต้องผูกพันต่อกฎเกณฑ์อื่นใดในการตรากฎหมาย

นอกจากนี้ สิทธิทั้งหลายของราษฎรนั้นย่อมเกิดจากกฎหมายที่รัฐสภาได้ตราขึ้นและเกิดจากกฎหมายประเพณีที่พัฒนามาโดยศาล อาจกล่าวได้ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรอังกฤษไม่ได้รับการคุ้มครองและปกป้องโดยรัฐธรรมนูญ แต่ได้รับการปกป้องและคุ้มครองโดยรัฐสภาและศาล เนื่องจากระบบกฎหมายอังกฤษ รัฐสภามีอำนาจสูงสุด ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ศาลของอังกฤษไม่มีอำนาจตรวจสอบว่ากฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้นชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือชอบด้วยกฎหมายใดๆหรือไม่ อาจกล่าวได้ว่ารัฐสภาอังกฤษสามารถตรากฎหมายให้มีเนื้อหาสาระอย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิพลเมืองไม่ได้มีฐานะเป็นกฎหมายที่สูงกว่ากฎหมายอื่นใดที่จะผูกพันรัฐสภาอังกฤษได้ ระบบการประกันสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในอังกฤษจึงแตกต่างจากหลายประเทศ⁵⁵ โดยเฉพาะประเทศในภาคพื้นยุโรปที่ถือว่าสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญ และย่อมผูกพันรัฐสภาในการตรากฎหมายด้วย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายของรัฐสภาและโดยกฎหมายที่พัฒนามาโดยศาลในมาตรฐานไม่ต่ำกว่าประเทศอื่นๆในภาคพื้นยุโรป

แน่นอนว่าในทางทฤษฎี เมื่อยอมรับว่ารัฐสภามีอำนาจสูงสุดกรณีจึงอาจเป็นไปได้ที่รัฐสภานั้นเอง จะกระทำการอันก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยตรากฎหมายจำกัดตัดทอนสิทธิของบุคคลเสีย โดยไม่เป็นธรรม และเมื่อหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาอยู่เหนือกว่าหลักนิติธรรมเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่องประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการคุกคามโดยรัฐสภาได้ แต่ทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นในอังกฤษ ไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะตามจารีตประเพณีแล้วรัฐสภาจะไม่ตรากฎหมายที่ขัดหรือแย้งกับหลักนิติธรรม ยิ่งไปกว่านั้นโดยเหตุที่การตรากฎหมายของรัฐสภาย่อมขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของรัฐบาล และพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลย่อมเป็นพรรคการเมืองที่ครองเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร หากพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลซึ่งครองเสียงข้างมากสนับสนุนให้ตรากฎหมาย ที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างรุนแรงแล้ว ผลที่จะเกิดขึ้นจากการเลือกตั้งครั้งถัดมาย่อมเป็นที่คาดหมายได้ในที่สุดแล้ว การตรากฎหมายของรัฐสภาจึงขึ้นอยู่กับเจตจำนงของประชาชนกล่าวโดยสรุปแล้วประชาชนอังกฤษจะเป็นผู้กำหนดทิศทางหลักๆของการตรากฎหมายและเมื่อกล่าวว่ารรัฐสภาเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบอบประชาธิปไตยที่พัฒนามาในอังกฤษ ย่อมต้องเข้าใจว่ารัฐสภาย่อมทรงอำนาจสูงสุดในหมู่องค์กรต่างๆของรัฐ แต่ในที่สุดแล้วในทางการเมืองก็อยู่ใต้ประชาชน ดังนั้นในประเทศอังกฤษ การจำกัดอำนาจของรัฐสภาจึงไม่ได้เกิดจากกฎหมายเหมือนกับ

⁵⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุลนิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2555) น. 61.

ในภาคพื้นยุโรป แต่เกิดจากธรรมชาติทางการเมืองและจารีตประเพณีที่รับสืบทอดกันมาในประเทศ⁵⁶ที่ สิทธิเสรีภาพฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณประชาชาติเช่นประเทศอังกฤษนี้ย่อมไม่มีความจำเป็น แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องบัญญัติกฎหมายเกณฑ์ว่าด้วยความเป็นนิติรัฐ หรือบัญญัติรัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิเสรีภาพเป็น ลายลักษณ์อักษรเป็นมาตราๆ ไป

แม้ว่าในปัจจุบัน การให้คำอธิบายเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักนิติธรรม อาจจะแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด แต่องค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรมนั้น ตำราต่างๆก็ไม่ได้อธิบายความ แตกต่างกันอย่างนักองค์ประกอบที่สำคัญของหลักนิติธรรม คือความคาดหวังได้ของการกระทำของรัฐ ความชัดเจนของกฎหมาย ความมั่นคงของกฎหมาย ความเป็นกฎหมายทั่วไปของกฎหมาย ความเป็นอิสระของศาลการเคารพในหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึง กระบวนการยุติธรรม⁵⁷ ในยุคหลังมีผู้อธิบายลักษณะของกฎหมายที่จะช่วยสร้างให้เกิดการปกครอง ตามหลักนิติธรรมดังเช่นคำอธิบายของ Lon L. Fuller นักนิติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันที่เห็นว่า กฎหมายที่จะทำให้หลักนิติธรรมปรากฏเป็นจริงได้นั้นต้องมีลักษณะสำคัญ คือ

- 1) กฎหมายจะต้องบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กร เจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 2) กฎหมายจะต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย
- 3) กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้ บังคับย้อนหลังไปในอดีต
- 4) กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นโดยมีข้อความที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิด การ บังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม
- 5) กฎหมายจะต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง
- 6) กฎหมายจะต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้
- 7) กฎหมายต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็จะต้องเปิดโอกาสให้แก้ไขให้ สอดคล้อง กับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้
- 8) กฎหมายที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ ต้องบังคับการให้เป็นไปตามเนื้อหาของกฎหมายที่ได้ประกาศใช้แล้วนั้น

⁵⁶ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุฬานิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา , 2555) น. 62.

⁵⁷ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, บทความทางวิชาการ จุฬานิติ, เล่มที่ 1, ปีที่ 9, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา , 2555) น. 62.

กล่าวโดยสรุปแล้ว “หลักนิติธรรม” เป็นหลักการ ที่เป็นรากฐานของรัฐเสรีประชาธิปไตย หลักทั้งสองจึงเปรียบเสมือนเสาเข็มที่เป็นรากฐาน ให้บรรดารัฐเสรีประชาธิปไตยดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงสืบมาได้ถึงปัจจุบัน หลักทั้งสองจึงเป็นหลักที่อาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากปราศจากหลักใดหลักหนึ่ง ก็ไม่อาจทำให้ อีกหลักหนึ่งดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง กล่าวคือ เป็นรูปแบบที่มุ่งไปที่การจัดโครงสร้างขององค์กรของรัฐในรัฐธรรมนูญตลอดจนการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร โดยมีการตรากฎหมายขึ้นมาเพื่อบังคับใช้กับทุกคนอย่างเท่าเทียมไม่เว้นแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยกฎหมายนั้นต้องมีการประกาศอย่างเปิดเผย มีความชัดเจน ไม่บังคับใช้กับบุคคลใดเป็นการเฉพาะเจาะจง และสามารถแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

4. ทฤษฎีหลักการค้นหาความจริง (Truth Finding Theory)

การดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะเป็นขั้นตอนแรกที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงต้องค้นหาความจริง⁵⁸ และกลั่นกรองคดีในเบื้องต้น เพื่อมีความเห็นทางคดีสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา เสนอต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา หากพนักงานอัยการมีความเห็นสั่งฟ้องผู้ต้องหาพยานหลักฐานที่จะใช้พิสูจน์ความผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ก็คือพยานหลักฐานที่ได้มาจากกระบวนการในชั้นสอบสวน หากกระบวนการรวบรวมมีข้อบกพร่องผลที่ตามมาคือในชั้นพิจารณาของศาลก็อาจจะแก้ไขอะไรไม่ได้มาก เพื่อให้ความเป็นธรรมกับผู้ต้องหา การดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนจึงต้องทำการค้นหาความจริงของคดีให้ถูกต้องและชอบธรรม เพราะหากกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐาน มิได้ปฏิบัติหรือละเลยต่อหลักค้นหาความจริงแล้ว สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาอาจถูกกระทบกระเทือน และผู้กระทำความผิดที่แท้จริงอาจหลุดรอดจากการถูกลงโทษตามกฎหมาย ผลสุดท้ายคือความล้มเหลวในการบังคับใช้กฎหมายอาญา ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ต่อระบบการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรม

ทฤษฎีหลักการค้นหาความจริง⁵⁹ หมายถึง การค้นหาข้อเท็จจริงหรือหลักฐานของคดีเพื่อให้ได้ ข้อยุติตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ว่าข้อเท็จจริงหรือหลักฐานนั้นจะเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อ

⁵⁸ จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช. (2551). หลักและทฤษฎีการสอบสวน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์อักษร. น. 177.

⁵⁹ จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช. (2551). หลักและทฤษฎีการสอบสวน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษร. น. 177.

ผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนต้องค้นหาเข้ามาในคดีเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ทฤษฎีหลักค้นหาความจริงแบ่งออกเป็น 6 กรณีดังต่อไปนี้

1) การฟังความทุกฝ่าย เป็นการค้นหาความจริงทุกด้านไม่ว่าฝ่ายผู้เสียหายหรือฝ่ายผู้ต้องหา รวมทั้งพยานบุคคล พยานวัตถุ หรือพยานเอกสาร อันเป็นการรวบรวมข้อเท็จจริง ทั้งเป็นคุณหรือโทษของผู้ต้องหา ซึ่งเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ตามหลักนิติรัฐเพื่อให้ได้มา ซึ่งความถูกต้องชอบธรรม และมีมูลความจริงของคดี ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการสอบสวนคดีอาญา

2) การตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุให้ละเอียด เป็นการค้นหาความจริงที่สำคัญ อย่างหนึ่ง เพื่อหาร่องรอยและพยานหลักฐานต่างๆ ทางคดีที่อยู่ในที่เกิดเหตุเพื่อใช้เป็นยันการพิสูจน์ความผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้

3) การตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นพยานหลักฐานที่มีความมั่นคง และแน่นอนยากที่ฝ่ายใดจะพิสูจน์หักล้างได้ง่าย เนื่องจากเป็นพยานหลักฐานที่มีคุณค่า อยู่ในตัวเองถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่ดีที่สุดและมีน้ำหนักในการรับฟังพยานหลักฐานของศาล เป็นอย่างดี

4) การนำชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพ มีความสำคัญในการค้นหาความจริง หากเป็นความจริงตามที่รับสารภาพจะมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับพยานหลักฐานอื่นๆ จึงเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำด้วยความสมัครใจ

5) การจัดให้พยานหรือผู้เสียหายทำการชี้ตัวผู้ต้องหาในทันทีเป็นการค้นหาความจริง อีกอย่างหนึ่ง กรณีผู้เสียหายหรือประจักษ์พยาน รู้จักผู้ต้องหาแต่ไม่คุ้นเคย หรือไม่รู้จักมาก่อน แต่เห็นอีกครั้งสามารถจำได้หากจับตัวผู้ต้องหาได้และจัดให้มีการชี้ตัวในทันทีเป็นการยืนยันการกระทำผิดของผู้ต้องหา เมื่อพิจารณากับพยานหลักฐานอื่นแล้วมีเหตุผลสอดคล้องกันทำให้มีน้ำหนักการรับฟังพยานหลักฐานของศาลได้ดี

6) การใช้วิธีการสืบสวนก่อนการกระทำความผิดเกิดขึ้นเป็นการเตรียมการหาพยานหลักฐานไว้ก่อนเนื่องจากความผิดบางประเภทผู้กระทำผิดใช้วิธีการที่ลับซับซ้อน หรือเทคโนโลยีทันสมัยมีเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นขบวนการ ในรูปแบบขององค์กรอาชญากรรม ซึ่งยากต่อการแสวงหาหลักฐานเมื่อมีความผิดเกิดขึ้นแล้วจึงใช้วิธีการสืบสวนก่อนการกระทำเกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนหรือเชื่อมโยงกับพยานหลักฐานที่ได้ขณะมีความผิดเกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีอาญาควรให้สิทธิผู้ต้องหาหรือผู้เสียหาย มีสิทธิในการต่อสู้คดีได้เท่าเทียมกับรัฐ และสิทธิผู้ต้องหานำพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ของตนเอง ดังนั้นจึงควรให้ผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายสามารถร้องขอให้พนักงานสอบสวนนำพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่ผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายเห็นว่ามีความสำคัญและจำเป็นเข้ามาในคดี

เพื่อที่จะเป็นผลในการพิสูจน์ความจริงในคดีอันจะส่งผลให้สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาฟ้องลงโทษได้

4.1 ความหมายของหลักตรวจสอบค้นหาความจริง

การดำเนินคดีอาญาเป็นกระบวนการในการค้นหาความจริงขององค์กรแต่ละองค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การค้นหาความจริง⁶⁰ เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษหรือลงโทษตามกฎหมายอย่างถูกต้องและรวดเร็ว โดยมีเหตุผลสำคัญคือ “การอำนวยความสะดวกที่ล่าช้า ย่อมเป็นการปฏิเสธความยุติธรรม” เมื่อกระบวนการค้นหาความจริงในคดีอาญาเป็นกระบวนการที่มีส่วนสำคัญของระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา หากวิธีการค้นหาความจริงในคดีอาญาไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยที่ไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษได้ หรือทำให้มีการลงโทษผู้บริสุทธิ์ หรือไม่สามารถดำเนินการลงโทษผู้กระทำความผิดได้อย่างเสมอภาคแล้ว ย่อมถือได้ว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมนั้นล้มเหลว⁶¹และไร้ประสิทธิภาพ

การค้นหาความจริงในคดีอาญา คือ กระบวนการหรือวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงแห่งคดีและสามารถนำพิจารณาวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวผู้กระทำความผิด จากการพิจารณาบทบาทของศาลและคู่ความในการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำเข้ามาสู่การพิจารณา สามารถแบ่งรูปแบบของการค้นหาความจริงในคดีอาญาได้ 2 ประเภท⁶² คือ การค้นหาความจริงในทางรูปแบบและการค้นหาความจริงในทางเนื้อหา

4.1.1 การค้นหาความจริงในทางรูปแบบ

การค้นหาความจริงในทางรูปแบบ หมายถึง การที่ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงในลักษณะของการควบคุมกระบวนการพิจารณาให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น การตรวจสอบพยานหลักฐานของคู่ความที่ได้ยื่นไว้ต่อศาลว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และพยานหลักฐานที่น่าเสนอต่อศาลนั้นเพียงพอที่จะนำมาวินิจฉัยว่าจำเลยน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดได้หรือไม่ เป็นต้น การค้นหาความจริงในทางรูปแบบนี้ พยานหลักฐานต่าง ๆ นั้น อาจได้มาโดยการยอมรับของคู่ความทั้งสองฝ่ายให้นำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักการตกลง⁶³ ส่วนคู่ความจะมี

⁶⁰ สมชาย วิมลสุข, “บทบาทของศาลชั้นต้นในการค้นหาความจริง”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), น.5

⁶¹ “รายงานเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร”, โดยสถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด, 2540, น. ก-ข.

⁶² วิชา ปันวีรี, “บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น. 25.

⁶³ วิชา ปันวีรี, “บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น. 25.

บทบาทในค้นหาความจริงมากกว่าศาล โดยจะเน้นหลักการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในทำนองเดียวกับในคดีแพ่ง

การค้นหาความจริงในทางรูปแบบ เป็นระบบค้นหาความจริงที่พัฒนาในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษที่มีพัฒนาการต่อไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศในเครือจักรภพ⁶⁴ ดังนั้น ในการค้นหาความจริงจึงเน้นการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และกติกาอย่างเคร่งครัด โดยผู้พิพากษาต้องวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัดและการพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆเป็นหน้าที่ของคู่ความ ศาลจะต้องวางเฉยในการค้นหาข้อเท็จจริงและมีบทบาทจำกัด โดยศาลทำหน้าที่เพียงควบคุมการพิจารณาคดีหรือเป็นผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่ได้มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐาน ตัวคู่ความจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นคู่ต่อสู้กันและกัน ศาลจะไม่ช่วยโจทก์แสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมแต่อย่างใดและหน้าที่ในการพิสูจน์การกระทำความผิดเป็นหน้าที่ของโจทก์โดยเฉพาะ⁶⁵ หากคู่ความฝ่ายใดไม่พิสูจน์ข้อเท็จจริงใดก็ยอมแพ้ในประเด็นข้อนั้น เช่นเดียวกับที่ว่าเมื่อบุคคลใดกล่าวหาฟ้องร้องว่าบุคคลใดกระทำความผิด บุคคลผู้กล่าวอ้างนั้นต้องนำสืบให้ได้ความตามที่กล่าวหา แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิที่จะนำสืบหักล้างกันได้⁶⁶ เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่ความในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อสนับสนุนข้ออ้างหรือข้อเถียงของตน และศาลจะทำการตัดสินคดีไปตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบกันเท่านั้น ศาลจะไม่ถามพยานเพื่อค้นหาความจริงจากพยานนอกเหนือจากที่พยานได้เบิกความตอบคำถาม ซักถาม ถามค้านและถามติง⁶⁷ เว้นแต่กรณีเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ซึ่งศาลก็จะทำการซักถามพยานเท่าที่ไม่เป็นการสืบพยานนอกเหนือจากที่คู่ความในคดีนำสืบไว้ นอกจากนี้กระบวนการพิจารณาคดีของประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่ใช้ระบบลูกขุน ศาลมีหน้าที่ต้องให้คำแนะนำแก่ลูกขุนด้วย หากศาลเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบพยานหลักฐานเสียเอง ก็อาจจะทำให้การให้คำแนะนำแก่ลูกขุนเป็นไปด้วยความลำเอียงหรือทำให้เกิดข้อครหาสำหรับคู่ความหรือบุคคลอื่นได้ กรณีดังกล่าวนี้ Lord Howert ซึ่งเคยเป็น Lord Chief Justice ของประเทศอังกฤษเคยให้

⁶⁴ สมชาย วิมลสุข, “บทบาทของศาลชั้นต้นในการค้นหาความจริง”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), น. 10

⁶⁵ อุดม รัฐอมฤต, “ผลของข้อเท็จจริงสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา”, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เล่มที่ 2, ปีที่ 25, น. 306 (2538).

⁶⁶ สมชาย วิมลสุข, “บทบาทของศาลชั้นต้นในการค้นหาความจริง”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), น. 11

⁶⁷ ประมุข สุวรรณศรี, “การค้นหาความจริงโดยพยานหลักฐาน”, บทบัณฑิต, เล่มที่ 2, ปีที่ 25, 2551, น. 754-755 (2511.)

คำแนะนำแก่ศาลว่า⁶⁸ “ผู้พิพากษามีหน้าที่สงบปากสงบคำจนถึงวินาทีสุดท้ายและพยายามที่จะให้ฉลาดเท่าที่ตนได้รับจ้างให้วางท่า”

โดยสรุปแล้ว ศาลในระบบคอมมอนลอว์มีหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาในคดีจากพยานหลักฐานที่คู่ความได้นำเสนอต่อศาลเป็นหลัก โดยศาลจะทำหน้าที่เพียงซักถามหรือนำพยานสืบได้ในกรณีเฉพาะ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเป็นกรณีที่มีกฎหมายยกเว้นให้เท่านั้น โดยหน้าที่หลักของศาลจะต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ดังนั้น บทบาทของศาลในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ จึงมีบทบาทในการค้นหาความจริงแต่เพียงในทางรูปแบบเท่านั้น

4.1.2 การค้นหาความจริงในเนื้อหา

การค้นหาความจริงในเนื้อหา หมายถึง การค้นหาความจริงในคดีที่มีลักษณะเป็นการดำเนินคดีระหว่างศาลและจำเลยในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์และประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรป มีวิธีการชำระความที่มุ่งต่อผลที่จะทราบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ โดยไม่เคร่งครัดต่อหลักเกณฑ์⁶⁹ และใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ มีแนวคิดว่าการกระทำความผิดอาญาทำให้รัฐตกเป็นผู้เสียหายด้วย เพราะการกระทำความผิดอาญาเป็นการทำลายความสงบสุขของการอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้รัฐต้องเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับความผิดนั้นๆ⁷⁰ เพราะการรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมถือว่าเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของรัฐ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและศาลจะร่วมมือกันในการค้นหาความจริง⁷¹ ศาลจะไม่ได้วางตัวเป็นกลางหรือวางเฉยดังเช่นในระบบการค้นหาความจริงในทางรูปแบบที่ได้กล่าวไปแล้ว โดยฝ่ายโจทก์นั้นมีหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการค้นหาพยานหลักฐานและศาลจะดำเนินการค้นหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานทั้งที่คู่ความนำเสนอต่อศาลหรือศาลเห็นสมควรเรียกมาสืบเอง ทำให้หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหาในชั้นพิจารณาของศาลจึงไม่มีหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัดในการรับฟังพยานหลักฐานอย่างในระบบกล่าวหา ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี มีอำนาจที่จะดำเนินการสืบพยานเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่คู่ความได้นำเสนอต่อศาลเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ทำให้การพิจารณาคดีของศาลในระบบ

⁶⁸ กุลพล พลวัน, “รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 3 ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ”, น. 398 (2547).

⁶⁹ อุดม รัฐอมฤต, “ผลของข้อเท็จจริงสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา”, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เล่มที่ 2, ปีที่ 25, น. 306 (2538).

⁷⁰ วิภา ปิ่นวีรี, “บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์หาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น. 24.

⁷¹ สมชาย วิมลสุข, “บทบาทของศาลชั้นต้นในการค้นหาความจริง”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), น. 13

กฎหมายซีวิลลอว์ จะไม่เน้นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความอย่างเคร่งครัดดังเช่นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โจทก์มีหน้าที่เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาพยานหลักฐาน ส่วนศาลมีหน้าที่จะต้องค้นหาความจริงด้วยตนเองด้วย ผู้ถูกกล่าวหาจะถูกส่งเข้าไปสอบสวนค้นหาความจริงโดยที่องค์กรในกระบวนการยุติธรรม ทั้งตำรวจ พนักงานอัยการและศาลจะไม่เป็นปฏิปักษ์กับผู้ถูกกล่าวหาและเมื่อองค์กรต่างๆของรัฐมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเรียบร้อยแล้ว จึงไม่อาจเป็นคู่ความของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นประชาชนในรัฐได้ องค์กรต่างๆของรัฐจึงมีหน้าที่ค้นหาความจริงแท้ของเรื่อง โดยไม่ผูกพันกับคำร้องหรือคำขอของผู้ใดทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามแม้ศาลจะต้องมีความกระตือรือร้นในการค้นหาความจริงด้วยตนเองแต่ไม่มีหน้าที่ในการนำสืบหรือถามค้าน⁷² เป็นฝ่ายโจทก์เองที่มีหน้าที่ต้องนำสืบก่อนเช่นเดียวกับในระบบกล่าวหา เพื่อสนับสนุนข้ออ้างของตนว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิด เพราะจำเลยได้รับการสันนิษฐานตามหลักสากลว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดอาญา (Presumption Of innocence) และการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยความผิดของจำเลยในกรณีนี้จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานของโจทก์หรือของคู่ความที่นำสืบเข้าสู่สำนวนของศาลเท่านั้น แต่รวมถึงพยานหลักฐานของศาล⁷³เองด้วย

โดยสรุปแล้ว การค้นหาความจริงในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย แต่เป็นหน้าที่โดยตรงของศาลที่มีบทบาทในการค้นหาความจริงทางเนื้อหาแห่งคดีจากการสืบสวนพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงของการกระทำความผิด และหากพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบยังไม่ชัดเจนเพียงพอ ศาลมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมได้เอง โดยเข้าไปซักถามและนำพยานเข้าสืบเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ทำให้ศาลมีบทบาทในเชิงรุกเกี่ยวกับการค้นหาความจริงในทางเนื้อหาแห่งคดี มิได้ใช้บทบาทในลักษณะของการควบคุมกระบวนการพิจารณาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายดังเช่นบทบาทของศาลในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์⁷⁴ ที่มีลักษณะการค้นหาความจริงในทางรูปแบบเท่านั้น

4.2 แนวคิดวิธีการค้นหาความจริงในการดำเนินคดีอาญา

การที่ประเทศแต่ละประเทศมีแนวคิดในการดำเนินคดีอาญาที่แตกต่างกัน ก็ทำให้แต่ละประเทศมีวิธีการดำเนินคดีอาญาที่แตกต่างกันไป วิธีการหรือหลักในการค้นหาความจริงของคดีอันเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินคดีอาญานั้น มีจุดมุ่งหมายสุดท้ายก็เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของ

⁷² สมทรัพย์ นำอำนาจ, “บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย คณະนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), น. 13.

⁷³ อุดม รัฐอมฤต, “ผลของข้อเท็จจริงสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา”, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เล่มที่ 2, ปีที่ 25, น. 306 (2538).

⁷⁴ กาญจนา นวไตรลาภ, “ปัญหาการค้นหาความจริงกรณีจำเลยรับสารภาพในชั้นพิจารณา”, (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย คณະนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 32.

บ้านเมืองและนำผู้กระทำผิดมาลงโทษ ทั้งนี้ การให้อำนาจรัฐในการค้นหาความจริงย่อมมีผลกระทบต่อสิทธิต่างๆ ของผู้ถูกกล่าวหาเหมือนกัน

ลักษณะของวิธีการค้นหาความจริงจึงสามารถแยกได้ตามแนวความคิดในการดำเนินคดีอาญาได้ดังนี้คือ

4.2.1 การค้นหาความจริงตามแนวคิดการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน มีความสอดคล้องกับการดำเนินคดีในระบบจารีตประเพณี (Common law) ในกลุ่มประเทศแอลโกล - อเมริกัน และการค้นหาความจริงตามแนวความคิดการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน⁷⁵ ดังนี้

การค้นหาข้อเท็จจริงในระบบคอมมอนลอว์ขึ้นอยู่กับสิทธิของประชาชนและประเทศสหรัฐอเมริกา มีรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นการต่อสู้ทำนองเดียวกับคดีแพ่งการพิจารณาคดีอาญาในระบบกฎหมายนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเป็นนิติสัมพันธ์ 3 ฝ่าย ได้แก่

1) ศาล (Trial Judge) ซึ่งจะเป็นผู้รักษากฎหมายในการพิจารณาคดีเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างประโยชน์ของรัฐและสิทธิเสรีภาพของเอกชน

2) พนักงานอัยการ (Prosecutor) และ

3) ทนายจำเลย (Defense attorney)

ศาลไม่มีหน้าที่สืบพยานหลักฐานในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีและไม่มีหน้าที่กำหนดประเด็นข้อกฎหมายที่ได้แย้งกันเพราะบทบาทหน้าที่ของคู่ความในคดีนั้น เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการผู้เป็นโจทก์และทนายจำเลยจะดำเนินการเอง⁷⁶ ศาลจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพิจารณาและทำหน้าที่ควบคุมกฎระเบียบการพิจารณาคดี เป็นที่ปรึกษาในกระบวนการพิจารณาและตัดสินข้อเท็จจริงของคณะลูกขุน และจะเป็นผู้พิพากษาชี้ขาดคดีในที่สุด นอกจากนี้ศาลต้องทำหน้าที่เป็นหลักประกันว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต้องดำเนินไปโดยยุติธรรมต่อจำเลยด้วย

คู่ความในคดีอาญาจะเป็นผู้นำสืบพยานหลักฐานต่างๆ ในคดีเพื่อพิสูจน์ความผิด หรือความบริสุทธิ์ของจำเลยในศาล โดยมีคณะลูกขุนเป็นผู้พิจารณาข้อเท็จจริง โดยการรับ

⁷⁵ พรพักตร์ สติเวโรจน์ และคณะ. (2553). การเปิดเผยก่อนการสืบพยานในคดีอาญา : กรณีศึกษาเฉพาะประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา. รายงานการเก็บข้อมูล สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม. น. 3.

⁷⁶ พรพักตร์ สติเวโรจน์ และคณะ. (2553). การเปิดเผยก่อนการสืบพยานในคดีอาญา : กรณีศึกษาเฉพาะประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา. รายงานการเก็บข้อมูล สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม. น. 3-4.

ฟังพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น แล้วจึงทำคำชี้ขาดตัดสินข้อเท็จจริง (Verdict) ศาลจะทำหน้าที่ควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์เกี่ยวกับ พยานหลักฐาน (Rules of Evidence) และทำคำพิพากษาคัดสินคดีตามคำตัดสินข้อเท็จจริงของคณะลูกขุน ศาลจะไม่สืบพยานเอง นอกจากจะเป็นการชักพยานเพื่อความชัดเจนแน่นอนในการเบิกความหรือทำการชักพยานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการดำเนินคดีโดยต้องไม่เป็นการสืบพยานนอกเหนือจากที่คู่ความในคดีนำเสนอไว้

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเสนอพยานหลักฐานทั้งหลายในคดีจะถือว่าคู่ความทราบอยู่ก่อนแล้วเนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ตายตัว (Rigorously institutionalized) ศาลจะทำหน้าที่ดูแลรักษาให้มีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดและจะวางตัวเป็นกลางในการต่อสู้คดีของคู่ความ ซึ่งศาลรวมทั้งบรรดาลูกขุนทั้งหลาย (Judge and jurors) ไม่ต้องรับผิดชอบในการสืบพยานหลักฐานในคดี อันเป็นแนวทางให้การพิจารณาคดีสามารถบรรลุความสำเร็จ คือ การได้ความจริง (truth) ในที่สุด

การพิจารณาคดีในระบบคอมมอนลอว์จึงแยกได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1) ขั้นการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินข้อเท็จจริง ซึ่งจะกระทำโดยคณะลูกขุนที่ขณะฟังการนำเสนอพยานหลักฐานในศาลของคู่ความทุกฝ่ายโดยตลอดแล้ว จึงมีคำวินิจฉัยตัดสินข้อเท็จจริงว่า จำเลยมีความผิดตามที่โจทก์กล่าวหาหรือไม่

2) ขั้นการทำคำพิพากษาคัดสินคดีจะเป็นหน้าที่ของศาลที่ทำตัวเป็นกลางและวางเฉย (appassive tries) ในการสืบพยานของคู่ความในคดีศาลจะตัดสินความผิดของจำเลย จากการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยคณะลูกขุนแล้ว

การค้นหาคำความจริงในคดีระบบคอมมอนลอว์⁷⁷ จึงอยู่ในขั้นตอนของการพิจารณาข้อเท็จจริงของคณะลูกขุน ซึ่งวิธีการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีของระบบกฎหมายนี้จะเป็นการต่อสู้กันเชิงแข่งขันระหว่างคู่ความสองฝ่ายในคดี (Fight Theory) โดยคู่ความในคดีจะมีฐานะเท่าเทียมกันในการค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดีคู่ความมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาแสดงในศาลตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐาน ซึ่งศาลจะพิจารณาพิพากษาคดี ตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาแสดงเท่านั้น ผู้พิพากษาไม่มีอำนาจสืบพยานเองและโจทก์ในคดีอาญาต้องมีหน้าที่นำสืบพยานหลักฐานก่อนเสมอ ตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่า มีการกระทำความผิดและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

โจทก์ในคดีอาญาซึ่งเป็นพนักงานอัยการถือเป็นตัวแทนของประชาชนแห่งรัฐ ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม การดำเนินคดีของพนักงานอัยการจะกระทำในนามของประชาชน

⁷⁷ พรพัทธร์ สถิตเวโรจน์ และคณะ. (2553). การเปิดเผยก่อนการสืบพยานในคดีอาญา : กรณีศึกษาเฉพาะประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา. รายงานการเก็บข้อมูล สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม. น. 4.

แห่งรัฐ โดยหลักพนักงานอัยการจึงเป็นองค์กรของรัฐและประชาชนที่ไม่อยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใด โดยเฉพาะ เพราะพนักงานอัยการเป็นผู้ใช้อำนาจในการดำเนินคดีใดๆ แทนประชาชนของรัฐและเพื่อประโยชน์ของรัฐเท่านั้น จึงต้องให้พนักงานอัยการสามารถพูดและแสดงออกซึ่งการกระทำโดยอิสระ ปราศจากความกลัวในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง

โดยหลักการที่พนักงานอัยการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องไม่มีความลำเอียงที่จะเป็นการยุติธรรมต่อจำเลย พนักงานอัยการต้องพยายามค้นหาข้อเท็จจริงในคดีเพื่อให้การพิจารณาคดีและการพิพากษาลงโทษเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด แต่ทางปฏิบัติปรากฏว่าพนักงานอัยการก็เช่นเดียวกับนักกฎหมายทั่วไปที่มักเข้าข้างคำฟ้องคดีตัวเองการคัดเลือกพยานหลักฐานที่เสนอในการพิจารณาคดีจะพยายามปกปิดเหตุผลและประเด็นสำคัญในคดี ตลอดทั้งจุดอ่อนข้อบกพร่องในการต่อสู้ ซึ่งจะส่งผลทำให้พนักงานอัยการสามารถทำลายเหตุผลข้อต่อสู้ของคู่ความฝ่ายตรงข้ามในขณะที่จำเลยอยู่ในสภาพที่ปราศจากความพร้อมหรือเครื่องมือใดๆ ที่จะแก้ข้อกล่าวหาเพราะไม่สามารถจะล่วงรู้ได้ว่าพนักงานอัยการตั้งใจจะอ้างอิงพยานหลักฐานใดบ้าง เพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้ปรากฏต่อศาล จึงเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิของจำเลยที่จะได้มีโอกาสเตรียมตัวเพื่อแก้ข้อกล่าวหาและต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

การดำเนินคดีอาญาดั้งเดิมของสหราชอาณาจักรเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน⁷⁸ รูปแบบของการดำเนินคดีอาญาในศาลของสหราชอาณาจักรมีลักษณะเป็นการต่อสู้กันทำนองเดียวกับคดีแพ่ง นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นนิติสัมพันธ์สามฝ่ายกล่าวคือ ในคดีแพ่งเป็นกรณีของข้อพิพาทในทางกฎหมายที่ผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องสองฝ่ายที่เท่าเทียมกันเป็นคู่กรณีพิพาทกันต่อหน้าศาลซึ่งศาลเป็นฝ่ายที่สาม โดยการดำเนินคดีอาญาของ สหราชอาณาจักรมีลักษณะเป็นการต่อสู้ศาลซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดจึงต้องวางเฉย (Passive) หน้าที่ของศาลคือการควบคุมการต่อสู้มิให้ผิดกติกา ทำนองเดียวกับกรรมการตัดสินฟุตบอล และศาลมีบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องพยานหลักฐาน เพื่อมิให้มีการเอาเปรียบกันและกันในการต่อสู้คดี ระบบการถามค้านก็มีลักษณะของการต่อสู้ฉะนั้น การดำเนินคดีโดยประชาชนกับระบบการถามค้านในเนื้อหาจึงเป็นของคู่กันในสหราชอาณาจักรการฟ้องคดีอาญาก็คือการกล่าวอ้างของโจทก์ว่าจำเลยได้กระทำความผิด และเมื่อศาลต้องวางเฉยตามลักษณะของสหราชอาณาจักร โจทก์ผู้ฟ้องจึงมีหน้าที่นำสืบ (Burden of proof) ให้ศาลเห็นว่า จำเลยได้กระทำความผิดจริงตามที่มีการกล่าวอ้าง หน้าที่นำสืบอันมีพื้นฐานของการต่อสู้ทำนองเดียวกันกับคดีแพ่ง จึงเป็นของคู่กันกับการดำเนินคดีอาญาโดย

⁷⁸ พรพัทธร์ สถิตวโรจน์ และคณะ. (2553). การเปิดเผยก่อนการสืบพยานในคดีอาญา : กรณีศึกษาเฉพาะประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา. รายงานการเก็บข้อมูล สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม. น. 5.

ประชาชน⁷⁹ ในระบบนี้เชื่อว่าการถามค้าน (Cross examination) เป็นการดำเนินการเพื่อให้ได้ความจริงที่ดีที่สุด

4.2.2 การค้นหาความจริงตามแนวคิดการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมีความสอดคล้องกับการดำเนินคดีในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ในกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรปและประเทศที่มีได้ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบแอลไกล - อเมริกัน

ในการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นการดำเนินคดีอาญาแบบกระบวนการดำเนินคดีของรัฐ รัฐมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา หน้าที่คืออำนวยความสะดวก รัฐไม่ถือว่าเป็นปรปักษ์กับประชาชนในรัฐ องค์กรต่างๆ ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ดำเนินคดีอาญาของรัฐอันได้แก่ ศาล พนักงานอัยการและตำรวจ ต่างมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก องค์กรต่างๆ ดังกล่าวจึงมีหน้าที่ต้องร่วมกันและช่วยกันค้นหาความจริง นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความอาญาของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐจึงเป็นนิติสัมพันธ์สองฝ่ายคือฝ่ายรัฐฝ่ายหนึ่งกับผู้ถูกกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่ง

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญาที่รัฐจัดให้มี องค์กรของรัฐเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหนึ่ง และทำคำชี้ขาดในที่สุด การดำเนินคดีอาญาในประเทศที่มีการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในเนื้อหาจึงต้องถือว่าไม่ใช่การพิพาทกันในศาล ฉะนั้นคดีอาญาจึงถือไม่ได้ว่าเป็นเรื่องระหว่างคู่ความ กล่าวคือ รัฐในฐานะที่เป็นผู้รักษากฎหมายและอำนวยความสะดวกย่อมจะไม่อาจถูกมองว่าเป็น “คู่ความ” กับประชาชนในรัฐได้เลย ทั้งนี้เพราะผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับเอกชนนั้น ไม่ใช่องค์กรของรัฐแต่เป็นตัวรัฐเอง

จากลักษณะของนิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐดังกล่าวมาแล้ว จึงไม่เป็นที่แปลกประหลาดอันใดที่พบว่าในประเทศในภาคพื้นยุโรป พนักงานอัยการและตำรวจมีความเป็นภาวะวิสัย (objectivity) อย่างแท้จริง กล่าวคือ พนักงานอัยการและตำรวจมีหน้าที่ค้นหาความจริงของเรื่อง หรือความจริงในเนื้อหา ทั้งนี้โดยไม่ผูกมัดกับคำร้องขอของผู้ใดทั้งสิ้น และโดยเฉพาะในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้นถึงกับมีการกล่าวกันว่า “พนักงานอัยการเยอรมันเป็นเจ้าหน้าที่ยุติธรรมที่มีความเป็นภาวะวิสัยที่สุดในโลก (Die deutsche Staatsanwaltschaft sei “die objektivste Justizbehörde der Welt”) ศาลเองก็มีหน้าที่ต้องกระตือรือร้น (active) ในการ

⁷⁹ สหาย ทรัพย์สุนทรกุล และคณะ. (2552). รวมบทความด้านวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร อัยการสูงสุด. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร. หน้า 57 – 58.

ค้นหาความจริง ในประเทศภาคพื้นยุโรป⁸⁰ ศาลจึงเป็นผู้ถามพยานเองและจะค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ ในเรื่องพยานหลักฐาน พนักงานอัยการและจำเลยเป็นเพียงผู้ที่คอยกระตุ้นให้ศาลดำเนินการ โดยการอ้างการร้องขอให้ศาลสืบพยานเพิ่มเติมเองโดยพลการด้วย ในการดำเนินคดีอาญาในประเทศในภาคพื้นยุโรป จึงไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบอย่างเช่นในการดำเนินคดีโดยประชาชน ทั้งนี้เพราะในการดำเนินคดีอาญาของประเทศในภาคพื้นยุโรปไม่มีการต่อสู้และไม่มีคู่ความระบบการถามค้านในตัวเอง จึงเข้ากันไม่ได้⁸¹ กับการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ

การพิจารณาสั่งคดีโดยรอบคอบและถี่ถ้วนนั้น จึงจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่ดีของพนักงานอัยการ คือ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคมโดยเอาผิดกับผู้กระทำความผิด และป้องกันผู้บริสุทธิ์มิให้ตกเป็นเหยื่อ⁸² ของความยุติธรรมที่ผิดพลาด

ในการทำหน้าที่ตรวจสอบค้นหาความจริงของศาลนั้น ศาลไม่ผูกมัดกับแบบหรือคำร้องขอของผู้ใดเช่นเดียวกัน ศาลมีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ ซึ่งการตรวจสอบค้นหาความจริงในลักษณะนี้เรียกว่าการตรวจสอบค้นหาความจริงใน “หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา” หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา (Inquisitionprinzip) เป็นคนละเรื่องกับ “การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (Inquisitionprozess)” และจากความสับสนในเนื้อหาของเรื่องสองเรื่องนี้จึงทำให้นักกฎหมายในประเทศในระบบคอมมอนลอว์(Common Law) เข้าใจกันว่าการดำเนินคดีอาญาในประเทศภาคพื้นยุโรปใช้⁸³ “ระบบไต่สวน” ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

กล่าวโดยสรุปคือสำหรับประเทศไทยได้ใช้ระบบการค้นหาความจริงตามแนวคิดในการดำเนินคดีโดยรัฐ แต่การดำเนินคดีของรัฐเพียงฝ่ายเดียวอาจไม่สามารถที่จะอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดกับสังคมได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า เพื่อให้ได้พยานหลักฐานที่มีความสำคัญในคดีจนสามารถจับกุมตัวผู้กระทำความผิดได้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือผู้เสียหาย มีสิทธิ หรือสามารถร้องขอเข้ามาในคดีเพื่อให้มีการพิสูจน์พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ได้อันจะทำให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินคดีอาญากับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

⁸⁰ สหาย ทรัพย์สุนทรกุล และคณะ. (2552). รวมบทความด้านวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อัยการสูงสุด. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร. หน้า 315-316.

⁸¹ สหาย ทรัพย์สุนทรกุล และคณะ. (2552). รวมบทความด้านวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อัยการสูงสุด. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร. หน้า 314.

⁸² สหาย ทรัพย์สุนทรกุล และคณะ. (2552). รวมบทความด้านวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อัยการสูงสุด. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร. หน้า 55

⁸³ คณิต ฒ นคร. (2552). ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน. หน้า 65 – 67.

5. แนวคิดเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง

แนวคิดการกลั่นกรองคดีอาญาโดยวิธีการไต่สวนมูลฟ้องนั้น จะมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิในการดำเนินคดีของบุคคลในสังคมประการหนึ่ง การกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ตลอดจนสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการดังกล่าว ย่อมต้องกระทำโดยชัดแจ้งและไม่เป็นการลิดรอนสิทธิที่เกินความจำเป็น ผู้ศึกษาจึงศึกษาแนวคิดและมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไต่สวนมูลฟ้องของสาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศไทย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ศาลจังหวัด (Tribunal de Grande Instance) ทำหน้าที่เป็นศาลที่ไต่สวนคดีการร้องขอให้ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวนคดีมี 2 วิธี⁸⁴ คือ พนักงานอัยการประจำศาลยื่นคำร้องเพื่อให้มีการไต่สวนคดี ถือเป็น การเริ่มต้นของการฟ้องคดีอาญาต่อศาล และศาลไต่สวนมีหน้าที่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานตามคำฟ้องของพนักงานอัยการ กรณีที่คู่ความในคดีเป็นประชาชนทั่วไปเป็นผู้เสียหายจากการกระทำความผิดอาญา สามารถที่จะยื่นคำร้องต่อศาลไต่สวนเพื่อให้มีการไต่สวนคดีได้ ถือเป็นมาตรการสำหรับสำหรับผู้เสียหายที่จะยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลเพื่อให้มีการลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิด และเพื่อให้มีการชดเชยค่าเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจากการกระทำความผิดทางอาญา เมื่อพนักงานอัยการปฏิเสธหรือผิดผ่อนเวลาที่จะยื่นคำฟ้องให้ศาลไต่สวนทำการไต่สวนคดี การไต่สวนมูลฟ้องในศาลไต่สวนนั้น ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการสอบสวนตามหลักวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวน (La procedure inquisitoire) โดยที่การไต่สวนมูลฟ้องของสาธารณรัฐฝรั่งเศสผู้พิพากษาไต่สวนจะทำงานเป็นอิสระจากผู้พิพากษาตัดสินและผู้พิพากษาจะเป็นคนเดียวกันไม่ได้ ทำให้เกิดการคานอำนาจและเป็นหลักประกันความยุติธรรมแก่คดี นอกจากนี้อำนาจหน้าที่พิจารณาคดีว่ามีมูลหรือไม่ ศาลไต่สวนมีหน้าที่ค้นหาพยานหลักฐานในคดีเพื่อที่จะพิสูจน์การกระทำความผิด และความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ศาลไต่สวนสามารถกระทำได้แทบทุกอย่างเพื่อรวบรวมพยานหลักฐานที่ต้องการ แม้ว่าการกระทำนั้นอาจจะกระทบต่อเสรีภาพของบุคคลก็ตาม ศาลไต่สวนสามารถที่จะเข้าไปในทุกสถานที่ ยึดสิ่งของได้ทุกอย่าง สามารถที่จะกระทำการเผชิญสืบสถานที่เกิดเหตุ ยึดของกลาง สั่งให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจพิสูจน์ในคดี⁸⁵ และมีอำนาจในการควบคุมผู้ต้องหา

⁸⁴ ชนกานันต์ อ้วนไทร. (2560). หลักตรวจสอบค้นหาคำความจริง : ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ, น. 57-58.

⁸⁵ ธนกร วรปรัชญากุล. (2547). “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศฝรั่งเศส”, ดุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 56

สอบสวนผู้ต้องหา รวมถึงการเรียกพยานบุคคลที่ทำให้การของเค้าเหล่านั้นเป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมพยานหลักฐานให้มาให้การหรือมาปรากฏตัวที่ศาลก็ได้ หากว่าพยานไม่มาผู้พิพากษาสามารถออกคำสั่งบังคับให้นำตัวพยานมาได้และมีอำนาจไปถึงการออกหมายจับหรือออกหมายควบคุมตัวจำเลย⁸⁶ ตามมาตรา 81 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจอย่างมากในการไต่ผู้พิพากษาเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อคดี และในขณะเดียวกันในขั้นนี้ไม่เพียงแต่จะจับตัวผู้กระทำความผิด กฎหมายฝรั่งเศสเองก็มุ่งเน้นให้สิทธิผู้ต้องหาในการสู้คดีด้วย โดยการให้สิทธิในการหาพยานหลักฐานมาหักล้างและมีทนายความในขั้นนี้ที่ศาลยังไม่ได้รับฟ้องอีกด้วย ในขั้นที่เป็นจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้จำเลยสามารถไม่ตอบคำถามหรือเปิดเผยข้อต่อสู้ของตนได้

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นจะบังคับให้กระทำเฉพาะคดีที่มีโทษหนักเท่านั้น (Les crimes) จึงถือได้ว่าถ้าคดีใดมีบทลงโทษที่จัดอยู่ในประเภทคดีที่มีโทษหนักจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องเสมอ⁸⁷ เป็นบทบัญญัติที่บังคับไว้ตามมาตรา 79 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อที่จะต้องมีการหาพยานหลักฐานให้แน่นอนว่าผู้กระทำความผิดจริงเพราะมีบทลงโทษจำคุกที่ยาวนานจึงแตกต่างจากคดีที่มีโทษปานกลาง (Les delit) และคดีที่มีโทษเบา (Les contraventions) ที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องพนักงานอัยการสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเองโดยตรง หรืออาจนำคำร้องยื่นไปให้ผู้พิพากษาสอบสวนก็ได้แล้วแต่ความยุ่งยากของคดี เป็นกรณียกเว้นถ้าหากมีการยื่นคดีโทษปานกลางและลหุโทษไปให้ผู้พิพากษาสอบสวนทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อน เมื่อผู้พิพากษาทำการสอบสวนเสร็จ จึงส่งสำนวนไปให้พนักงานอัยการฟ้องคดีต่อศาลตัดสิน

สรุปได้ว่า การดำเนินคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่สอบสวนเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่มีความชัดเจนไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม ซึ่งอำนาจนี้จะมีมากกว่าตำรวจที่ทำการสอบสวนเบื้องต้น โดยการสอบสวนของศาลไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษาไต่สวนหรือศาลไต่สวนชั้นที่ 2 ไม่จำเป็นต้องบัญญัติไว้ชัดเจนว่าจะต้องฟังพยานหลักฐานถึงระดับใด เพียงแต่ทำให้การสอบสวนมีข้อเท็จจริงที่ชัดเจนพอที่จะวินิจฉัยว่าจะฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี กรณีเห็นว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดหรือหาตัวผู้กระทำความผิดไม่ได้หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอ ตามมาตรา 177 วรรคหนึ่งของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ก็จะมีคำสั่งไม่ฟ้องและในทางกลับกัน หากพยานหลักฐานทั้งหมดมีความชัดเจนว่ามีการกระทำความผิดและผู้กระทำความผิดก็จะสั่งฟ้อง

⁸⁶ คณะนิติศาสตร์ปีติ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา. น. ก.

⁸⁷ ชนกกานต์ อ้วนไตร. (2560). หลักตรวจสอบค้นหาความจริง : ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ. น. 59.

พยานหลักฐานทั้งหมดจะถูกรวบรวมไว้ในสำนวนการสอบสวน โดยถือเป็นพยานหลักฐานที่องค์กรของรัฐได้แสวงหามา เพื่อตรวจสอบความจริงในเรื่องที่มีการกล่าวหาไว้ ทำให้เวลาฟ้องต้องมีการแนบสำนวนการสอบสวนไปด้วย สำนวนการสอบสวนจึงถือว่าเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องตามกฎหมายฝรั่งเศส เนื่องจากการพิจารณาคดีอาญาของฝรั่งเศส ศาลจะมีบทบาทที่สำคัญในการค้นหาความจริงของคดี คือ ศาลจะทำการซักถามจำเลยและพยานด้วยตัวเอง⁸⁸ เป็นเหตุให้ศาลต้องทราบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคดีตั้งแต่ก่อนเริ่มพิจารณาเพื่อให้การค้นหาความจริงของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาล สำนวนการสอบสวนซึ่งเป็นแหล่งบันทึกข้อเท็จจริงทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับคดี จึงถือเป็นเครื่องมือในการประทับรับฟ้องที่ต้องถูกนำเสนอต่อศาลพร้อมคำฟ้องด้วย

5.2 กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

กระบวนการชั้นไต่สวนมูลฟ้องจะเริ่มเมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาล ก่อนการพิจารณาพนักงานอัยการจะจัดทำสรุปผลการสอบสวนและประเด็นทางกฎหมายของคดีให้แก่ศาล และศาลจะส่งสำเนาคำฟ้องไปยังผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ใช้สิทธิคัดค้านการประทับฟ้อง รวมตลอดทั้งให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถใช้สิทธิยื่นพยานหลักฐานเพื่อประกอบการคัดค้านของตนเอง การดำเนินกระบวนการพิจารณาในขั้นนี้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้น โดยศาลอาจมีคำสั่งให้หาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่ปรากฏตามคำฟ้องหรือสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการก็ได้ เมื่อทำการไต่สวนมูลฟ้องแล้วศาลมีอำนาจสั่งคดีมีมูลหรือไม่มีมูลก็ได้ แต่การจะสั่งคดีมีมูลต้องได้ความว่าผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกฟ้องนั้นมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้กระทำความผิด ซึ่งการไต่สวนมูลฟ้องมีขึ้นเพื่อเป็นการใช้อำนาจตุลาการควบคุมก่อนการตั้งข้อกล่าวหา ในอันที่จะปกป้องสถานภาพของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญาก่อนการพิจารณาคดี⁸⁹ นอกจากนี้การที่ศาลตัดสินว่ากระบวนการพิจารณาใดควรดำเนินการต่อไปหรือควรสิ้นสุดนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการพิจารณาที่ไม่จำเป็นอีกด้วย หากศาลพิจารณาแล้วฟังไม่ได้ว่า มีเหตุอันควรสงสัยว่าได้กระทำความผิด ศาลต้องสั่งไม่เปิดกระบวนการพิจารณาหลักโดยแสดงผลให้ชัดเจนพร้อมทั้งแจ้งคำสั่งให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบ โดยหลักเมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องศาลมีหน้าที่ต้องวินิจฉัยว่าการฟ้องคดีดังกล่าวว่ามีมูลเพียงพอที่ศาลจะประทับฟ้องหรือไม่ อันถือเป็นการตรวจสอบคำสั่งฟ้องคดีของพนักงานอัยการอีกชั้นหนึ่ง ยกเว้นแต่เฉพาะกรณีจำเป็นเร่งด่วนที่จะไม่ต้องผ่านกระบวนการพิจารณาชั้น

⁸⁸ มนัสนันท์ เจริญเลิศ. “บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2557), น. 26.

⁸⁹ Freckmann, A., Anke, L., Wegerich, J., & Thomas, C. (1999). The German legal system. London: Sweet & Maxwell, p. 206

ไต่สวนมูลฟ้อง เมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องแล้วย่อมเป็นผลให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาสามารถแสดงพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ตั้งแต่ชั้นก่อนศาลประทับฟ้อง อย่างไรก็ตาม แม้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของศาลในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะให้ความสำคัญกับคำฟ้อง แต่สำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการก็ยังคงมีความสำคัญเป็นอย่างมากตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เนื่องจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ศาลจะพิจารณาสำนวนการสอบสวนประกอบคำฟ้องเพื่อพิสูจน์ความถูกต้องและความสมควรของการดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาล ดังนั้น สำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการจึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องในชั้นพิจารณาไต่สวนมูลฟ้อง⁹⁰ ศาลอาจสั่งยุติกระบวนการชั่วคราวได้หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา มาศาล หรือเหตุอื่นซึ่งทำให้ไม่สามารถพิจารณาคดีได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน และในการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าว คำฟ้องของพนักงานอัยการไม่ผูกพันศาลในการกำหนดคำวินิจฉัย ในส่วนของการอุทธรณ์คำสั่งชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น หากศาลมีคำสั่งคดีมีมูลเหตุเพียงพอให้เปิดกระบวนการพิจารณา หลักผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้น แต่ในทางกลับกันหากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าคดีไม่มีมูลเพียงพอและมีคำสั่งไม่เปิดกระบวนการหลักพนักงานอัยการโดยสำนักงานพนักงานอัยการ มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นได้ทันที ในกรณีที่มิคำสั่งอันเป็นที่สุดยื่นตามคำสั่งไม่เปิดกระบวนการพิจารณาคดีแล้ว พนักงานอัยการมีสิทธินำคดีเรื่องเดียวกันนั้นเสนอต่อศาลได้อีกครั้งแต่เฉพาะกรณีมีเหตุปรากฏข้อเท็จจริงหรือมีพยานหลักฐานใหม่เท่านั้น

5.3 กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศสหรัฐอเมริกา

การฟ้องคดีอาญาต่อศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นอำนาจของพนักงานอัยการประชาชนไม่อาจกระทำได้ โดยการฟ้องคดีต่อศาลของพนักงานอัยการมี 2 รูปแบบคือ การฟ้องคดีโดยคำสั่งอนุญาตของคณะลูกขุนใหญ่ (indictment) และการฟ้องคดีรูปแบบปกติ (information) และก่อนที่จะมีการฟ้องคดีต่อศาลจะมีกระบวนการกลั่นกรอง มูลความผิดก่อน ซึ่งเป็นมาตรการในการกลั่นกรองคดีอาญาของการฟ้องร้องโดยไม่มีมูล หรือไม่มีเหตุผลอันสมควรเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา นอกจากนั้น ยังเป็นการกลั่นกรองคดีออกจากการฟ้องร้องคดีที่ขาดพยานหลักฐานสนับสนุน และเป็นการตรวจสอบความเร่งรีบ ความประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติงานของพนักงานอัยการ ในการนี้การฟ้องคดีโดยคำสั่งอนุญาตของคณะลูกขุนใหญ่นั้น รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกา⁹¹ กำหนดว่า คดีอาญาประเภทอุกฉกรรจ์ (ความผิดอาญาร้ายแรง) จะสามารถ

⁹⁰ จีรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์. (2566). “ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี” วารสารนิติศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 7 (ฉบับที่ 1), น. 30-31.

⁹¹ จีรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์. (2566). “ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี” วารสารนิติศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 7 (ฉบับที่ 1), น. 32-33.

ดำเนินคดีได้นั้นต้องได้รับแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรหรือชี้ขาดเป็นลายลักษณ์อักษร ว่าอนุญาตจาก คณะลูกขุนใหญ่ก่อน ยกเว้นคดีที่เกิดขึ้นในกองทัพบก กองทัพเรือ หรือคดีอันกระทบต่อความไม่สงบ ของประเทศ บทบาทของคณะลูกขุนใหญ่จึงเป็นการกลั่นกรองการเสนอข้อหาในคดีความผิด อุกฉกรรจ์ และเป็นการตรวจสอบความประมาทเลินเล่อในการปฏิบัติงานของพนักงานอัยการด้วย มาตรการกลั่นกรองคดี โดยคณะลูกขุนใหญ่ถือเป็นการให้หลักประกันแก่ประชาชนอย่างหนึ่ง ที่จะให้ ตัวแทนของประชาชนมีส่วนร่วมและสิทธิที่จะเข้ามาตรวจสอบการใช้อำนาจในการดำเนินคดีของรัฐ ซึ่งในกระบวนการพิจารณาของคณะลูกขุนใหญ่ Federal Rules of Criminal Procedure กำหนดว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิอยู่ร่วมในขณะที่คณะลูกขุนใหญ่กำลังพิจารณาถ้าไม่ได้ถูกเรียกมาให้การ ในกรณี ที่ถูกเรียกมาให้การผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิที่จะมีทนายความ ไม่มีสิทธิเสนอพยานหลักฐาน ไม่มีสิทธิอยู่ ร่วมด้วยในขณะที่บุคคลอื่นให้การต่อคณะลูกขุนใหญ่ และไม่มีสิทธิให้ทนายความซักค้านพยานที่ พนักงานอัยการเสนอ เนื่องจากประเด็นการวินิจฉัยของกระบวนการดังกล่าวไม่ใช่เพื่อการวินิจฉัยชี้ ขาดว่า ผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดหรือไม่และต้องถูกลงโทษเพียงใด หากแต่เป็นการวินิจฉัยเพื่อให้ ทราบว่าพยานหลักฐานในคดีเพียงพอที่จะฟ้องหรือไม่เท่านั้น ดังนั้น ผู้ถูกกล่าวหาจึงไม่อาจอุทธรณ์ คำสั่งใด ๆ ของคณะลูกขุนใหญ่ในส่วนคดีทั่วไปที่มีใช้คดีอุกฉกรรจ์ พนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องได้รับการ ชี้ขาดอนุญาตให้ฟ้องคดีจากคณะลูกขุนใหญ่ สามารถทำคำฟ้องเป็นลายลักษณ์อักษรบรรยายการ กระทำความผิดของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ข้อหาและฐานความผิดที่ประสงค์ให้ลงโทษ โดยศาลใต้ สวน (Magistrate court) จะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีดังกล่าวก่อน เว้นแต่ คดีที่ผู้ถูกกล่าวหา ให้การรับสารภาพ ซึ่งถือว่าผู้ถูกกล่าวหาสละสิทธิได้รับการไต่สวนมูลฟ้อง หรือคดีอาญาความผิดไม่ ร้ายแรง ในชั้นนี้ผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์มีโอกาสอย่างมากในการนำเสนอพยานหลักฐานของตน หากศาลไต่สวนเห็นว่าพยานหลักฐานดังกล่าวน่าเชื่อถือ ไม่พบเหตุอันควรสงสัยหรือรับฟังได้ว่าผู้ถูก กล่าวหาถูกใส่ความ ศาลไต่สวนมีอำนาจยกฟ้องได้ ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของศาลไต่สวนผู้ถูก กล่าวหาจะได้รับสิทธิที่จะมีทนายความ สิทธิในการถามค้าน สิทธิในการเสนอพยานต่อศาลและสิทธิที่ จะอุทธรณ์คำสั่งของศาล

5.4 กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162⁹² กำหนดหลักเกณฑ์การเข้าสู่ กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องไว้ว่า ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ให้ศาล ไต่สวนมูลฟ้อง ในส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์หรือคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์แต่พนักงานอัยการได้ ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ศาลไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่ง ให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ หากจำเลยให้การรับสารภาพระหว่างไต่สวนมูลฟ้องให้ศาล ประทับฟ้องไว้

⁹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162.

พิจารณา โดยวิธีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ มาตรา 165⁹³ กำหนดให้ในวันไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้ฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่จะให้การต่อสู้อย่างไร คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดยางาน และดำเนินการต่อไปในคดีราษฎรเป็นโจทก์ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้อง แก่จำเลยรายตัวไปกับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้อง โดยตั้งทนายความให้ชกค้ำพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มาแต่ตั้งทนายความมาชกค้ำพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อจำเลยถูกพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลแล้วจำเลยยอมตกอยู่ในฐานะจำเลย⁹⁴ ดังนั้น การไต่สวนจึงต้องกระทำต่อหน้าจำเลย พนักงานอัยการจึงต้องนำตัวจำเลยมาศาล และศาลจำต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามคำให้การจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ส่วนคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์จำเลยจะยังไม่ตกอยู่ในฐานะจำเลย จนกว่าศาลจะสั่งประทับฟ้อง การไต่สวนมูลฟ้องจึงไม่จำต้องกระทำต่อหน้าจำเลย และแม้จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องก็ตาม ศาลไม่อาจถามคำให้การจำเลยได้ในการไต่สวนมูลฟ้องประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการกำหนดสิทธิต่าง ๆ อันเป็นการให้ความคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหา แต่ปรากฏว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (3)⁹⁵ ให้ถือว่าบุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิดให้ตกอยู่ในฐานะจำเลยในคดี เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติเฉพาะในเรื่องดังกล่าวเหมือนดังกรณีราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดี จึงต้องถือว่าจำเลยตกอยู่ในฐานะจำเลยตั้งแต่พนักงานอัยการ ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาล จำเลยจึงเป็นคู่ความในคดีตามนิยามของมาตรา 2 (15)⁹⁶ ดังนั้น จำเลยย่อมมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เว้นแต่ คำสั่งที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์การอุทธรณ์ไว้เป็นการเฉพาะ กล่าวคือ กรณีคำสั่งระหว่างพิจารณาใน ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171⁹⁷ กำหนดให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณามาบังคับแก่การไต่สวนมูลฟ้องโดยอนุโลม การอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจึงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาในชั้นพิจารณาคดีของศาล ซึ่งจะอุทธรณ์คำสั่งนั้นได้ต่อเมื่อมีคำพิพากษาหรือคำสั่งในประเด็นสำคัญและมี

⁹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165.

⁹⁴ จีรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์. (2566). “ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี” วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, ปีที่ 7 (ฉบับที่ 1), น. 28-29.

⁹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (3).

⁹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (15).

⁹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171.

การอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นแล้วเท่านั้น ตามมาตรา 196⁹⁸ นอกจากนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้ คำสั่งของศาลว่าคดีมีมูลยอมเด็ดขาดตามมาตรา 170⁹⁹ อันถือเป็นกรณีกฎหมายกำหนดบทบัญญัติไว้โดยเฉพาะสำหรับเรื่องนั้น ซึ่งมีผลให้คู่ความในคดีไม่อาจอุทธรณ์คำสั่งประทับฟ้องของศาลได้ ทำให้จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานหลักฐานของตนเข้าสืบต่อศาลในชั้นได้สวนมูลฟ้อง ทั้งในกรณีราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีและกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165¹⁰⁰ วรรคสอง แต่หากประสงค์จะซักค้านพยานฝ่ายโจทก์ในชั้นได้สวนมูลฟ้องก็สามารถกระทำได้อันเป็นการตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือของพยานฝ่ายโจทก์ที่นำมาสืบต่อศาล

ดังนั้น เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการในการได้สวนมูลฟ้องก่อนประทับรับฟ้อง รวมถึงสิทธิของผู้ถูกฟ้องคดีโดยแยกประเภทได้กรณีที่เป็นโจทก์เป็นราษฎร และกรณีที่เป็นพนักงานอัยการ ซึ่งมีข้อจำกัดสิทธิของผู้ถูกฟ้องคดีในการพิสูจน์ว่า คำฟ้องของโจทก์นั้นมีมูลเพียงพอหรือไม่ และในกรณีของพนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อคดีนั้นได้เสนอคำฟ้องต่อศาลแล้ว ศาลยอมประทับรับฟ้องคดีของพนักงานอัยการทันที ทำให้ผู้ต้องหาตกเป็นจำเลยในคดีอาญาทันที กรณีดังกล่าวยอมทำให้เกิดปัญหาต่อผู้ที่ถูกพนักงานอัยการฟ้องคดี เนื่องจากยังไม่มีโอกาสตั้งทนายเข้ามาซักค้านพยานที่พนักงานอัยการนำเข้ามาสู่คดีว่ามีมูลหรือไม่ อีกทั้งเมื่อตกเป็นจำเลยเนื่องจากศาลประทับรับฟ้องแล้ว ยังเป็นการสร้างความลำบากในการหาทรัพย์สินมาประกันตัว บางกรณีศาลไม่ให้ประกันตัว ก็ยอมทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนยากขึ้นไปอีกเนื่องจากต้องถูกกักขัง ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการต่อสู้คดีต่อไปอีกด้วย ซึ่งขั้นตอนการได้สวนมูลฟ้องก่อนประทับรับฟ้องนั้นเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการยุติธรรม และเป็นขั้นตอนแรกที่ศาลจะใช้ในการตรวจสอบค้นหาความจริงเบื้องต้นเกี่ยวกับคดีว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่จะประทับรับฟ้องหรือไม่ หากคดีนั้นไม่มีมูลเพียงพอศาลก็สามารถสั่งยกฟ้องคดีนั้นได้ทันที โดยที่ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่จำต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาก่อน อย่างไรก็ดี จึงทำให้เห็นว่าหลักเกณฑ์การได้สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องของประเทศไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาที่สมควรได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องกับหลักการของนิติรัฐ ที่ต้องการให้เกิดการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน หลักการคุ้มครองสิทธิโดยองค์กรตุลาการ และหลักความได้สัดส่วน เป็นต้น ส่วนหลักนิติธรรม ที่ต้องการให้กฎหมายบังคับเป็นการทั่วไป ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี เป็นต้น รวมถึงหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

⁹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196.

⁹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 170.

¹⁰⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165.

บทที่ 3

หลักเกณฑ์การไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

ในส่วนของบทนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงหลักการค้นหาความจริงและการไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายต่างประเทศตามที่ได้มีการศึกษาค้นคว้า โดยจะมีกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยแต่ละประเทศนั้นจะมีวิธีการหรือหลักการในการค้นหาความจริงและการไต่สวนมูลฟ้องอย่างไร เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงและสามารถนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมารับโทษหรือลงโทษ ดังนั้น จึงเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นถึงวิธีการของแต่ละประเทศดังกล่าวว่าจะสามารถนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการไต่สวนมูลฟ้องในคดีของรัฐในประเทศไทย อันจะนำไปสู่การปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับการดำเนินคดีของรัฐ เพื่อเป็นหลักการที่จะสามารถปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของสังคมไทย ตามหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยต่อไป

1. ประเทศไทย

1.1 ความหมายของการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศไทย

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่ให้ทั้งรัฐและเอกชนเป็นผู้เสียหายฟ้องคดีเองได้เป็นอิสระซึ่งกันและกัน

ในขณะที่การไต่สวนมูลฟ้องเป็นกระบวนการที่กฎหมายวางหลักว่าให้ศาลเป็นผู้กระทำในคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่ศาลจะรับไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่

ระบบการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยจึงปรากฏอยู่ในมาตรา 162 และ มาตรา 165 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยแยกเป็นขั้นตอนการใช้ระบบการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 162 ความว่า มาตรา 162¹⁰¹ “ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการดังต่อไปนี้

(1) ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ ฟ้องจำเลยข้อหาเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

¹⁰¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162

(2) ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าศาลเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพ ให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณา”

ส่วนวิธีการไต่สวนมูลฟ้องมาตรา 165 ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีการไต่สวนมูลฟ้องสำหรับคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์และคดีราษฎรเป็นโจทก์ไว้แตกต่างกัน ดังนี้

มาตรา 165 “ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจตรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มาแต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลยและก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะนั้น”

เจตนารมณ์ของการไต่สวนมูลฟ้องคือต้องการให้ศาลพิจารณารูปคดีในเบื้องต้นเสียก่อนว่าคดีของโจทก์มีมูลเพียงพอที่ศาลควรรับไว้พิจารณาหรือไม่ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าฟ้องของโจทก์ไม่มีมูลความผิดทางอาญาแต่เป็นเพียงความผิดทางแพ่งเท่านั้น นอกจากนั้นระบบการไต่สวนมูลฟ้องยังเป็นการที่สำคัญในการป้องกันการกลั่นแกล้งการฟ้องคดีกันด้วย เพราะต้องให้ศาลพิจารณาว่ามีมูลความผิดเสียก่อนจึงจะประทับฟ้องจำเลยได้

แต่อย่างไรก็ตามในการนำระบบการไต่สวนมูลฟ้องมาใช้ในประเทศไทยนั้น ขั้นตอนการใช้ซึ่งปรากฏใน มาตรา 162 กำหนดว่า เฉพาะในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์เท่านั้นที่ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์กฎหมายมิได้บังคับให้ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องแต่ให้เป็นผู้วินิจฉัยของศาลเองว่าจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ ประเด็นนี้ในระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยไม่ปรากฏว่าศาลจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เลย¹⁰² เหตุผลที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากศาลเห็นว่าการสั่งฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการจะต้องผ่าน

¹⁰² คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น. 201.

การ สอบสวนมาก่อน เพราะการสอบสวนเป็นเงื่อนไขการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ¹⁰³ ประหนึ่งว่า ได้มีการรวบรวมพยานหลักฐานและดำเนินการทั้งหลายเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด เพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษจากพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ¹⁰⁴มาาระดับหนึ่งแล้ว

ประเด็นตรงนี้จึงเกิดคำถามว่าระบบการพิจารณาคดีของศาลไทยที่ปฏิบัติมานั้น เป็นไปตามเจตนารมณ์ของแนวคิดการใช้ระบบการไต่สวนมูลฟ้องในกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาหรือไม่

การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์นั้น กฎหมายกำหนดว่าต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องทุกครั้งอยู่แล้ว จึงไม่มีประเด็นที่ต้องพิจารณาถึงดุลพินิจของศาล แต่อาจจะต้องพิจารณาถึงวิธีการไต่สวนมูลฟ้องตามบทบัญญัติใน มาตรา 165

1.2 การใช้ระบบการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศไทย

การไต่สวนมูลฟ้องในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยเป็นกระบวนการของศาลหลังจากที่โจทก์ที่ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาล โดยศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนที่ศาลจะประทับรับฟ้องยอมให้โจทก์ดำเนินคดีกับจำเลยต่อไปในชั้นพิจารณา การไต่สวนมูลฟ้องมีหลักเกณฑ์ปรากฏอยู่ใน มาตรา 165 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังนี้

มาตรา 165¹⁰⁵ ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยมา หรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจตรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

วรรค 2 จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

วรรค 3 ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้อง โดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มาแต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลยและก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะนั้น”

¹⁰³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120

¹⁰⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 140-144

¹⁰⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165

ดังนั้น การใช้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงแยกเป็น 2 กรณี คือ การไต่สวนมูลฟ้องกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และการไต่สวนมูลฟ้องกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162

ตามบทบัญญัติในมาตรา 162 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ทุกคดี แต่ถ้าเป็นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จะกำหนดให้เป็นหน้าที่ของศาลที่จะใช้ดุลพินิจในการไต่สวนมูลฟ้อง

ในอดีตที่ผ่านมากระบวนการดำเนินคดีอาญาของไทยนั้น ก่อนที่จะส่งคดีที่มีมูลฟ้องไปยังศาลสูงภูษเนาบติกระทรวงยุติธรรมที่ 53 พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 มาตรา 35 ข้อ 5 และ 7 ได้บัญญัติไว้ว่า ในคดีที่ศาลไต่สวนส่งไปให้พนักงานอัยการฟ้องยังศาลสูงพนักงานอัยการมีอำนาจจะสั่งให้ศาลไต่สวนฟังพยานต่อไปอีกก็ได้ หรือพนักงานอัยการจะสั่งให้ศาลไต่สวนพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเสียเองตามอำนาจมากและน้อยของศาลไต่สวนนั้นก็ได้ หรือพนักงานอัยการไม่ฟ้องคดีที่ศาลไต่สวนส่งมาให้ฟ้องก็ได้ แต่พนักงานอัยการต้องแจ้งความให้ศาลทราบ อำนาจในการสั่งการเกี่ยวกับคดีที่ศาลทำการไต่สวนแล้วเห็นว่าคดีมีกฎหมายเรียกว่ามูลของพนักงานอัยการนี้ได้ถูกตัดไปเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยเปลี่ยนมาเป็นเมื่อมีการกล่าวหาว่ามีผู้ใดกระทำความผิดจะต้องมีการสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งในประมวลกฎหมายเรียกว่า “พนักงานสอบสวน” และเมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนหาพยานหลักฐานอย่างไรแล้วก็จะส่งสำนวนการสอบสวนมาให้พนักงานอัยการ แล้วพนักงานอัยการจะทำหน้าที่ตรวจสอบสำนวนการสอบสวนและหลักฐานต่างๆ ตรงนี้พนักงานอัยการจะทำหน้าที่คล้ายศาลไต่สวน โดยจะพิจารณาว่าคดีมีมูลพอจะฟ้องหรือไม่ แต่การไต่สวนของพนักงานอัยการนี้นอกจากจะพิจารณามูลฟ้องแล้วยังจะต้องพิจารณาว่าหลักฐานในสำนวนเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นศาลอีกด้วย และการพิจารณานี้เป็นแต่เพียงตรวจบันทึกคำให้การพยานที่พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนไว้เท่านั้น เมื่อเห็นว่าคดีพอฟ้องก็เสนอฟ้องคดีนั้นต่อศาล แต่ถ้าเห็นว่าคดีมีหลักฐานไม่พอฟ้อง คำสั่งของพนักงานอัยการยังไม่เด็ดขาดเหมือนสมัยก่อน¹⁰⁶ โดยจะต้องส่งสำนวนการสอบสวนนั้นไปยังอธิบดีกรมตำรวจ (ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ) สำหรับในกรุงเทพมหานคร กรณีต่างจังหวัดก็ส่งไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าอธิบดีกรมตำรวจ (ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ) หรือผู้ว่าราชการจังหวัดแล้วแต่กรณีไม่เห็นด้วยก็ต้องส่งสำนวนการสอบสวนนั้นไปยังอธิบดีกรมพนักงานอัยการ (พนักงานอัยการสูงสุด) ซึ่งขาดเป็นที่สุด

¹⁰⁶ สัตยา อรุณธารี “อำนาจของอัยการเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา” วิทยานพนธ์ มหาคณิศ คณະนิตศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520 น. 12.

นอกจากนั้นในมาตรา 120 ซึ่งวางหลักการสำคัญไว้ว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน” ดังนั้นคดีใดที่พนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ยื่นฟ้องจำเลยได้ คดีนั้นจะต้องผ่านการสอบสวนพิจารณาสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบมาแล้วและผ่านการพิจารณาสั่งคดีของพนักงานอัยการ ซึ่งมีระบบตรวจสอบดุลและคานอำนาจระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการรวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัดผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติและพนักงานอัยการสูงสุดตามที่บัญญัติไว้ใน ม.140-145 ครบถ้วนตามกระบวนการยุติธรรมแล้ว จึงเป็นหลักประกันความยุติธรรมเบื้องต้น¹⁰⁷ว่าคดีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลนั้นน่าจะมีมูลเพียงพอที่ศาลจะสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาได้โดยไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อน เพราะไม่มีข้อหาห่วงใยว่าจำเลยจะถูกกลั่นแกล้งฟ้องร้องโดยไม่มีมูลความจริง

อย่างไรก็ตามประเด็นนี้หากพิจารณาในแง่ของระบบกฎหมายในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ของทุกฝ่ายมีหน้าที่ต้องร่วมกันค้นหาความจริง การรวบรวมพยานหลักฐานจะประกอบไปด้วยพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์และจำเลย เพื่อให้แน่ใจว่าจำเลยกระทำความผิดหรือบริสุทธิ์หรือไม่ ทั้งนี้เพราะพนักงานอัยการกระทำการเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเท่านั้น นอกจากนี้ในคดีสำคัญๆการไต่สวนเบื้องต้นก็จะดำเนินการโดย judge d'Instruction จำเลยจึงได้รับการรับรองอย่างเต็มที่ว่าคำฟ้องจะประกอบไปด้วยพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ การส่งตัวจำเลยไปพิจารณาคดี พยานหลักฐานที่มีอยู่จึงมิใช่เพียงแค่พยานหลักฐานที่จะแสดงให้เห็นว่าคดีมีมูลเท่านั้น อีกทั้งคำฟ้องของพนักงานอัยการจะบรรยายข้อเท็จจริงพร้อมแนบสำนวนการสอบสวนไปด้วย ทำให้ศาลพิจารณาได้อย่างรอบคอบ

สำหรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยซึ่งมีโครงสร้างเป็นระบบของการค้นหาความจริงตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ในมาตรา 162 (2) บัญญัติให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และการฟ้องคดีพนักงานอัยการไม่ต้องเสนอสำนวนการสอบสวนต่อศาล กรณีจึงกล่าวได้ว่าโดยพื้นฐานแล้วการสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาเป็นเรื่องความเชื่อถือศรัทธาในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการโดยแท้ แต่หากความเชื่อถือศรัทธาในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการมีความบกพร่อง ศาลอาจสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องคดีของพนักงานอัยการก่อนการประทับฟ้องได้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วศาลจะใช้ดุลพินิจไม่ไต่สวนมูลฟ้อง จึงเห็นได้ว่า ศาลไม่ได้ใช้กลไกในระบบไต่สวนตามอย่างวิธีพิจารณาแบบภาคพื้นยุโรปเพื่อให้เกิดการ

¹⁰⁷ ธาณิช เกศวิพิทักษ์ , คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภาค 3 – 4 กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551 น. 99 – 100.

ถ่วงดุลที่เหมาะสม¹⁰⁸ กล่าวคือศาลไม่ยอมใช้เครื่องมือที่เรียกว่า กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในการตรวจสอบการฟ้องคดีของพนักงานอัยการเพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยเพราะศาลวางตนเป็นกลางตามแบบอย่างของศาลในระบบคอมมอนลอว์

1.3 วิธีการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศไทย

เจตนารมณ์ของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคือ การให้ศาลได้พิจารณารูปคดีในเบื้องต้นของโจทก์ก่อนว่าคดีมีมูลเพียงพอที่ศาลควรรับคดีนั้นไว้พิจารณาหรือไม่ แต่การใช้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยมีข้อแตกต่างกันเนื่องจากต้องแยกพิจารณาว่าเป็นคดีที่ราษฎรหรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ในเบื้องต้นก่อนจึงจะพิจารณาต่อไปถึงสิทธิของจำเลย

(1) สิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์

ในมาตรา 165 มีหลักเกณฑ์ว่า คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไปกับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มาแต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ แต่ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น

ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ แม้บุคคลจะถูกฟ้องศาลกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด แต่มาตรา 165 วรรค 3 ตอนท้ายบัญญัติว่า “ก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น” ดังนั้นในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ตราบใดที่ศาลยังมิได้ประทับฟ้องจำเลย (ผู้ถูกฟ้อง) ย่อมยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย สาเหตุที่กฎหมายยังไม่ถือว่าจำเลยมีฐานะเป็นจำเลยจนกว่าจะมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนว่าคดีมีมูลหรือไม่ เนื่องจากกรณีที่ราษฎรนำคดีมาฟ้องโดยไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนเพียงพอว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์กฎหมายจึงคุ้มครองจำเลยมิให้ต้องเดือดร้อนกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง

ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ แม้จะต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องแต่เนื่องจากจำเลยยังมิได้มีฐานะเป็นจำเลยเพราะศาลยังไม่ประทับฟ้อง การไต่สวนมูลฟ้องจึงไม่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยและไม่ต้องมีตัวจำเลยมาศาล หลักกฎหมาย มาตรา 165 จึงบัญญัติว่า ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ หรือถ้าไม่มาแต่จะตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ย่อมได้ และห้ามศาลถามคำให้การจำเลยเพราะจำเลย (ผู้ถูกฟ้อง) ยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย

¹⁰⁸ กิติพงษ์ กิตติารักษ์ , รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย: การสร้างความเสมอภาคและ ความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา,2546) น. 34.

เมื่อจำเลยไม่มาศาลแต่จำเลยมีสิทธิตั้งทนายชกค้ำพยานโจทก์ได้ วิธีการชกค้ำพยานโจทก์ก็คือการถามค้ำทนายจำเลยเพื่อทำลายน้ำหนักพยานโจทก์ ซึ่งสามารถใช้คำถามนำได้ การชกค้ำในทางที่ได้ผลนั้น ฝ่ายจำเลยจะต้องหาเอกสารมาประกอบคำชกค้ำเพื่อมิให้พยานโจทก์ หลีกเลียงหรือปฏิเสธการตอบคำถามได้ เพราะพยานเอกสารดังกล่าวนี้เป็นหลักฐานให้เห็นอยู่แล้วว่า ข้อเท็จจริงมิใช่เป็นไปตามคำเบิกความหรือแตกต่างจากคำเบิกความของพยานโจทก์ ตามแนวคำพิพากษาฎีกาในการใช้สิทธิชกค้ำพยานโจทก์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถ้าจำเลยนำพยานเอกสารมาให้พยานโจทก์ตรวจดูเพื่อประกอบการชกค้ำ และพยานโจทก์เบิกความรับรองเอกสารนั้นแล้ว จำเลยย่อมมีสิทธินำส่งเอกสารนั้นต่อศาลเข้าประกอบคำพยานโจทก์ได้ ไม่ถือเป็นการนำพยานเข้าสืบหักล้างพยานโจทก์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง¹⁰⁹ แต่หากเป็นกรณีที่พยานโจทก์ตรวจดูแล้วไม่ยอมเบิกความรับรองเอกสารนั้น จำเลยย่อมไม่อาจส่งเอกสารเป็นพยานได้ เพราะถือว่าเป็นการเรียกพยานจำเลยเข้าสืบต้องห้ามตาม ม.165 วรรค 2

(2) สิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

ตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน” ดังนั้น คดีใดที่พนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ยื่นฟ้องจำเลยได้ คดีนั้นจะต้องผ่านการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบมาแล้ว ด้วยเหตุนี้คดีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้อง ศาลจึงใช้ดุลพินิจไม่ไต่สวนมูลฟ้องตาม มาตรา 162 เพราะถือได้ว่าได้มีการกรองคดีมาชั้นหนึ่งจากพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการแล้ว¹¹⁰ ประเด็นนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นการให้ความสำคัญต่อการสอบสวนของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมากเกินไป จนละเลยหลักการไต่สวนมูลฟ้องซึ่งมีความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในสังคม

แต่หากมีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ สิทธิของจำเลยเป็นไปตามหลักกฎหมายตามมาตรา 165 วรรค 1 และ 2 คือ ในวันไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้ข้ออ้างข้อแก้ตัวอย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

¹⁰⁹ คำพิพากษาฎีกา 1885/2521 และคำพิพากษาฎีกา 993/2499

¹¹⁰ จิตติ ดิงศภัทย์, “ผู้ใดควรสอบสวนในคดีอาญา” บทบัณฑิตย เล่ม 39 ตอน 2, 2525, น. 115 – 117.

ซึ่งข้อจำกัดสิทธิของจำเลยคือ ไม่มีสิทธินำสืบพยาน แต่มีสิทธิที่จะมีนายช่วยเหลือ เช่นเดียวกับในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ในประเด็นนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า หากมีการไต่สวนมูลฟ้องแล้วควรมี การให้สิทธิแก่จำเลย (ผู้ถูกฟ้อง) โดยให้จำเลยมีสิทธิในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ความ บริสุทธิ์ของตนเอง หากจำเลยไม่ได้มีสิทธิในการนำพยานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีที่เกิดขึ้นนี้ก็ จะมีลักษณะที่เปรียบเสมือน ให้นำกรบอาวุธครบมือ ไปสู้กับชาวบ้านตัวเปล่าแล้วยังมัดมือมัดเท้า ชาวบ้านผู้นั้นอีก

2. ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ซึ่งเป็นระบบ ลักษณะเดียวกันกับประเทศอังกฤษที่ถือว่าเป็นต้นแบบของระบบกฎหมายนี้แล้ว นอกจากนั้น การพิจารณาของประเทศอเมริกานั้นมีการใช้วิธีพิจารณาข้อเท็จจริงในคดีอาญานั้นประเทศ สหรัฐอเมริกามีระบบการพิจารณาโดยคณะลูกขุน ซึ่งนับว่าเป็นระบบที่ให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้า มามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีของศาลที่เป็นองค์กรใช้อำนาจตุลาการ แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกา จะได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายอังกฤษค่อนข้างมาก¹¹¹ แต่ระบบการพิจารณาโดยลูกขุนของสหรัฐ ก็ยังมีลักษณะเฉพาะตัว โดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐว่าความผิดอาญาร้ายแรงที่จะเรียกว่า Felony จะต้องมีการผ่านขั้นตอนการพิจารณาของคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อตรวจสอบ พยานหลักฐานและพิจารณาว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะให้จำเลยเข้าสู่การพิจารณาในชั้นต่อสู คดีหรือไม่ ซึ่งวิธีพิจารณาดังกล่าวก็คือการไต่สวนมูลฟ้องคดีว่าคดีนั้นมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะ ฟ้องหรือไม่

รัฐมีหน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีอาญาโดยจะต้องเสนอพยานหลักฐาน ให้คณะลูกขุนเห็นว่าจำเลยกระทำความผิด โดยจำเลยไม่มีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของ ตนเอง ซึ่งการพิสูจน์นั้นต้องแสดงให้เห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดโดยปราศจากความสงสัย หากฟัง ได้ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดจำเลยก็จะได้รับการปล่อยตัว ซึ่งต่อมาจะฟ้องจำเลยดังกล่าวในข้อหา เดียวกันไม่ได้ รัฐธรรมนูญได้ห้ามไม่ให้มีการฟ้องบุคคลซ้ำในความผิดเดียวกัน

เหตุผลที่ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกามีความไว้วางใจต่อการใช้ระบบลูกขุนในการ พิจารณาคดี คือ เหตุผลที่ว่ากรณีที่ตัดสินลงโทษบุคคลจะต้องได้รับเสียงเป็นเอกฉันท์จากคณะลูกขุน เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ระบบลูกขุนมีความน่าเชื่อถือยิ่งกว่าผู้พิพากษานายเดียวนายเดียวมหากลุ่ม

¹¹¹ ชัยนเรศ วงศ์สายัณห์. “การนำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาร้ายแรงในประเทศไทย”, (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 39.

แม้แต่เพียงคนหนึ่งคนใดหรือหลายคนจากจำนวนทั้งสิ้น 12 คน ไม่เชื่อว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด จำเลยผู้นั้นจะถูกปล่อยจากการดำเนินคดีทันที นอกจากนี้ยังเชื่อว่าไม่มีระบบใดๆ ที่ดีพอในการจะตรวจสอบความอคติ ความเอนเอียงของผู้พิพากษาได้ ต่างจากระบบการตรวจสอบความเอนเอียงของคณะลูกขุน ซึ่งหากพบว่ามีอคติหรือความเอนเอียงใดๆ เกิดขึ้นจะเป็นสาเหตุให้ลูกขุนคนนั้นขาดคุณสมบัติจากการเป็นคณะลูกขุนได้อย่างง่ายดาย และที่สำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้อำนาจตุลาการทำหน้าที่เป็นลูกขุนถือเป็นสัญลักษณ์และลักษณะสำคัญที่แสดงออกถึงความเป็นประเทศประชาธิปไตยเป็นอย่างดีด้วย

2.1 แนวคิดระบบลูกขุนของสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ ซึ่งเป็นระบบลักษณะเดียวกันกับประเทศอังกฤษอันถือว่าเป็นต้นแบบของระบบกฎหมายนี้ นอกจากนั้นแล้วการพิจารณาของประเทศอเมริกานั้น มีการใช้วิธีพิจารณาแบบระบบการกล่าวหาโดยเป็นระบบในการให้สิทธิของคู่ความในการนำเสนอข้อเท็จจริงเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงในคดีอาญาอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม สำหรับการพิจารณาข้อเท็จจริงในคดีอาญานั้น ประเทศสหรัฐอเมริกามีระบบการพิจารณาโดยคณะลูกขุน¹¹² ซึ่งนับว่าเป็นระบบที่ให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีของศาลที่เป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจตุลาการ แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาจะได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายอังกฤษอย่างมาก แต่ระบบการพิจารณาของประเทศสหรัฐในการพิจารณาคดีอาญาโดยคณะลูกขุนก็มีลักษณะเฉพาะเช่นกัน ดังจะมีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐว่า ความผิดอาญาร้ายแรงที่เรียกว่า Felony จะต้องผ่านขั้นตอนการพิจารณาของคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อตรวจสอบพยานหลักฐานและพิจารณาว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะให้จำเลยเข้าสู่การพิจารณาในชั้นต่อสู้อคดีหรือไม่

รัฐมีหน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีอาญาโดยจะต้องเสนอพยานหลักฐานให้คณะลูกขุนเห็นว่าจำเลยกระทำความผิด โดยจำเลยไม่มีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง มาตรฐานในการพิสูจน์คดีอาญาจะสูงกว่าในคดีแพ่ง โดยจะต้องพิสูจน์ให้คณะลูกขุนเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดโดยปราศจากความสงสัย หากฟังได้ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดจำเลยก็จะได้รับการปล่อยตัวไป ซึ่งต่อมาจะฟ้องจำเลยดังกล่าวในข้อหาเดียวกันไม่ได้ รัฐธรรมนูญได้ห้ามไม่ให้มีการฟ้องบุคคลซ้ำในความผิดเดียวกัน

มีหลายเหตุผลที่ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกามีความไว้วางใจต่อการใช้ระบบคณะลูกขุนในการพิจารณาคดีอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหตุผลที่ว่าการที่จะตัดสินลงโทษบุคคลใด

¹¹² ชัยนเรศ วงศ์สายัณห์. “การนำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาร้ายแรงในประเทศไทย”,

(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 40.

จะต้องได้รับเสียงเป็นเอกฉันท์จากคณะลูกขุนเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ระบบลูกขุนมีความน่าเชื่อถือยิ่งกว่าผู้พิพากษานายเดียวมก หากลูกขุนแม้แต่เพียงคนเดียวคนใดหรือหลายคน จากจำนวนทั้งสิ้น 12 คน ไม่เชื่อว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด จำเลยผู้นั้นจะถูกปล่อยจากการดำเนินคดีทันที นอกจากนี้ยังเชื่อว่าไม่มีระบบใดๆ ที่ดีพอจะตรวจสอบอคติความเอนเอียงของผู้พิพากษาได้ ต่างจากระบบการตรวจสอบความเอนเอียงของคณะลูกขุน ซึ่งหากพบว่ามีอคติหรือความเอนเอียงใดๆ เกิดขึ้นจะเป็นสาเหตุให้ลูกขุนคนนั้นขาดคุณสมบัติจากการเป็นคณะลูกขุนได้อย่างง่ายดาย และที่สำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้อำนาจตุลาการทำหน้าที่เป็นคณะลูกขุนถือเป็นสัญลักษณ์และลักษณะสำคัญที่แสดงออกถึงความเป็นประเทศประชาธิปไตยเป็นอย่างดี

2.2 หลักเกณฑ์การพิจารณาในระบบลูกขุน

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของลูกขุน¹¹³เป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความซึ่งระบบยุติธรรมของศาลแห่งรัฐบาลกลางและศาลมลรัฐแต่ละรัฐก็จะมีกฎหมายวิธีพิจารณาความแตกต่างกันออกไป กฎหมายวิธีพิจารณาความของศาลแห่งรัฐบาลกลางประกอบด้วย กฎหมายลักษณะพยาน กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความล้มละลาย และกฎหมายวิธีพิจารณาความอุทธรณ์ กฎหมายดังกล่าวเรียกว่า กฎ (Rule) ที่ประกาศให้มีผลใช้บังคับโดยศาลฎีกา (Supreme Court) กฎมีฐานะเป็นกฎหมาย เว้นแต่รัฐสภามีมติยกเลิกหรือแก้ไข

ในการดำเนินคดีอาญา โจทก์ต้องเป็นพนักงานอัยการเท่านั้น ในการเริ่มต้นคดีโจทก์ต้องนำคดีเสนอคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อพิจารณาและลงมติว่าโจทก์มีพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักพอที่จะดำเนินคดีกับจำเลยหรือไม่ ส่วนตัวจำเลยที่ถูกจับตัวมาโดยเจ้าหน้าที่ศาลหรือเจ้าหน้าที่คุมประพฤติ จะเป็นผู้สัมภาษณ์จำเลย ตรวจสอบประวัตินำเสนอศาลเพื่อประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราว

การพิจารณาของลูกขุนนั้นเป็นการพิจารณาโดยการประชุมลับในห้องที่กำหนดไว้ โดยเริ่มต้นจะทำการเลือกประธานคณะลูกขุน แล้วหลังจากนั้นก็ทำการอภิปรายกันระหว่างในคณะลูกขุน โดยไม่มีผู้อื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวแม้กระทั่งผู้พิพากษาในคดีนั้นก็ไม่สามารถเข้ามายุ่งเกี่ยวได้ สิ่งที่คณะลูกขุนอภิปรายกันนั้นเป็นเอกสิทธิ์ จะไปบังคับให้เปิดเผยสิ่งที่อภิปรายกันไม่ได้ แม้แต่ตัวจำเลยที่ถูกลงโทษก็ไม่สามารถที่จะซักถามคณะลูกขุนว่าลูกขุนคนใดเสนอความเห็นที่เป็นผลร้ายต่อ

¹¹³ ชัยนเรศ วงศ์สายัณห์. “การนำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาร้ายแรงในประเทศไทย”, (วิทยานิพนธ์ มหาคณิศ คณนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 41.

เขา¹¹⁴ แต่ก็มีข้อยกเว้นในกรณีที่มีการกล่าวอ้างว่าการพิจารณาคดีโดยลูกขุนเป็นไปโดยมิชอบ คือ มีการให้สินบนหรือมีการข่มขู่ลูกขุน เป็นต้น

การประชุมกันของคณะลูกขุน จะทำการประชุมกันจนกว่าจะได้มติอันเป็นที่พอใจของคณะลูกขุนทั้งหมด ซึ่งบางคดีอาจใช้เวลาไม่นานแต่ในบางคดีอาจใช้เวลาเป็นวันๆเลยก็มี โดยในการประชุมของคณะลูกขุนนั้น ในตอนแรกอาจมีความเห็นที่แตกต่างกันได้ แต่ลูกขุนก็มีสิทธิที่จะพูดจาโน้มน้าวให้ลูกขุนคนอื่นให้เห็นด้วยกับความเห็นของตนได้

ในเรื่องมติของคณะลูกขุน ในศาลของรัฐบาลกลางมติดีที่จะลงโทษจำเลยได้นั้นต้องเป็นมติที่เป็นเอกฉันท์ กล่าวคือ ลูกขุนทุกคนต้องมีความเห็นไปในทางเดียวกัน หากมีลูกขุนคนใดคนหนึ่งเห็นว่าจำเลยไม่ผิด คดีนั้นก็จะลงโทษจำเลยไม่ได้ ถึงแม้ลูกขุนอีก 11 คนจะเห็นว่าจำเลยได้กระทำผิดก็ตาม แต่ในศาลมลรัฐนั้น มติที่จะลงโทษจำเลยได้อาจมีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปโดยอาจไม่จำเป็นต้องเป็นมติเอกฉันท์ก็ได้

และเมื่อลูกขุนพิจารณาข้อเท็จจริงเสร็จแล้วก็จะแจ้งให้ผู้พิพากษาทราบ ผู้พิพากษาจะออกนั่งพิจารณาและเรียกให้จำเลยยื่นฟังคำวินิจฉัยของคณะลูกขุน ผู้พิพากษาจะถามประธานคณะลูกขุนว่าพิจารณาได้ข้อยุติเป็นอย่างไร และประธานคณะลูกขุนจะตอบว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามข้อที่กล่าวหาหรือไม่ (Guilty or Not Guilty) ถ้าหากคณะลูกขุนวินิจฉัยว่าจำเลยกระทำผิดตามที่ฟ้องจริง ผู้พิพากษาก็อาจพิพากษากำหนดโทษในคำพิพากษาได้เลย หรือจะเลื่อนการพิพากษาลงโทษไปก่อนก็ได้ โดยอาจฟังรายงานของพนักงานคุมประพฤติก่อน¹¹⁵ ถ้าหากคณะลูกขุนวินิจฉัยว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดตามที่ฟ้องศาลก็จะส่งปล่อยตัวไป

คำวินิจฉัยของคณะลูกขุนนี้เป็นการวินิจฉัยในผลของคดีและไม่จำเป็นต้องแสดงเหตุผล คำวินิจฉัยของคณะลูกขุนถือว่าเป็นที่สุด คู่ความไม่มีสิทธิที่จะอุทธรณ์เพราะถือว่าเป็นการวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริง แต่คู่ความสามารถที่จะอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมายได้

สำหรับระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของลูกขุนอาจแตกต่างกันในแต่ละศาล บางศาลอาจกำหนดให้ลูกขุนปฏิบัติหน้าที่เพียง 1 วันหรือจนกว่าจะเสร็จการพิจารณาคดี บางศาลอาจกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของลูกขุนไว้เป็นเวลาแน่นอนจนถึง 1 เดือน หรืออาจนานกว่านั้นหากการพิจารณาคดียังไม่เสร็จสิ้นก็ได้

¹¹⁴ พรเพชร วิชิตชลชัย, “การพิจารณาคดีอาญาโดยลูกขุนตามกฎหมายอเมริกัน.” ดุลพาห, (2538), น. 109.

¹¹⁵ ชัยนเรศ วงศ์สายัณห์. “การนำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาร้ายแรงในประเทศไทย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 42.

2.3 ประเภทคดีที่อยู่ในการพิจารณาของคณะลูกขุน

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลทางด้านกฎหมายมาจากประเทศอังกฤษเป็นอย่างมากทั้งนี้เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาเคยเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษมาก่อน ระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษโดยเฉพาะการพิจารณาคดีโดยใช้คณะลูกขุนจึงได้ใช้แพร่หลายในประเทศสหรัฐอเมริกาจนถึงในปัจจุบัน

และที่เห็นได้ชัดว่าประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสำคัญกับการพิจารณาคดีโดยระบบลูกขุน¹¹⁶ คือ ได้มีการระบุในรัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ว่า “เป็นสิทธิของประชาชนอเมริกันที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน”

คณะลูกขุนของประเทศสหรัฐอเมริกาประกอบด้วยคณะบุคคลจำนวน 12 คน ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดี คณะลูกขุนในประเทศสหรัฐอเมริกามี 2 ประเภท คือ

1) คณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) คือคณะลูกขุนที่ทำหน้าที่พิจารณาไต่สวนคดีอาญาในเบื้องต้นว่าสมควรจะสั่งฟ้องจำเลยหรือไม่ ในการนี้คณะลูกขุนใหญ่จะพิจารณาโดยไม่จำเป็นว่าจำเลยถูกจับกุมตัวได้หรือยัง

คณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ในระบบศาลรัฐบาลกลาง คณะลูกขุนใหญ่มีจำนวน 16 ถึง 23 คน มีหน้าที่พิจารณาตรวจสอบพยานหลักฐานต่างๆ ที่พนักงานอัยการของรัฐบาลกลางเสนอว่ามีเหตุอันสมควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดและสมควรถูกดำเนินคดีในศาลหรือไม่ หากคณะลูกขุนใหญ่เห็นว่า มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหา ก็จะมีความเห็นสั่งฟ้องอย่างเป็นทางการแก่ผู้ต้องหานั้น

2) คณะลูกขุนเล็ก (Petty Jury) คือลูกขุนที่มีหน้าที่พิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาดในปัญหาข้อเท็จจริง และเมื่อกล่าวถึงคำว่า “ลูกขุน” โดยไม่ระบุว่าเป็นคณะลูกขุนใหญ่หรือคณะลูกขุนเล็ก มักจะเป็นที่เข้าใจว่าเป็นคณะลูกขุนเล็กอันเป็นระบบลูกขุนของประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน

ปัจจุบันคณะลูกขุนของประเทศสหรัฐอเมริกามีทั้งสิ้น 12 คน และคณะลูกขุนมีหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ ส่วนปัญหาว่าควรลงโทษจำเลยอย่างไรเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา การจะวินิจฉัยลงโทษจำเลยว่ามี ความผิดได้ก็ต่อเมื่อลูกขุนทั้ง 12 คนมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ ถ้ามีลูกขุนคนใดไม่เห็นด้วยก็ต้องถือว่าจำเลยไม่มีความผิด แต่ในส่วนของมลรัฐนั้นจำนวนลูกขุนในคดีอาญามีจำนวนแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐนั้นๆ แต่จำนวนคณะลูกขุนต่ำสุดที่ถือว่าไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาคือจำนวน 6 คน

¹¹⁶ ชัยนเรศ วงศ์สายัณห์. “การนำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาร้ายแรงในประเทศไทย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 43.

และไม่จำเป็นต้องชี้ขาดด้วยมติเอกฉันท์¹¹⁷ นอกจากนี้ในรัฐต่างๆให้มีการเพิ่มกฎเกณฑ์เกี่ยวกับระบบลูกขุนตามความเหมาะสมของแต่ละรัฐ เช่น ในรัฐแคลิฟอร์เนีย กำหนดไว้ว่า จำเลยอาจจะสละสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนในคดีประเภทใดๆ ก็ได้ และจำเลยไม่มีสิทธิขอรับการพิจารณาคดี โดยคณะลูกขุนในคดีความผิดลหุโทษ ในรัฐเท็กซัส กำหนดไว้ว่า จำเลยอาจจะสละสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนในคดีประเภทใดๆ ก็ได้ เว้นแต่ในคดีอาญาที่มีโทษประหารชีวิตและพนักงานอัยการได้ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยเต็มตามอัตราโทษที่กฎหมายบัญญัติไว้ ส่วนการวินิจฉัยลงโทษจำเลยนั้นจะมีความแตกต่างกันไป เรื่องการลงมติที่จะลงความเห็นว่าจะจำเลยกระทำความผิด ซึ่งอาจมีทั้ง 11 ต่อ 1, 10 ต่อ 2 และ 9 ต่อ 3 ก็ได้ ซึ่งศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้มีคำวินิจฉัยว่า กฎหมายของมลรัฐอื่นๆ ใช้ได้ไม่จำเป็นที่มติของคณะลูกขุนต้องเป็นเอกฉันท์ดังเช่นศาลรัฐบาลกลาง อย่างไรก็ตาม ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาวินิจฉัยว่า ในกรณีที่มีคณะลูกขุนเพียง 6 คนมติของคณะลูกขุนต้องเป็นเอกฉันท์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา พนักงานอัยการเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจรับสำนวนคดีอาญา โดยจะจัดการประชุมคณะลูกขุนใหญ่เพื่อขออนุมัติคำฟ้อง โดยคำฟ้องนั้น พนักงานอัยการเป็นผู้ร่าง ส่วนคณะลูกขุนใหญ่จะทำหน้าที่เพียงไต่สวนและกลั่นกรองคดีอาญาที่นำเสนอโดยพนักงานอัยการว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องคดีอาญานั้นได้หรือไม่ เพียงใด โดยที่คณะลูกขุนใหญ่ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปพิจารณาพยานหลักฐานเพื่ออนุมัติคำฟ้องของพนักงานอัยการนั้น จะเป็นหลักการเดียวกันกับการใช้บุคคลธรรมดาาร่วมเป็นคณะลูกขุน เพื่อพิจารณาคดีอาญาของศาล เนื่องจากคณะลูกขุนใหญ่ก็มาจากประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันกับคณะลูกขุน จึงน่าจะมีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน อนึ่งคณะลูกขุนใหญ่ ต้องได้คะแนนเสียงข้างมากจำนวนไม่น้อยกว่า 12 เสียง อนุมัติให้พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญา โดยเป็นอำนาจเด็ดขาดของคณะลูกขุนใหญ่ที่จะพิจารณาว่าข้อหาใดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับคดีอาญานั้น ถ้าคณะลูกขุนใหญ่ปฏิเสธข้อหาที่พนักงานอัยการร้องขอ พนักงานอัยการผู้เป็นหัวหน้าประจำสำนักงานพนักงานอัยการนั้น ก็มีสิทธิยื่นขออนุมัติคำฟ้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ชุดใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อคำฟ้องได้รับอนุมัติแล้ว คำฟ้องจะถูกส่งไปที่เสมียนท้องถิ่น เพื่อส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจ หลังจากนั้นคดีอาญาจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการโดยอัตโนมัติ

มีข้อสังเกตว่าในคดีอุกฉกรรจ์ พนักงานอัยการจำเป็นที่จะต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่เพื่อฟ้องคดีอาญาต่อศาลเสมอ โดยหลังจากมีการอนุมัติคำฟ้องแล้ว คำฟ้องจะถูกส่งไปที่เสมียนท้องถิ่น เพื่อตีพิมพ์คำฟ้องและหมายเรียกคดีอาญา โดยจะต้องมีการแจ้งคำสั่งฟ้อง

¹¹⁷ ชัยนเรศ วงศ์สายัณห์. “การนำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาร้ายแรงในประเทศไทย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556), น. 44.

ดังกล่าว แต่ในคดีความผิดเล็กน้อย พนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่แต่อย่างไร ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะส่งคำฟ้องอย่างย่อ เป็นกระดาษแผ่นเดียวที่ระบุข้อหาและรายละเอียด วันเวลาสถานที่ที่กระทำความผิด ลงชื่อและยื่นโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจมาที่สำนักงานพนักงานอัยการแล้ว พนักงานอัยการจะใช้เวลาเพียงสองสามวันเพื่อพิจารณา คำฟ้องอย่างย่อนั้น ถ้าหากเห็นด้วยพนักงานอัยการก็สามารถใช้เป็นคำฟ้องยื่นต่อศาลได้เลย อย่างไรก็ตาม เป็นอำนาจเด็ดขาดของพนักงานอัยการที่จะพิจารณาว่าข้อหาใดสมควรจะถูกฟ้องต่อศาลหรือไม่ เพียงใด

ดังนั้น แนวคิดการใช้คณะลูกขุนในการตัดสินคดีเป็นการเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจตุลาการโดยการทำหน้าที่เป็นคณะลูกขุน และการตัดสินโดยคณะลูกขุนต้องมีมติเป็นเอกฉันท์หรือเสียงส่วนใหญ่ของคณะลูกขุนแล้วแต่กรณี ทำให้มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ยิ่งกว่าการตัดสินคดีอาญาโดยผู้พิพากษานายเดียวมก ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญเนื่องจากผู้พิพากษานายเดียวอาจจะมีโอกาสเอนเอียงและปราศจากระบบการตรวจสอบอีกทั้ง คณะลูกขุนเป็นประชาชนผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เกิดเหตุกับจำเลยจะมีความคุ้นเคยกับภูมิประเทศ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาเนื่องจากคณะลูกขุนนั้น เป็นประชาชนธรรมดาที่มาจากชุมชนเดียวกันกับจำเลยและเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมที่จำเลยก่อขึ้น จึงสมควรที่จะมีส่วนร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดีว่าจำเลยเป็นผู้ที่มีความประพฤติอันตรายนอกกว่าที่จะให้อยู่ร่วมในชุมชนของตนต่อไปหรือไม่ หากเห็นว่าเป็นอันตรายนอกก็จะพิพากษาจำคุก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พยานเบิกความต่อหน้าคณะลูกขุน ซึ่งเป็นประชาชนผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นเดียวกันจะทำให้พยานมีแนวโน้มที่จะเบิกความด้วยความจริงมากกว่าเบิกความเท็จ นอกจากนี้อำนาจตุลาการเป็นอำนาจอธิปไตยที่มาจากและเป็นของประชาชน อันเป็นสัญลักษณ์และลักษณะสำคัญที่แสดงออกถึงความ เป็นประเทศประชาธิปไตยอีกด้วย

2.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

สิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา บัญญัติให้สิทธิแก่จำเลยไว้ว่า ในการฟ้องคดีอาญาทุกคดีผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากทนายความในการต่อสู้คดี¹¹⁸ จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ต้องหานั้นมีสิทธิที่จะได้รับคำปรึกษาจากทนายความ ซึ่งมีคำพิพากษาของศาลสูงในคดี John on V.Zesbt. ในปี ค.ศ.1938 กำหนดให้สิทธิการมีทนายความตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 ใช้บังคับแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนที่ถูกดำเนินคดีอาญาร้ายแรงโดยสหพันธรัฐ ต่อมาศาลสูงสุดได้มีคำพิพากษาในคดี Gideon V. Wainright โดยได้วางหลักไว้ว่า สิทธิการมีทนายความตามที่กำหนดไว้ใน

¹¹⁸ รุ่งนภา เอี่ยมศรี. “สิทธิของผู้ต้องหากับการช่วยเหลือทางกฎหมาย.” , (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2558), น. 53-54.

รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 กำหนดให้รัฐธรรมนูญต้องจัดทำทนายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ยากไร้ในคดีอาญาที่เป็นความผิดอุกฉกรรจ์ โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดทำทนายความให้ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1984 ศาลสูงสุดได้วางหลักให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับสิทธิในการมีทนายความในคดีอาญาทุกประเภท

โดยในประเทศสหรัฐอเมริกา การพัฒนาประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยมีการจัดตั้ง Public Defender ซึ่งมีทนายความทำหน้าที่ประจำโดยได้รับเงินเดือนจากรัฐ ข้อดีของระบบนี้คือสามารถรับคดีเป็นจำนวนมากและเริ่มรับคดีได้ตั้งแต่ชั้นสอบสวนและมีรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดการในสหรัฐและในแต่ละมลรัฐ

ปัจจุบัน การจัดทำทนายความในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นมีอยู่ในทุกระดับ ทั้งระดับสหรัฐ และในระดับมลรัฐ ซึ่งในระดับสหรัฐนั้น ฝ่ายตุลาการเป็นองค์กรที่บริหารจัดการและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ ผู้ทำหน้าที่ทนายความถือเป็นลูกจ้างของรัฐบาล และในระดับมลรัฐนี้ใช้ระบบทนายความชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ในระดับมลรัฐนี้มีรูปแบบการจัดระบบแตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ ในบางมลรัฐนำรูปแบบทนายความระดับสหรัฐมาใช้ กล่าวคือให้ศาลเป็นผู้บริหารจัดการสำนักงานหรือระบบทนายความ แต่บางมลรัฐรัฐบาลมลรัฐจะเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งสำนักงานของทนายความของมลรัฐขึ้น และบริหารจัดการเองทั้งเป็นผู้ให้เงินสนับสนุน สำหรับการดำเนินการของสำนักงานดังกล่าว แต่ในบางมลรัฐจะใช้การมอบให้แต่ละท้องถิ่น ไปดำเนินการจัดตั้งสำนักงานทนายความขึ้นโดยใช้เงินของท้องถิ่นเอง หรือบางมลรัฐจัดให้มีระบบทนายความ โดยใช้เงินของแต่ละท้องถิ่นเป็นหลักโดยแต่ละท้องถิ่นจะดำเนินการระบบทนายความเองโดยลำพัง หรือไปร่วมดำเนินการกับท้องถิ่นอื่นๆ ภายในมลรัฐ

3. สาธารณรัฐฝรั่งเศส

สาธารณรัฐฝรั่งเศส¹¹⁹ เป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย หรือ ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) โดยยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นสำคัญ มีพนักงานอัยการทำหน้าที่ดำเนินคดีอาญาแทนรัฐ และศาลมีบทบาทสำคัญมากในการค้นหาความจริงในชั้นพิจารณาคดี นอกจากนี้ สาธารณรัฐฝรั่งเศสยังให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานในสิทธิ

¹¹⁹ โกลแมน ภทริภิมย์, “อัยการฝรั่งเศส,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, จัดพิมพ์โดย ศูนย์บริการ เอกสาร และวิชาการกรมอัยการ (2526), น. 29.

เสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา ดังนั้น การจับกุมคุมขังบุคคลใดจะกระทำตามอำเภอใจไม่ได้ จะกระทำได้เฉพาะตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น และต้องไม่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อีกด้วย

3.1 หลักตรวจสอบค้นหาความจริงตามกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในฝรั่งเศสการฟ้องคดีอาญาเป็นอำนาจของรัฐแต่ผู้เดียว โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ใช้อำนาจนี้ในนามของสังคม เอกชนจะฟ้องคดีอาญาเองโดยตรงไม่ได้ แต่ผู้เสียหายอาจฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาเพื่อบังคับให้พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาให้ ดังนั้น การฟ้องคดีอาญาถือว่าเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กระบวนการพิจารณาคดีอาญาจะมีองค์กรเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งหมด 3 องค์กรนี้มีหน้าที่ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ถึงแม้ว่าจะไม่มีการแยกกันทำงานอย่างเด็ดขาดเหมือนของประเทศไทย แต่ก็มีจุดร่วมกันในการค้นหาความจริง ประสานงานกันค้นหาพยานหลักฐาน เช่น ตำรวจ และพนักงานอัยการต่างก็มีอำนาจในการสอบสวนผู้ต้องสงสัย สามารถสอบสวนร่วมกันได้ ผู้พิพากษาสอบสวนก็จะมีอำนาจสอบสวนคดีเฉพาะที่กฎหมายกำหนดไว้

(1) พนักงานตำรวจ เจ้าพนักงานตำรวจของสาธารณรัฐฝรั่งเศสสามารถแบ่งแยกออกได้ เป็น 2 ประเภท คือ ตำรวจฝ่ายปกครองและตำรวจฝ่ายคดี โดยมีความเชื่อมโยงกับกฎหมาย

(1.1) ตำรวจฝ่ายปกครอง (La Police administrative) อยู่ภายใต้อำนาจการบังคับบัญชา ของฝ่ายปกครอง มีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตรวจสอบป้องกันและปราบปรามมิให้มีการกระทำผิดเกิดขึ้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตำรวจฝ่ายปกครองทั่วไปและตำรวจฝ่ายปกครองพิเศษ

(1.2) ตำรวจฝ่ายคดี (La Police judiciaire) ถือเป็นกลไกของการอำนวยความยุติธรรม ที่อยู่ภายใต้อำนาจของตุลาการและจะเข้ามาในคดีต่อเมื่อการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว¹²⁰ โดยตำรวจฝ่ายคดีแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดี และเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดี โดยเฉพาะตำรวจฝ่ายคดีเท่านั้นที่จะมีหน้าที่ในการสอบสวนจับตัวผู้กระทำความผิด หากเป็นการกระทำความผิดซึ่งหน้าพนักงานตำรวจสามารถสอบสวนเองได้ โดยสำนวนการสอบสวนทั้งหมดนั้น เมื่อพนักงานตำรวจสอบสวนเสร็จสิ้นแล้วจึงส่งสำนวนให้กับพนักงานอัยการพิจารณาต่อไป การปฏิบัติงานของตำรวจฝ่ายคดีหรือพนักงานสอบสวนในสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น มิใช่การทำงานที่เป็นอิสระจากหน่วยงานอื่นในกระบวนการยุติธรรม แต่เป็นการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ของอำนาจระหว่างตำรวจฝ่ายคดีกับตุลาการซึ่งเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมอันประกอบด้วยพนักงานอัยการและผู้

¹²⁰ อุทัย อาทิวา, รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557), น. 80.

พิพากษาไต่สวน โดยถือว่าตำรวจเป็นเครื่องมือหรือกลไกของการอำนวยความยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีพนักงานอัยการเป็นผู้กำกับดูแล¹²¹ และควบคุมทิศทางการสอบสวน

(2) พนักงานอัยการ เป็นสถาบันที่ชาวฝรั่งเศสภูมิใจว่าเป็นของฝรั่งเศสโดยแท้ มิได้เอาแบบอย่างมาจากผู้ใด มองเตสกีเออ (Montesquieu) ผู้เป็นต้นคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจก็ชื่นชมกับหลักการของสถาบันนี้ และปอร์ตาลิส (Portalis) ผู้ร่างโค้ดโนไปเลียน (ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส) ถึงกับได้กล่าวไว้ว่า พนักงานอัยการ “ได้ช่วยรัฐบาลให้พ้นจากพวกคนช่างฟ้อง...” และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เป็นปากเสียงให้แก่กฎหมาย เป็นผู้ท้วงติงคำพิพากษา¹²² เป็นที่พึ่งพิงแก่ผู้อ่อนแอที่ถูกกรุกรานคดีเป็นโจทก์ผู้นำแรงงานของเหล่าร้าย เป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะ และเป็นผู้แทนแห่งสังคมทั้งมวล”

ในระบบการดำเนินคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ไม่ได้มีแนวคิดแบ่งแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องร้องคดีอย่างเช่นในระบบกฎหมายไทย หลักการดำเนินคดีอาญาในสาธารณรัฐฝรั่งเศสถือว่า ผู้ที่มีอำนาจในการสอบสวนและฟ้องคดีอาญา คือพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นไปตามหลักการฟ้องคดีอาญาโดยรัฐอย่างแท้จริง ดังนั้น ในระบบการดำเนินคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจึงไม่ได้แบ่งแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องร้องคดี พนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบการสอบสวน โดยอาจจะทำการสอบสวนด้วยตนเองหรือมอบให้ตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการแทนก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้ว พนักงานอัยการจะมอบให้ตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการสอบสวนแทน โดยพนักงานอัยการเป็นผู้กำหนดทิศทางและกำกับดูแลการทำงานของตำรวจฝ่ายคดี¹²³ พนักงานอัยการจะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือควบคุมการสอบสวน ถือว่าเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน นอกจากนั้นการถอนฟ้องของพนักงานอัยการจะใช้ระบบดุลพินิจโดยพนักงานอัยการจะฟ้องต่อเมื่อเห็นสมควรและเพื่อประโยชน์ของสังคม

มาตรา 40¹²⁴ แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “เมื่อพนักงานอัยการที่มีเขตอำนาจได้รับทราบข้อเท็จจริงว่ามีผู้กระทำความผิดเกิดขึ้นโดยทราบชื่อและที่อยู่ ให้รับคำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษและพิจารณาว่าจะดำเนินการฟ้องคดีต่อไป หรือจะดำเนินการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด” ดังนั้น พนักงานอัยการจึงไม่จำเป็นจะต้องฟ้องทุกเรื่องไป แม้ว่าจะมีการกระทำความผิด

¹²¹ อุทัย อาทิวา, รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557), น. 193.

¹²² โกเมน ภัทรภิรมย์, “อัยการฝรั่งเศส,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, จัดพิมพ์โดย ศูนย์บริการ เอกสาร และวิชาการกรมอัยการ (2526), น. 23.

¹²³ อุทัย อาทิวา, รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557), น. 192-193.

¹²⁴ Code de procédure pénale. Section 40

พนักงานอัยการอาจไม่ฟ้องเมื่อเห็นว่าความผิดนั้นเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีที่จะต้องเสียไป

วิธีการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ¹²⁵ มี 2 อย่าง คือ

1) ฟ้องผู้ต้องหาโดยตรงต่อศาลแขวงหรือศาลที่พิจารณาคดีโทษปานกลาง ในเมื่อเป็นความผิดลหุโทษหรือ โทษปานกลาง

2) ยื่นคำขอให้ทำการไต่สวนถ้าเป็นคดีที่มีโทษหนักหรือเป็นคดีที่มีโทษปานกลางแต่มี ลักษณะยุ่งยากซับซ้อน หรือเป็นคดีที่กฎหมายบังคับให้ต้องไต่สวนก่อน

(3) ผู้พิพากษาสอบสวนหรือผู้พิพากษาไต่สวน คือ ผู้พิพากษาที่มีหน้าที่ในการสอบสวนคดีอย่างเดียวไม่ใช่ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ตัดสินพิจารณาพิพากษาคดี แต่เป็นตุลาการที่มีอำนาจในการไต่สวนบุคคลที่มีพยานหลักฐานบ่งชี้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่อยู่ในฐานะพยานต้องสงสัย (Letémoïn assiste)¹²⁶ ผู้พิพากษาไต่สวนจะถูกคัดเลือกมาจากศาลชั้นต้น โดยผู้พิพากษาหัวหน้าศาลชั้นต้นจะมอบหมายให้ผู้พิพากษาไต่สวนคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นผู้ดำเนินการไต่สวนคดีก็ได้ ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการสอบสวนเฉพาะคดีที่กฎหมาย กำหนดเท่านั้น คือ

(3.1) คดีที่มีโทษหนัก

(3.2) คดีนอกเหนือจากนี้ พนักงานอัยการอาจร้องขอให้ผู้พิพากษาไต่สวนสอบสวนได้ ถ้าเป็นคดีที่ซับซ้อนมีข้อยุ่งยาก

(3.3) คดีที่กฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ เช่น คดีเกี่ยวกับการทำผิดการค้าทางทะเล ผู้พิพากษาไต่สวน ไม่มีอำนาจเริ่มคดีได้ด้วยตนเอง โดยจะเข้ามาดำเนินคดีได้ก็ต่อเมื่อมีคำร้องขอเปิดการไต่สวนคดีจากพนักงานอัยการแห่งสาธารณรัฐหรือคำร้องขอเพิ่มเติมในภายหลัง อีกกรณีหนึ่งที่ผู้พิพากษาไต่สวนสามารถดำเนินคดีได้ก็ต่อเมื่อ ผู้เสียหายยื่นคำร้องพร้อมกับคำขอเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่ง แต่ผู้พิพากษาไต่สวนจะเข้ารับผิดชอบคดีได้ก็ต่อเมื่อ ได้รับมอบหมายสำนวนจากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลชั้นต้น ซึ่งผู้พิพากษาไต่สวนดังกล่าวสังกัดอยู่ ผู้พิพากษาไต่สวนมีหน้าที่ที่จะต้องไต่สวนข้อเท็จจริงที่เป็นพยานหลักฐานทั้งฝ่ายที่กล่าวหาและฝ่ายที่ถูกกล่าวหาด้วย¹²⁷ การสอบสวนของผู้พิพากษาไต่สวนนั้น ถือว่าเป็นการพิจารณาว่าผู้ต้องหากระทำความผิดตามที่

¹²⁵ โกเมน ภัทรภริมย์, “อัยการฝรั่งเศส,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, จัดพิมพ์โดย ศูนย์บริการ เอกสาร และวิชาการกรมอัยการ (2526), น. 30.

¹²⁶ โกเมน ภัทรภริมย์, “อัยการฝรั่งเศส,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, จัดพิมพ์โดย ศูนย์บริการ เอกสาร และวิชาการกรมอัยการ (2526), น. 30.

¹²⁷ อุทัย อาทิวะ, รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557), น. 240.

กล่าวหาจริงหรือไม่ ไม่ได้ถือว่าเป็นการประทับรับฟ้องของศาล แต่เป็นขั้นตอนการสอบสวนว่าคดีมูลหรือไม่เท่านั้น ถือเป็นกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของคดี ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาไต่สวน โดยเฉพาะเท่านั้น เมื่อผู้พิพากษาไต่สวนได้ทำการสอบสวนผู้ต้องหาเสร็จสิ้นก็จะส่งสำนวนต่อให้พนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ซึ่งหากมีการสั่งฟ้องจึงเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีอาญา¹²⁸ และมีผู้พิพากษาคัดสินเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคัดสินคดี

3.2 วิธีพิจารณาความอาญาสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ศาลยุติธรรมในคดีอาญาในฝรั่งเศส สามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ ศาลที่ทำหน้าที่ไต่สวนคดี (jurisdiction d' instruction) และศาลที่ทำหน้าที่พิพากษาคดี (jurisdiction de judgement)

(1) ศาลที่ทำหน้าที่ไต่สวนคดี (jurisdiction d' instruction)

การไต่สวนคดีเป็นขั้นตอนที่จะต้องมีการดำเนินการกับการกระทำความผิดอาญาทุกประเภท ยกเว้นแต่ในคดีความผิดเล็กน้อย¹²⁹ (les petites affaires) เช่น การขับรถฝ่าไฟแดงที่ไม่จำเป็นต้องมีการไต่สวนคดีโดยศาลไต่สวนคดี

ความผิดทางอาญาตามกฎหมายฝรั่งเศสแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) โทษทางอาญาสำหรับบุคคลธรรมดา¹³⁰ ในคดีที่มีโทษระดับร้ายแรง ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1993 มาตรา 131-1 คือ

(1) จำคุกตลอดชีวิตหรือกักขังตลอดชีวิต (2) จำคุกหรือกักขังไม่เกินสามสิบปี (3) จำคุกหรือกักขังไม่เกินยี่สิบปี (4) จำคุกหรือกักขังไม่เกินสิบห้าปี

ความผิดที่มีโทษหนักนี้ ได้แก่ คดีฆาตกรรม คดีลักทรัพย์โดยมีอาวุธ เป็นต้น จำเป็นต้องขอให้ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวนคดีทุกคดี และภายหลังจากที่ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวนคดีเสร็จสิ้นแล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของศาลที่ทำหน้าที่พิพากษาคดี

2) คดีที่มีโทษระดับปานกลาง¹³¹ ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.1993 มาตรา 131-4 คือ

¹²⁸ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น. 29.

¹²⁹ ธนกร วรปรัชญากุล, “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศ ฝรั่งเศส,” ดุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 54 (2547).

¹³⁰ code penal France 131-1

¹³¹ code penal France 131-4

(1) โทษจำคุกไม่เกินสิบปี (2) โทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี (3) โทษจำคุกไม่เกินห้าปี (4) โทษจำคุกไม่เกินสามปี (5) โทษจำคุกไม่เกินสองปี (6) โทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี (7) โทษจำคุกไม่เกินหกเดือน (8) โทษจำคุกไม่เกินสองเดือน

ในกรณีความผิดฆมิโทษ การขอให้ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวนคดีไม่จำเป็นจะต้องทำทุกคดีไป โดยจะขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีและความยากง่ายของคดี

3) ความผิดลหุโทษหรือคดีที่มีโทษระดับเบา¹³² ซึ่งมีแต่โทษปรับ และได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-13 ซึ่งได้กำหนดจำนวนเงินค่าปรับ ของโทษปรับตามลำดับชั้นไว้เป็นเงินสกุลยูโร โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

(1) ชั้นที่ 1 ปรับไม่เกิน 38 ยูโร (2) ชั้นที่ 2 ปรับไม่เกิน 150 ยูโร (3) ชั้นที่ 3 ปรับไม่เกิน 450 ยูโร (4) ชั้นที่ 4 ปรับไม่เกิน 750 ยูโร (5) ชั้นที่ 5 ปรับไม่เกิน 1,500 ยูโร ซึ่งสามารถปรับเพิ่มได้ถึง 3,000 ยูโร กรณีกระทำความผิดซ้ำตามที่กฎหมายกำหนด

ในกรณีความผิดลหุโทษ โดยรูปแบบแล้วต้องมีการไต่สวนคดี โดยผู้ทำหน้าที่ไต่สวนคดีจะไม่ใช้ศาลไต่สวนคดี แต่จะเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทำหน้าที่ไต่สวนคดี (un officier de police judiciaire) คุณลักษณะของการแบ่งประเภทความผิดอาญาในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสนอกจากจะทำให้สามารถจัดกลุ่มประเภทความผิดตามความร้ายแรงของโทษอย่างเป็นระบบแล้วยังมีความสัมพันธ์อย่างสอดคล้องกับการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตั้งแต่ชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการและศาล การแบ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ทำให้สามารถทราบได้ทันทีที่ดูอัตราโทษสำหรับความผิดฐานใดฐานหนึ่งว่า ความผิดฐานนั้นจะจัดอยู่ในกลุ่มประเภทความผิดร้ายแรง ปานกลาง หรือลหุโทษ และสามารถทราบได้ทันทีว่าการดำเนินคดีดังกล่าวจะเริ่มต้นที่ใคร¹³³ มีกระบวนการดำเนินคดีอย่างไรศาลไหนเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้น ๆ และมีกระบวนการพิจารณาคดีในศาลอย่างไร

(2) ศาลที่ทำหน้าที่พิพากษาคดี (jurisdiction de jugement)

ศาลที่ทำหน้าที่ในการพิพากษาคดีอาญาในฝรั่งเศสนั้นยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น (Le Tribunal de Premiere Instance) ศาลอุทธรณ์ (La Cour d'appel) และศาลสูงหรือศาลฎีกา (La Cour de cassation) โดยในศาลชั้นต้นก็ยังแบ่งประเภทของศาลออกเป็นอีก 3 ประเภท ตามลักษณะความผิดที่มีโทษมากหรือน้อยหรือระดับความรุนแรงของคดี ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

¹³² code penal France 131-13

¹³³ อุทัย อาทิวาช, รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557), น. 13.

(2.1) ศาลโทษร้ายแรงหรือศาลลูกขุน¹³⁴(Les Cours d'assises) ผู้พิพากษาในศาลโทษร้ายแรงประกอบไปด้วยผู้พิพากษา 3 นาย โดยผู้พิพากษาที่เป็นหัวหน้าคณะจะต้องเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ที่มีเขตอำนาจ และผู้พิพากษาอีก 2 นายต้องเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือเป็นผู้พิพากษาศาล Tribunal de grand instance (ศาลจังหวัด) แห่งท้องที่ที่ศาลโทษร้ายแรงนั้นตั้งอยู่ นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยคณะลูกขุนจำนวน 9 คน ซึ่งได้มาจากการจับฉลากเลือกจากผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนผู้มีสิทธิเลือกตั้งประจำปีของท้องที่ที่ศาลโทษร้ายแรงตั้งอยู่ ซึ่งมีอายุ 23 ปีขึ้นไป (citoyens tires au sort) ซึ่งเป็นระบบพิจารณาคดีที่มีลูกขุนเพียงที่เดียวในสาธารณรัฐฝรั่งเศสและด้วยเหตุที่ศาลโทษร้ายแรงเป็นศาลที่ประกอบด้วยคณะลูกขุนซึ่งเป็นตัวแทนของอำนาจ ประชาชนของประเทศ (jurisdiction populaire) les Cours d'assises จึงเป็นศาลชั้นแรกโดยคดีไม่ต้องผ่านศาลอื่นและเป็นศาลชั้นสุดท้าย (en premier et dernier ressort) ในการพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงในคดีโทษร้ายแรงคณะลูกขุนจึงมีคำวินิจฉัย (verdicts) ในคดีโทษร้ายแรงเป็นครั้งแรกและเป็นครั้งสุดท้ายในชั้นของศาลโทษร้ายแรงนี้ และจึงไม่สามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะลูกขุนต่อไปอีกได้ ในแต่ละ département จะมีศาลโทษร้ายแรงอยู่ 1 แห่ง โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีโทษร้ายแรง (les crimes)

(2.2) ศาลโทษปานกลาง (Les tribunaux correctionnels) ตามมาตรา 381 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศาล tribunal de grande instance (ศาลจังหวัด) เป็นศาลที่ทำหน้าที่ เป็นศาลโทษปานกลาง ในคดีอาญา โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีโทษปานกลาง (les délits) ที่มีโทษจำคุกหรือมีโทษปรับไม่เกิน 3,750 ยูโร

(2.3) ศาลตำรวจ (Les tribunaux de police) ตามมาตรา 521 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศาล Tribunal d'instance (ศาลแขวง) เป็นศาลที่ทำหน้าที่เป็นศาลตำรวจ โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีลหุโทษ (les contraventions) ที่มีโทษปรับไม่เกิน 3,000 ยูโร

การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลตำรวจจะกระทำโดยผู้พิพากษานายเดียว โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาลตำรวจที่มีตำแหน่งเป็น commissaire de police จะปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานอัยการสำหรับความผิดลหุโทษใน 4 ระดับแรก (les contraventions des 4 premières classes) สำหรับความผิดลหุโทษที่อยู่ในหน้าที่รับผิดชอบของ

¹³⁴ ชนกร วรปรัชญากุล, “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศ ฝรั่งเศส,” ดุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 58 (2547).

พนักงานอัยการโดยตรง คือ ความผิดลหุโทษระดับที่ 5¹³⁵ (les contraventions de la 5 classe) วิธีพิจารณาคดีในศาลตำรวจนั้นมีขั้นตอนไม่ยุ่งยากทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีทำได้โดยรวดเร็ว

ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

(1) การดำเนินคดีในชั้นสอบสวน อาจเรียกได้ว่าเป็นการสอบสวนก่อนฟ้องคดีอาญา หรือชั้นการสอบสวนเบื้องต้น สำหรับฝรั่งเศสแล้ว ขั้นตอนก่อนฟ้องคดีอาญาหรือกระบวนการในชั้นสอบสวนถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการยุติธรรม กระบวนการสอบสวนจะกระทำอย่างละเอียดและใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อระบบการพิจารณาคดีของศาล การสอบสวนคดีอาญาในฝรั่งเศสจะเป็นการสอบสวนในสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถนำมาแสดงเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาได้ โดยพยานหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวจะถูกบันทึกไว้ในสำนวนการสอบสวนนั่นเอง¹³⁶ ผู้ที่มีอำนาจในการสอบสวนเบื้องต้น ได้แก่ นายตำรวจฝ่ายคดีที่จะเป็นผู้รวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ไว้ในสำนวนการสอบสวนเบื้องต้น หรือสำนวนการสอบสวนความผิดซึ่งหน้า พนักงานอัยการ และอธิบดีกรมพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลเหนือพนักงานอัยการและตำรวจ มีอำนาจในการบันทึกปากคำและสอบถามบุคคลที่ต้องสงสัยว่ากระทำความผิด ทำการควบคุมผู้ต้องสงสัย การควบคุมชั้นนี้ถือเป็นการควบคุมก่อนฟ้องเท่านั้น หากพนักงานสอบสวนพิจารณาว่าน่าจะมีการกระทำความผิดจริง ก็รวบรวมสำนวนสอบสวนและนำส่งพนักงานอัยการเพื่อทำการฟ้องร้องต่อไป

(2) การดำเนินการในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เป็นขั้นตอนที่สำคัญเนื่องจากเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดและผู้ที่มีอำนาจในการไต่สวนมูลฟ้องก็คือ ผู้พิพากษาไต่สวนหรือผู้พิพากษาสอบสวน ผู้พิพากษาไต่สวนนี้ จะเป็นผู้ตัดสินในเบื้องต้นก่อนว่าคดีนั้นมีมูลหรือไม่ มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องต่อหรือเพียงพอว่าผู้ต้องหาจะมีการกระทำความผิดจริง รวมถึงไปถึงหาพยานหลักฐานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในชั้นพิจารณาคดี โดยรวบรวมไว้ในสำนวนการสอบสวนของผู้พิพากษาไต่สวน ที่เรียกว่า dossier¹³⁷ และสามารถแบ่งได้เป็น 4 ส่วน คือ

ก. Pieces de fond ส่วนนี้ประกอบไปด้วยบันทึกการสอบสวนของตำรวจสอบสวน และคำให้การของพยานและผู้ถูกกล่าวหาที่ให้ไว้กับตำรวจสอบสวน การสอบสวนผู้ถูกกล่าวหาของศาลไต่สวน และคำให้การของผู้ถูกกล่าวหาที่ให้ไว้กับศาลไต่สวน คำให้การของพยาน ผลของวิธีการ

¹³⁵ ธนกร วรปรัชญากุล, “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศ ฝรั่งเศส,” ดุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 59 (2547).

¹³⁶ มนัสนันท์ เจริญเลิศ, “บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2557), น. 19.

¹³⁷ สุธิชา ม่วงผล, “ศาลชั้นต้นกับการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), น. 65.

เผชิญหน้าและรายงานของผู้เชี่ยวชาญ หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นส่วนที่บันทึกพยานหลักฐานทั้งหมดทั้งที่ได้มาในชั้นแรกตั้งแต่การสอบสวน โดยตำรวจสอบสวนและที่ได้มาโดยการสอบสวนของศาลไต่สวน

ข. Detention preventive ส่วนนี้เป็นบันทึกเกี่ยวกับรายละเอียดของการคุมขังจำเลย ระหว่างรอการพิจารณา รวมถึงหมายจับผู้ถูกกล่าวหา คำร้องขอให้ปล่อยตัว และรายละเอียดของการอุทธรณ์การถูกคุมขัง

ค. Resignements et Personnalité ส่วนนี้ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติชีวิตของผู้ถูกกล่าวหา รวมถึงประวัติการต้องโทษและผลการตรวจร่างกายและจิตใจ

ง. Pieces de forme ส่วนนี้ประกอบไปด้วยข้อมูลข่าวสารเบ็ดเตล็ดและรายงานอื่นๆ¹³⁸ ที่ไม่ใช่ส่วนประกอบสำคัญในการใช้ดุลพินิจพิจารณาพิพากษาคดี

(3) การดำเนินการหลังการไต่สวนมูลฟ้อง¹³⁹ ในกรณีที่เป็นครดีที่มีโทษปานกลาง โดยให้มีผู้พิพากษาสอบสวนในชั้นไต่สวนมูลฟ้องด้วยนั้น เมื่อผู้พิพากษาสอบสวนได้ทำการสอบสวนเสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้พิพากษาสอบสวนต้องส่งสำนวนให้แก่พนักงานอัยการ พร้อมทำความเข้าใจว่าควรสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง พนักงานอัยการมีหน้าที่ทำคำแถลงเกี่ยวกับคดีว่าจะออกมาในทิศทางใด พนักงานอัยการอาจทำคำแถลงขอให้ปิดคำให้การ คือฟ้องหรือไม่ฟ้องก็ได้ ความเห็นของพนักงานอัยการอาจจะแย้งกับความเห็นของผู้พิพากษาสอบสวนได้ กรณีมีการสั่งไม่ฟ้องก็ปล่อยตัวผู้ต้องหาไป ถ้ามีคำสั่งฟ้องในคดีที่มีโทษปานกลาง ก็ส่งสำนวนให้พนักงานอัยการฟ้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจในคดีที่มีโทษกลาง

ซึ่งถ้าหากมีการอุทธรณ์ ก็ให้พนักงานอัยการที่เป็นหัวหน้าพนักงานอัยการที่ประจำอยู่ที่ศาลอุทธรณ์ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังอธิบดีพนักงานอัยการประจำศาลอุทธรณ์ภายใน 10 วันนับแต่วันได้รับสำนวน เพื่อการอุทธรณ์หากมีการสั่งฟ้องตามความเห็นของผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์แล้วก็จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในศาล La Cour d'assises การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีจะมีการแสดงพยานหลักฐานต่อผู้พิพากษาคัดสิน การสืบพยานในชั้นนี้ก็จะเรียกพยานที่ได้ทำการสอบสวนในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมาสอบอีกครั้ง เพราะองค์คณะผู้พิพากษามี 2 กลุ่ม¹⁴⁰ คือ ผู้พิพากษาอาชีพและคณะเพื่อต้องการได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในชั้นนี้จะไม่มีการจดคำบันทึกพยานเหมือนชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เพราะข้อเท็จจริงรายละเอียดผู้พิพากษาสอบสวนได้รวบรวมสอบสวนโดยละเอียดแล้ว

¹³⁸ มนัสนันท์ เจริญเลิศ. “บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2577), น. 9.

¹³⁹ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น. 77.

¹⁴⁰ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น. 78.

สำหรับในกรณีที่ผู้พิพากษาสอบสวน สอบสวนคดีที่มีโทษร้ายแรง การสอบสวนต้องผ่านการพิจารณาของศาลอุทธรณ์แผนกสอบสวนเสมอ ถึงแม้ว่าไม่มีการอุทธรณ์คำสั่งของผู้พิพากษาสอบสวนเลย เหมือนของคดีที่มีโทษปานกลาง หรือของคดีอื่น เฉพาะศาลอุทธรณ์แผนกสอบสวนจะเป็นผู้สั่งฟ้องผู้ต้องหาเพื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาต่อไป

3.3 การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ศาล Tribunal de Grande Instance (ศาลจังหวัด) ทำหน้าที่เป็นศาลไต่สวนคดี การร้องขอให้ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวนคดีสามารถกระทำได้ 2 วิธี คือ พนักงานอัยการประจำศาล Tribunal de Grande Instance (Procureur de la République) ยื่นคำฟ้องเพื่อให้มีการไต่สวนคดี ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นของการฟ้องคดีอาญาต่อศาล และศาลไต่สวนมีหน้าที่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานตามคำฟ้องของพนักงานอัยการ นอกจากนี้คู่ความในคดีที่เป็นประชาชนทั่วไป (la partie civile) ที่เป็นผู้เสียหายจากการกระทำความผิดอาญา (la victime de l'infraction) สามารถที่จะยื่นคำร้องต่อศาลไต่สวนเพื่อให้มีการไต่สวนคดีได้ ซึ่งถือเป็นมาตรการสำหรับผู้เสียหายที่จะยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลเพื่อให้มีการลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิด และเพื่อให้มีการชดเชยค่าเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจากการกระทำความผิดทางอาญาเมื่อพนักงานอัยการปฏิเสธหรือผิดผ่อนเวลาที่จะยื่นคำฟ้องให้ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวน

ในทางปฏิบัติ เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำฟ้องให้ศาลไต่สวนคดีทำการไต่สวนแล้ว ศาลไต่สวนคดีจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทำหน้าที่ไต่สวนคดี ทำการรวบรวมพยานหลักฐานเบื้องต้นในคดี โดยในการนี้ศาลไต่สวนสามารถจะมีคำสั่งไม่รับไต่สวนคดี เมื่อเห็นว่าไม่สามารถที่จะฟ้องร้องผู้กระทำความผิดได้ตามกฎหมาย¹⁴¹ ซึ่งได้แก่ การที่ได้มีการนิรโทษกรรมการกระทำความผิดของผู้ต้องหาแล้ว มิฉะนั้น ศาลไต่สวนคดีจะต้องทำการไต่สวนคดีเสมอ โดยศาลไต่สวนคดีที่มีอำนาจไต่สวนคดี คือ ศาลแห่งท้องที่ที่การกระทำความผิดเกิดขึ้น ศาลแห่งท้องที่ที่ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดคนใดคนหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ หรือศาลแห่งท้องที่ที่จับกุมผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดได้

การไต่สวนมูลฟ้องในศาลไต่สวนนั้น ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการสอบสวนตามหลักวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวน (La procédure inquisitoire) โดยที่การไต่สวนมูลฟ้องของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนี้ ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำงานอย่างอิสระจากผู้พิพากษาคัดสิน (Les juridictions de jugement) และจะเป็นคนเดียวกันไม่ได้ ดังนั้น จึงมีระบบคานอำนาจนี้เพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมแห่ง คดี

¹⁴¹ ชนกร วรปรัชญากุล, “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศ ฝรั่งเศส,” ดุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 55 (2547).

นอกจากอำนาจหน้าที่พิจารณาดีว่ามีมูลหรือไม่แล้ว ศาลไต่สวนมีหน้าที่ค้นหาพยานหลักฐานในคดีเพื่อที่จะพิสูจน์ทั้งการกระทำความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ศาลไต่สวนจะทำหน้าที่รวบรวมเอกสารในคดีและค้นหาพยานหลักฐานต่างๆ โดยศาลไต่สวนคดีสามารถที่จะกระทำได้แทบเกือบจะทุกอย่างเพื่อรวบรวมพยานหลักฐานที่ต้องการ ถึงแม้ว่าการกระทำนั้นอาจจะกระทบต่อเสรีภาพของบุคคลก็ตาม ศาลไต่สวนคดีสามารถที่จะเข้าไปในทุกสถานที่ ยึดสิ่งของได้ทุกอย่าง สามารถที่จะกระทำการเผชิญสืบสถานที่เกิดเหตุทำการยึดของกลาง สิ่งให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจพิสูจน์ในคดี¹⁴² และยังมีอำนาจในการควบคุมผู้ต้องหา สอบสวนผู้ต้องหา รวมถึงการเรียกพยานบุคคลที่คำให้การของเขาเหล่านั้นเป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมพยานหลักฐานให้มาให้การหรือมาปรากฏตัวที่ศาลก็ได้ หากว่าพยานไม่มาผู้พิพากษาก็สามารถออกคำสั่งให้นำตัวพยานมาได้ นอกจากนี้ยังมีอำนาจกว้างรวมไปถึงการออกหมายจับ การออกหมายควบคุมตัวจำเลย¹⁴³ ฯลฯ ตามมาตรา 81 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจอย่างมากในการใดที่ผู้พิพากษาเห็นว่า เป็นประโยชน์ต่อคดีและในขณะเดียวกันในชั้นนี้ไม่เพียงแต่จะจับผิดผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว กฎหมายฝรั่งเศสเองก็มุ่งเน้นที่จะให้สิทธิผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีด้วย โดยการให้สิทธิในการหาพยานหลักฐานมาหักล้างและการมีทนายความในชั้นนี้ที่ศาลยังไม่ได้รับฟ้องอีกด้วย ในชั้นที่เป็นจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้¹⁴⁴ จำเลยสามารถไม่ตอบคำถามหรือเปิดเผยข้อต่อสู้ของตนได้

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น จะบังคับให้กระทำเฉพาะคดีที่มีโทษร้ายแรงเท่านั้น (Les crimes) จึงถือได้ว่าถ้าคดีใดมีบทลงโทษที่จัดอยู่ในประเภทคดีที่มีโทษร้ายแรง จะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องเสมอเป็นบทบัญญัติที่บังคับไว้ตาม มาตรา 79 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อที่จะต้องมีการหาพยานหลักฐานให้แน่นอนว่าผู้กระทำความผิดจริง เพราะมีระดับโทษจำคุกที่ยาวนาน จึงแตกต่างจากคดีที่มีโทษปานกลาง (Les delit) และคดีที่มีโทษเบา (Les contraventions) ที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าต้องทำการไต่สวนมูลฟ้อง พนักงานอัยการสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเองโดยตรง หรืออาจนำคำร้องยื่นไปให้ผู้พิพากษาสอบสวนก็ได้แล้วแต่ความยุ่งยากของคดี เป็นกรณียกเว้นถ้าหากว่ามีการยื่นคดีโทษปานกลางและลงโทษไปให้ผู้พิพากษา

¹⁴² ธนกร วรปรัชญากุล, “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศ ฝรั่งเศส,” ดุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 56 (2547).

¹⁴³ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น. 79.

¹⁴⁴ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น.79.

สอบสวนทำการไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อน เมื่อผู้พิพากษาทำการสอบสวนเสร็จ จึงส่งสำนวนต่อไปให้พนักงานอัยการ ฟ้องคดีต่อศาลตัดสิน

จะเห็นได้ว่า ตามกฎหมายฝรั่งเศสนั้น ถือเป็นบทบังคับสำหรับคดีประเภทโทษหนัก ที่ต้องผ่านการไต่สวนในศาลไต่สวนก่อน ศาลไต่สวนเป็นศาลที่มีหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐานทั้งหมดของคดี โดยมีความมุ่งหมายที่จะรวบรวมพยานหลักฐานตั้งแต่เริ่มแรกของทั้งสองฝ่ายไว้โดยเร็วที่สุด ไม่ใช่เป็นการไต่สวนเพียงต้องการรู้ว่าคดีมีมูลหรือไม่เท่านั้น การดำเนินการในชั้นนี้จะเป็นการดำเนินการแบบไม่เปิดเผยสู่สาธารณชน ตามมาตรา 11 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹⁴⁵ มีเพียงพยาน ทนายความ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเท่านั้น มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่ในสำนวนรวมไปถึงรายงานของพนักงานชั้นสอบสวน รายชื่อพยาน บันทึกที่เกี่ยวข้องกับการ สืบพยานทั้งหมด รวมไปถึงประวัติ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปคดีนี้ และจึงสรุปสำนวนการสอบสวนส่งไปให้แก่พนักงานอัยการ

เป็นที่ทราบแล้วว่า การไต่สวนมูลฟ้องนี้เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาไต่สวนเท่านั้น ผู้พิพากษาไต่สวนนี้จะเลือกมาจากผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ซึ่งผู้มีอำนาจในการร้องขอให้ผู้พิพากษาไต่สวน ทำการไต่สวนในคดีนั้นๆ ได้แก่ พนักงานอัยการ โดยทำเป็นหนังสือ ซึ่งในระหว่างการสอบสวนในชั้นไต่สวนนี้ พนักงานอัยการก็ยังสามารถเข้ารับฟังการไต่สวนได้เสมอ และสามารถขอสำนวนของคดีนั้นได้

ซึ่งการไต่สวนนั้นกฎหมายกำหนดว่าต้องทำต่อหน้าทนายของจำเลยเสมอ¹⁴⁶ เว้นเสียแต่ว่า จำเลยไม่ต้องการทนายความ โดยศาลต้องเป็นผู้ถามพยานก่อน ในการนี้เจ้าพนักงานอัยการสามารถเข้าร่วมฟังการสอบสวนตลอดจนรวมถึงการซักถามพยานด้วย แต่ในทางปฏิบัติแล้วพนักงานอัยการไม่มา จะมีเพียงผู้พิพากษาไต่สวนเท่านั้น ทนายจำเลยซักค้านพยานน้อย ทั้งนี้เพราะผู้พิพากษาไต่สวนถามคนเดียวก่อนและถามละเอียด โดยให้ชี้แจงเหตุผลในทำนองซักค้านไปในตัว และศาลอาจเรียกจำเลยมาสอบถามโดยจะเรียกมาก็ครั้งก็ได้ ตามแต่ศาลพิจารณาว่าเห็นสมควรจะเป็นประโยชน์ต่อคดีหรือเป็นประโยชน์ต่อการหาข้อเท็จจริงในคดีให้ได้มากที่สุด หากมีการให้การของพยานที่ขัดกันใบบางกรณี ผู้พิพากษาสอบสวนสามารถเรียกให้พยานมาเบิกความพร้อมกันได้โดยไม่จำกัดจำนวนพยาน การไต่สวนพยานทำนองนี้เป็นการบังคับทางอ้อมให้จำเลยต้องสู้คดีชี้แจง ตั้งแต่แรกกว่าความจริงเป็นอย่างไร มิฉะนั้นจะเป็นข้อพิรุณของจำเลยที่ไม่ตอบคำถามศาล

¹⁴⁵ คณะนิติศาสตร์ปริติ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น.80.

¹⁴⁶ สมคิด ฌ นคร, “การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส,” ตุลพาท, เล่มที่ 5 , ปีที่ 11, น. 8 (2507).

การถามพยานมีลักษณะมุ่งจะค้นหาความจริงแบบสอบสวน พยานให้การจำวันเกิด เหตุได้หรือไม่ไม่สำคัญ ศาลถามนำให้เสมอเมื่อปรากฏว่าพยานที่รู้เห็นเหตุการณ์พร้อมกันเบิกความ ขัดกัน ศาลไต่สวนจะเรียกพยานมาซักถามพร้อมกัน แล้วให้พยานทบทวนความจำกันเองว่าความจริง เป็นเช่นไร ซึ่งเรียกว่า Confrontation ศาลไต่สวนใช้วิธีเรียกพยานมาชี้แจงพร้อมกันเป็นเรื่องปกติ¹⁴⁷ และเมื่อพยานแต่ละคนเถียงยืนยันว่าอย่างไรจะบันทึกโดยละเอียด และการสอบพยานเช่นนี้บางกรณี จะเรียกมาพร้อมกัน โดยต่างชี้แจงโต้เถียงกันเหมือน โต้เถียงกันในวงสนทนา ซึ่งเป็นวิธีการที่ตัวอย่าง หนึ่งในการค้นหาความจริง

ฝรั่งเศสถือว่า ผู้เป็นจำเลยชั้นไต่สวนมูลฟ้อง (les mis en examen) มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากทนายความ และศาลจะต้องตั้งทนายความให้ผู้เป็นจำเลยชั้นไต่สวนมูลฟ้อง¹⁴⁸ ซึ่งใน ชั้นนี้หากมีทนายความ ทนายความยังสามารถช่วยเหลือจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้หลายประการ เช่น การเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ให้จำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ เช่น สิทธิในการเรียกร้องให้ทำการตรวจ ร่างกายจากแพทย์ ตาม มาตรา 81 วรรค 8 และ 9 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความหรือ การเรียกร้องให้ศาลมีคำสั่งปล่อยตัวระหว่างการศึกษาได้ หรือการยกอายุความอายุ เพื่อให้ศาล ยกฟ้อง

เมื่อผู้พิพากษาสอบสวนได้ทำการไต่สวนมูลฟ้องเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้องส่งสำนวน สอบสวนของตนพร้อมความเห็นของตนไปยังพนักงานอัยการเพื่อฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีต่อไปสำนวน การสอบสวนดังกล่าว จึงถือเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องตามกฎหมายของฝรั่งเศส เพราะสำนวน การสอบสวนที่ศาลไต่สวนทำขึ้นนี้ ถือเป็นพยานหลักฐานสำคัญในชั้นพิจารณาที่ศาลตัดสินด้วยการ พิจารณาคดีที่ศาลตัดสินมีเพียงการสืบพยานปากเปล่า โดยจะไม่มี การจดคำพยานอีกแล้ว ดังนั้น การทำงานของศาลไต่สวนก็คือการทำแบบพนักงานสอบสวนของไทยนั่นเอง แต่โดยเหตุที่เป็น การกระทำโดยผู้พิพากษาและให้โอกาสจำเลยที่จะซักค้าน นำสืบ ต่อสู้ได้ ถ้อยคำสำนวนนี้จึงรับฟังได้ ในชั้นพิจารณาพิพากษา

ศาลไต่สวนจะมีคำสั่งแจ้งไปยังพนักงานอัยการประจำศาล¹⁴⁹ Tribunal de Grande Instance เพื่อให้พนักงานอัยการดำเนินการเสนอคำฟ้องคดีโดยเด็ดขาดไปยังศาลไต่สวนคดี ภายในระยะเวลาที่กำหนด และภายหลังจากที่ศาลไต่สวนคดีได้รับคำฟ้องคดีโดยเด็ดขาดจากพนักงาน

¹⁴⁷ สมคิด ฌ นคร, “การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส,” ตุลพาท, เล่มที่ 5 , ปีที่ 11, น. 9 (2507).

¹⁴⁸ คณะนิติศาสตร์ปริติ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบ การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น.80.

¹⁴⁹ สมคิด ฌ นคร, “การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส,” ตุลพาท, เล่มที่ 5 , ปีที่ 11, น. 10 (2507).

อัยการแล้ว ศาลมีอำนาจพิจารณาคำฟ้องโดยอิสระ โดยศาลไต่สวนคดีสามารถที่จะมีคำสั่งได้ดังต่อไปนี้

1) คำสั่งว่าคดีไม่มีมูลให้ยกฟ้อง (ordonnance de non-lieu) ในกรณีที่ศาลยกฟ้องโดยอาศัยข้อเท็จจริงโดยเห็นว่า ในความผิดที่ผู้ต้องหาถูกกล่าวหาานั้น คดีไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะส่งผู้ต้องหาไปรับการพิจารณาพิพากษาโดยศาลที่ทำหน้าที่พิพากษาคดีได้ ในกรณีนี้พนักงานอัยการสามารถร้องขอให้มีการไต่สวนคดีอีกครั้งสำหรับข้อหาอื่นได้ แต่ผู้เสียหายในคดีไม่สามารถกระทำเช่นเดียวกันนี้ได้ ส่วนในกรณีที่ศาลยกฟ้องโดยอาศัยข้อกฎหมาย ได้แก่ กรณีที่ได้มีกฎหมายนิรโทษกรรมการกระทำผิดที่ต้องหาแล้ว หรือกรณีที่คดีขาดอายุความแล้ว โดยปกติแล้วไม่สามารถจะฟ้องผู้ต้องหาใหม่อีกได้ เว้นแต่ จะเข้าข้อยกเว้นในบางกรณี

2) คำสั่งให้มีการส่งคดีผ่านไปยังพนักงานอัยการประจำศาล Chambre d'accusation (ศาลอุทธรณ์แผนกสอบสวน) ซึ่งศาล Chambre d'accusation เป็นศาลที่ทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์ ในกรณีที่มีการอุทธรณ์คำสั่งของศาลไต่สวนคดี นอกจากนี้ แม้ในกรณีที่ไม่มีการอุทธรณ์ดังกล่าว ถ้าเป็นคดีที่มีโทษหนัก หลังจากที่ศาลไต่สวนคดีได้ทำการไต่สวนคดีเสร็จแล้ว ศาลไต่สวนจะต้องมีคำสั่งให้มีการส่งสำนวนการไต่สวนคดีผ่านจากพนักงานอัยการประจำศาลจังหวัด ไปยังพนักงานอัยการประจำศาล Chambre d'accusation หลังจากนั้น ศาล Chambre d'accusation จะทำการตรวจสอบสำนวนการไต่สวนคดีใหม่เพื่อพิจารณาว่า ความผิดที่มีการไต่สวนเป็นคดีที่มีมูลนั้น เป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรงหรือไม่ ในกรณีที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรง ศาล Chambre d'accusation จะส่งคดีนั้นไปทำการพิจารณาพิพากษาโดยศาลโทษร้ายแรงหรือศาลลูกขุนที่มีชื่อเรียกว่า Cour d'assises ส่วนในกรณีที่พิจารณาแล้วเห็นว่าความผิดในคดีนั้น ไม่ได้เป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรง แต่เป็นความผิดปานกลาง ศาล Chambre d'accusation จะส่งคดีไปทำการพิจารณาพิพากษาโดยศาลปานกลางที่มีชื่อเรียกว่า Tribunal correctionnel หรือในกรณีที่เห็นว่าเป็นความผิดลหุโทษ (contravention) จะส่งคดีไปยังศาลตำรวจ (Tribunal de police) นอกจากนี้ ศาล Chambre d'accusation ยังมีอำนาจพิพากษายกฟ้องได้อีก เมื่อเห็นว่าคดีไม่มีมูล

3) คำสั่งให้ส่งคดีไปพิจารณาพิพากษาโดยศาลที่มีอำนาจ (ordonnance de renvol) ได้แก่ คำสั่งให้ส่งคดีไปยังศาล Tribunal correctionnel ในคดีที่เป็นความผิดปานกลาง หรือไปยังศาลตำรวจในกรณีที่เป็นความผิดลหุโทษ

เมื่อศาลไต่สวนคดีได้มีคำสั่งปิดการไต่สวนคดีแล้ว ศาลไต่สวนคดีจะทำการไต่สวนคดีอีกไม่ได้และผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไต่สวนคดีจะทำหน้าที่เป็นศาลตัดสินคดีที่ตนเคยไต่สวนมาก่อน

ไม่ได้เช่นกัน¹⁵⁰ จะเห็นได้ว่า ผู้พิพากษาไต่สวนนั้น จะมีหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐานทั้งหมดของคดี ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวมพยานหลักฐานตั้งแต่ต้นคดี ไม่ใช่เป็นการไต่สวนเหมือนเช่นของประเทศไทย¹⁵¹ ที่เพียงเพื่อต้องการให้รู้ว่าคดีนั้นมีมูลหรือไม่อย่างไรเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินคดีอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่สอบสวนเพื่อให้ข้อเท็จจริงที่มีความชัดเจน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม ซึ่งอำนาจนี้จะมีมากกว่า ตำรวจที่ทำการสอบสวนเบื้องต้นโดยการสอบสวนดังกล่าวของศาลไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษาไต่สวนหรือศาลไต่สวนชั้นที่ 2 ไม่จำเป็นต้องมีการบัญญัติไว้ชัดเจนว่าต้องฟังพยานหลักฐานถึงระดับใด เพียงแต่ทำให้การสอบสวนมีข้อเท็จจริงที่ชัดเจนพอที่จะวินิจฉัยว่าจะฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี หากเห็นว่าการหรือหาตัวผู้กระทำความผิดไม่ได้หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอ ตามมาตรา 177 วรรค 1 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ก็จะมีคำสั่งไม่ฟ้องและในทางกลับกัน หากพยานหลักฐานทั้งหมดมีความชัดเจนว่ามีการกระทำความผิดและผู้นั้นกระทำความผิดก็จะสั่งฟ้อง พยานหลักฐานทั้งหมดดังกล่าวจะถูกรวบรวมไว้ในสำนวนการสอบสวน โดยถือเป็นพยานหลักฐานที่องค์กรของรัฐได้แสวงหามา เพื่อตรวจสอบความจริงในเรื่องที่มีการกล่าวหาไว้นั่นเอง เวลาฟ้องต้องแนบสำนวนการสอบสวนไปด้วย สำนวนการสอบสวนจึงถือว่าเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องตามกฎหมายของฝรั่งเศส เพราะการพิจารณาคดีอาญาในสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ศาลมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการค้นหาความจริงของคดี กล่าวคือ ศาลจะเป็นผู้ซักถามจำเลยและพยานด้วยตัวเอง ด้วยเหตุนี้ ศาลจึงจำเป็นต้องทราบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคดีตั้งแต่ก่อนเริ่มพิจารณาเพื่อให้การค้นหาความจริงของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว¹⁵² เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาล สำนวนการสอบสวนซึ่งเป็นแหล่งบันทึกข้อเท็จจริงทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับคดี จึงถือเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องที่ต้องถูกนำเสนอต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องด้วย

¹⁵⁰ ธนกร วรปรัชญากุล, “ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในประเทศ ฝรั่งเศส,” *ตุลพาห*, เล่มที่ 1, ปีที่ 51, น. 58 (2547).

¹⁵¹ สมคิด ณ นคร, “การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส,” *ตุลพาห*, เล่มที่ 5, ปีที่ 11, น. 81 (2507).

¹⁵² มนัสนันท์ เจริญเลิศ. “บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2577), น. 26.

4. สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การดำเนินคดีอาญา คือ การนำกฎหมายอาญามาใช้บังคับแก่คดี¹⁵³ โดยมีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์การบังคับใช้ กฎหมายอาญาสารบัญญัติหรือกฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่ระบุว่ากระทำความผิดเป็นความผิดอาญาและกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ กฎหมายอาญามีภารกิจในการป้องปรามการกระทำความผิดคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมายและการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม แต่การจะทำให้กฎหมายอาญา¹⁵⁴ มีผลบังคับและทำให้ภารกิจสัมฤทธิ์ผลอย่างจริงจังในทางปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นสำคัญ

การฟ้องคดีในความผิดอาญาในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เริ่มต้นด้วยการดำเนินการของพนักงานสอบสวนภายใต้การกำกับดูแลของพนักงานอัยการ ซึ่งไม่ว่าโดยทางปฏิบัติหรือโดยกฎหมาย ถือว่าเป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนฟ้องร้อง ถือเป็นกระบวนการเดียวกันที่แบ่งแยกมิได้ ในการฟ้องคดีทั้งหมด มีการฟ้องคดีในความผิดอาญาโดยพนักงานอัยการเป็นจำนวนถึงร้อยละ 99 และมีการฟ้องคดีในความผิดอาญาโดยผู้เสียหายเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น องค์การพนักงานอัยการจึงเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหลักและสำคัญยิ่งในการดำเนินคดีอาญาโดยเฉพาะการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนฟ้องร้อง ซึ่งการดำเนินการทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของพนักงานอัยการฝ่ายเดียว

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน (SIPO) เป็นกฎหมายพื้นฐานที่กำหนดหลักเกณฑ์ของการดำเนินคดีอาญา กล่าวคือ เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อตัดสินว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญาหรือไม่และจะถูกตัดสินลงโทษอย่างไร

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี¹⁵⁵ แบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ

1) การดำเนินคดีอาญาขั้นกำหนดคดี (Erkenntnisverfahren) หมายถึง การดำเนินการต่างๆ ของเจ้าพนักงานเพื่อยืนยันข้อกล่าวหาก่อนฟ้องต่อศาลเพื่อให้พิจารณาพิพากษาคดี

¹⁵³ คณิต ณ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 74.

¹⁵⁴ คณิต ณ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 38.

¹⁵⁵ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ มหวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น.206.

2) การดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี (Vollstreckungsverfahren) หมายถึง การบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วทั้งนี้โดยมีคำพิพากษาถึงที่สุดเชื่อมโยงให้การดำเนินคดีอาญาทั้งสองชั้นติดต่อกัน

4.1 หลักตรวจสอบค้นหาความจริงตามกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้น กระบวนพิจารณาคดีในชั้นตัดสินคดีที่ดำเนินไปตามกระบวนพิจารณาปกติ (Das erstinstanzliche ordentliche Erkenntnisverfahren) ในกรณีดังกล่าวนี้ อาจแบ่งกระบวนพิจารณาคดีดังกล่าวออกได้เป็น 3 ขั้นตอน¹⁵⁶ คือ ชั้นสืบสวนสอบสวน (Vorverfahren) ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง (Zwischenverfahren) และ ชั้นพิจารณาพิพากษาคดี (Hauptverfahren)

4.1.1 กระบวนพิจารณาในชั้นสอบสวนฟ้องร้อง (Vorverfahren)

ในเยอรมนีเป็นกระบวนกรดำเนินคดีอาญากระบวนกรเดียว แม้ว่าตามมาตรา 163 วรรคแรก ตำรวจมีหน้าที่ต้องติดตามการกระทำความผิดอาญาและต้องกระทำการทุกอย่างโดยไม่ชักช้า เพื่อป้องกันไม่ให้คดีมีตนนไปก็ตาม แต่ตำรวจก็มีฐานะเป็นเพียงมือของพนักงานอัยการเท่านั้น ทั้งนี้ ไม่ว่าจะการที่ตำรวจกระทำไปจะเป็นการต้องกระทำไปก่อนตามกฎหมายหรือตามคำสั่งของพนักงานอัยการ ในกรณีที่กระทำไปก่อนตำรวจต้องส่งเรื่องราวให้พนักงานอัยการโดยไม่ชักช้า (มาตรา 163 วรรคสอง)

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในเยอรมนีนั้น¹⁵⁷ การเริ่มคดี การดำเนินคดีต่อไป และการวินิจฉัยสั่งคดี พนักงานอัยการจะเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจเองทั้งสิ้น

หลักการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการในเยอรมนี คือ หลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อทราบและมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าได้มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องดำเนินคดีนั้น (มาตรา 152 วรรคสอง) และในการดำเนินคดีอาญาพนักงานอัยการต้องสอบสวนไม่เฉพาะแต่ข้อเท็จจริงที่เป็นผลร้ายแก่ผู้ต้องหา หากแต่ต้องสอบสวนข้อเท็จจริงที่เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาด้วย (มาตรา 160 วรรคสอง) ยิ่งกว่านั้น พฤติการณ์แวดล้อมต่างๆ ที่มีความหมายต่อการที่จะกำหนดโทษก็ชอบที่จะได้รับการสอบสวนด้วย (มาตรา 160 วรรคสาม) โดยข้อมูลทั้งหมดนี้จะถูกรวบรวมบันทึกไว้ในแฟ้มคดีหรือสำนวนการสอบสวนของตำรวจและพนักงานอัยการที่ เรียกว่า dossier¹⁵⁸ หลักการที่สำคัญที่สุดในการจัดทำแฟ้มคดี คือ หลักความชัดเจนของ

¹⁵⁶ สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” ตุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 190 (มกราคม-เมษายน 2551)

¹⁵⁷ คณิต ญ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 79.

¹⁵⁸ John H. Langbein, *Comparative criminal procedure: Germany*, (1997), p.1.

แพ้มคดี หลักความถูกต้องชัดเจนของแพ้มคดี และหลักความสมบูรณ์ของแพ้มคดี โดยทุกๆ เอกสารที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสืบสวนสอบสวนจะต้องถูกเก็บไว้ในแพ้มคดี สิ่งที่ไม่ต้องถูกเก็บไว้ในแพ้มคดีก็มีเพียงบันทึกของผู้บังคับบัญชาที่มีมายังพนักงานอัยการเท่านั้น

คดีจำนวนมากยุติลงโดยไม่มีกรฟ้องร้องต่อศาล¹⁵⁹ ซึ่งอาจเนื่องจาก

(1) เหตุผลเกี่ยวกับกฎหมายวิธีสบัญญัติ เช่น คดีขาดอายุความแล้ว เป็นต้น

(2) เหตุผลเกี่ยวกับกฎหมายสารบัญญัติ เช่น การกระทำของผู้ต้องหาไม่มีความผิดอาญา เป็นต้น หรือ

(3) เหตุผลทางข้อเท็จจริง เช่น ฟังไม่ได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดหรือพยานหลักฐานไม่ชัดเจนเพียงพอ เป็นต้น

นอกจากกรณีดังกล่าวแล้ว ในกรณีดังต่อไปนี้แม้พนักงานอัยการจะเห็นว่ามีความผิดอันควรเชื่อว่า ผู้ต้องหาได้กระทำความผิด ซึ่งพนักงานอัยการต้องดำเนินคดี (ดำเนินการสอบสวน) หรือเห็นว่าการกระทำของผู้ต้องหาเป็นความผิดอาญาซึ่งพนักงานอัยการต้องฟ้องก็ตาม แต่ถ้าเป็นการกระทำความผิดเล็กน้อย หรือเป็นการกระทำความผิดที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะ พนักงานอัยการอาจไม่ดำเนินคดีหรือไม่ฟ้องก็ได้ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของหลักดำเนินอาญาตามกฎหมายและถือเป็นการกลั่นกรองคดีเบื้องต้นก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล แต่คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการดังกล่าวตามปกติไม่ถือเป็นเด็ดขาดจนกว่าจะผ่านการตรวจสอบของศาลซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ คือก่อนการไม่ดำเนินคดีในกรณีนี้ โดยปกติพนักงานอัยการต้องได้รับความเห็นชอบจากศาลที่จะพิจารณาพิพากษาคดีนั้น

จากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเยอรมนี ที่มีพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด พนักงานอัยการเยอรมัน (Staatsanwalt) จึงได้ชื่อว่าเป็นเจ้าพนักงานของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีภาวะวิสัย มีความละเอียดรอบคอบในการกำกับดูแลพนักงานสอบสวนและเจ้าพนักงานตำรวจในการสืบสวนการกระทำที่มีผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันละเมิดต่อกฎหมาย การทำสำนวนคำฟ้องและทำหน้าที่ได้อย่างดีที่สุด จนเป็นที่กล่าวถึงว่า “พนักงานอัยการเยอรมันเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่รัฐผู้อำนวยความสะดวกที่ยิ่งใหญ่ของโลก”¹⁶⁰ (Deutscher Staatsanwalt ist der größte Justizbehörde der Welt) พนักงานอัยการเป็นตัวจักรหลักในการใช้อำนาจตุลาการ จะเห็นได้ว่าการดำเนินคดีอาญาโดยองค์กรของรัฐที่เรียกว่า “พนักงานอัยการ” เป็นการดำเนินคดี

¹⁵⁹ คณิต ฌ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 80-81.

¹⁶⁰ คณະนิตศาสตรปริตี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา, น. 44.

อาญาในระบบกล่าวหา ซึ่งแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีออกจากกัน เป็นการอำนวยความสะดวกให้ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิต่างๆ ที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และพ้นจากสภาพการเป็นวัตถุแห่งการชักฟอกและกลายเป็น “ประธานในคดี” (Prozess-Subjekt)¹⁶¹ ทำให้ระบบการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนฟ้องร้องของพนักงานอัยการเป็นที่ยอมรับในเรื่องของการให้ความเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ความถูกต้องและความยุติธรรม

ขั้นตอนการยื่นฟ้องคดีนั้น นับเป็นจุดแบ่งระหว่างกระบวนการพิจารณาในชั้นสอบสวน ฟ้องร้องกับกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง¹⁶² ในการพิจารณาคดีอาญาศาลเยอรมันให้ความสำคัญกับการบรรยายฟ้อง (Anklage) ค่อนข้างมาก โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน (SIPO) ได้กำหนดเนื้อหาของคำฟ้องในคดีอาญาว่า คำฟ้องต้องแสดงถึงจำเลยผู้ถูกฟ้อง การกระทำของจำเลยซึ่งถูกกล่าวหา เวลาและสถานที่กระทำความผิด องค์ประกอบของกฎหมายสำหรับการกระทำความผิดดังกล่าว¹⁶³ ตลอดจนการใช้บังคับได้ของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เป็นความผิดอาญา รวมทั้งผลการสอบสวนก็จะต้องปรากฏในคำฟ้องด้วย

4.1.2 กระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง (das Zwischenverfahren)

กระบวนการพิจารณาชั้นนี้ อยู่ในความรับผิดชอบของผู้พิพากษา กระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้จะเริ่มต้นหลังจากที่ได้มีการยื่นคำฟ้องยังศาลที่มีอำนาจชำระคดีและยังดำเนินอยู่ ก่อนที่ศาลที่มีอำนาจชำระคดีดังกล่าวจะได้มีคำสั่งประทับฟ้องกระบวนการพิจารณาชั้นดังกล่าวจะมีการส่งคำฟ้องไปยังผู้ถูกกล่าวหา (Angeschuldigter) เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาจะได้คัดค้านในกรณีที่ศาลจะมีคำสั่งประทับฟ้องรวมตลอดทั้งการยื่นพยานหลักฐานเพื่อประกอบคำคัดค้านของตนเอง กระบวนการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องสิ้นสุดลงโดยการที่ศาลที่มีอำนาจชำระคดีดังกล่าวมีคำสั่งซึ่งอาจจะเป็น

- (1) คำสั่งประทับฟ้อง เมื่อคดีมีมูลว่าผู้ถูกกล่าวหาต้องสงสัยอย่างเพียงพอ (hinreichend verdaechtig) ว่า ได้กระทำความผิดอาญา หรือ
- (2) คำสั่งไม่ประทับฟ้อง

¹⁶¹ คณิต ฒ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 76.

¹⁶² สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” ตุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 190

¹⁶³ มนัสนันท์ เจริญเลิศ. “บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2577), น. 33.

คำสั่งประทับฟ้อง¹⁶⁴ (Der Eroeffnungsbeschluss) จะเป็นจุดแบ่งระหว่างกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและกระบวนการพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี

4.1.3 กระบวนการพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี (im Hauptverfahren)

การพิจารณาคดีในชั้นนี้นั้น แท้จริงแล้วมีลักษณะเป็นการประชุมอย่างหนึ่ง นอกจากศาลจะมีอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีทั่วๆไปแล้ว ศาลก็ยังมีอำนาจในการควบคุมให้การดำเนินคดีในศาลเป็นไปอย่างเรียบร้อย คือ ต้องมีอำนาจตำรวจที่จะควบคุมหรือจัดการกับการรบกวนการประชุมนั้นได้ ดังนั้นในการพิจารณาคดีในศาลก็เช่นเดียวกัน ศาลต้องมีอำนาจที่จะใช้มาตรการในการควบคุมก่อกวนการดำเนินคดี กล่าวคือ มีอำนาจที่จะป้องกันมิให้มีการรบกวนการพิจารณาคดีของศาลและในกรณีที่มีการก่อกวนในศาลเกิดขึ้น ศาลก็มีอำนาจที่จะใช้มาตรการบังคับเอากับผู้ก่อกวนนั้นได้และใช้ได้ทันที อำนาจที่จะควบคุมก่อกวนการดำเนินคดีของศาลในเยอรมันจึงเรียกว่า “Sitzungspolizei” (อำนาจตำรวจในการควบคุมการดำเนินคดี)¹⁶⁵ การที่จะให้ศาลมีอำนาจที่จะป้องกันมิให้เกิดการรบกวนการพิจารณาคดีของศาลก็โดยการให้ศาลมีอำนาจที่จะออกคำสั่งหรือข้อกำหนดใดๆ เพื่อรักษาความเรียบร้อยในบริเวณศาลได้ด้วยตนเองเดียวกับบทบัญญัติในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของเรา มาตรา 30 และอำนาจที่จะใช้มาตรการบังคับในทันทีกับผู้รบกวนการพิจารณาคดีของศาล เมื่อความเรียบร้อยในการบริเวณศาลถูกล่วงละเมิด เช่น มีการฝ่าฝืนคำสั่งหรือข้อกำหนดเพื่อรักษาความเรียบร้อยในการพิจารณาคดีของศาลหรือมีการประพฤติตนไม่เรียบร้อยในบริเวณศาลในขณะที่พิจารณาคดีเกิดขึ้น ย่อมถือว่าผู้กระทำนั้นละเมิดอำนาจศาลและศาลมีอำนาจใช้มาตรการบังคับตามที่กฎหมายให้ไว้แก่ผู้นั้นได้ทันที¹⁶⁶ ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดีดำเนินต่อไปได้

¹⁶⁴ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” ศุลพาห, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 191.

¹⁶⁵ คณิต ณ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 87.

¹⁶⁶ คณิต ณ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 88.

กระบวนการพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี¹⁶⁷ สามารถแยกออกได้เป็น 2 กรณี คือ

(1) กระบวนการพิจารณาในชั้นเตรียมคดีก่อนพิจารณาพิพากษา (die Vorbereitung der Hauptverhandlung) ประกอบไปด้วยการกำหนด วัน เวลาและสถานที่สำหรับการพิจารณาคดี การแจ้งให้มาศาลในวันนัดพิจารณา เป็นต้น

(2) กระบวนการพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี (die Hauptverhandlung) โดยปกติแล้วจะทำโดยเปิดเผย ซึ่งจะได้มีการแจ้งวันพิจารณาให้สาธารณชนทราบล่วงหน้าโดยปิดประกาศไว้ที่ศาลกระบวนการพิจารณาในชั้นนี้ประกอบไปด้วย

(2.1) การแจ้งให้คู่ความและสาธารณชนทราบว่ากระบวนการพิจารณาคดีได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะจะแจ้งว่า จำเลย นายจำเลยรวมตลอดถึงพยานบุคคลและพยาน ผู้ชำนาญการพิเศษได้ปรากฏตัวต่อหน้าศาลแล้ว พยานบุคคลจะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงหน้าที่ที่จะต้องให้การเป็นพยานและออกจากห้องพิจารณาไป

(2.2) การสอบถามจำเลยเกี่ยวกับประวัติส่วนบุคคลของจำเลย

(2.3) หลังจากนั้นพนักงานอัยการจะอ่านคำฟ้อง

(2.4) การแจ้งให้จำเลยทราบว่าจำเลยมีสิทธิให้การหรือไม่ก็ได้ และหากจำเลยพร้อมที่จะให้การแล้วก็จะมีการสอบปากคำจำเลยตามมาตรา 243 (4) และมาตรา 136

(2.5) การสืบพยานประกอบไปด้วยการสอบปากคำพยานบุคคลและพยานผู้ชำนาญการพิเศษ ซึ่งกระทำโดยผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะจะต้องให้โอกาสแก่ พนักงาน พนักงานอัยการ จำเลย นายจำเลย ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะ ไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษาอาชีพหรือผู้พิพากษาสมทบที่จะสามารถถามคำถามใด ๆ แก่พยานได้ด้วย หากพนักงานและนายจำเลยต้องการ จะต้องให้โอกาสแก่บุคคลดังกล่าวที่จะแสดงความเห็น การสืบพยานรวมถึงการตรวจดูวัตถุพยานและการอ่านข้อความในเอกสาร ลำดับขั้นตอนที่แน่นอนของการนำสืบพยานหลักฐาน เช่น สืบพยานบุคคลก่อนแล้วจึงสืบพยานผู้ชำนาญการพิเศษและปิดท้ายด้วยพยานเอกสาร ไม่ได้มีกำหนดไว้ในกฎหมายหากแต่เป็นสิ่งที่ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะจะเป็นผู้กำหนดในแต่ละคดีเป็นกรณีๆไป

(2.6) คำแถลงปิดคดี ซึ่งพนักงานอัยการมีสิทธิแถลงปิดคดีก่อน แล้วตามด้วยคำแถลงปิดคดีของจำเลยหรือนายจำเลย โดยพนักงานอัยการมีสิทธิที่จะตอบกลับคำแถลงปิด

¹⁶⁷ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 194.

คดีของจำเลยครั้งเดียว หลังจากนั้นจำเลยหรือทนายจำเลยมีสิทธิที่จะชี้แจงอีกครั้งหนึ่ง¹⁶⁸ ศาลอาจอนุญาตให้คำแถลงปิดคดีดำเนินต่อไปได้แต่คู่ความไม่อาจที่จะเรียกร้องสิทธิดังกล่าว

(2.7) จำเลยหรือทนายจำเลยมีสิทธิที่จะเป็นผู้กล่าวเป็นคนสุดท้ายในกรณีที่ทนายจำเลยเป็นผู้กล่าวก็จะต้องถามจำเลยภายหลังนั้นว่า จำเลยมีอะไรที่จะกล่าวเพิ่มเติมอีกหรือไม่

(2.8) หลังจากนั้นจะเป็นเรื่องการประชุมปรึกษาคดีและลงความเห็น ซึ่งปกติแล้วศาลจะไปประชุมปรึกษาคดีกันในห้องประชุมปรึกษาคดีรูปแบบของคำพิพากษาคดีจะเป็นลายลักษณ์อักษรเพราะจะต้องมีการอ่านคำพิพากษาดังกล่าวในภายหลัง

(2.9) หลังจากที่ผู้พิพากษากลับเข้ามาในห้องพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ก็จะมีการอ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟังพร้อมทั้งเหตุผลของคำพิพากษาที่ส่วนใหญ่แล้วจะแจ้งด้วยวาจา

(2.10) การพิจารณาคดีสิ้นสุดลงด้วยการแจ้งให้ทราบถึงสิทธิคัดค้านคำพิพากษา

กรณีที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษา ก็อาจนำไปสู่การพิจารณาพิพากษาคดีใหม่อีกครั้งหนึ่งที่ศาลอุทธรณ์ และหากมีการฎีกา¹⁶⁹ กระบวนพิจารณาชั้นพิจารณาพิพากษาที่ศาลฎีกาเริ่มต้น โดยการที่ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนในศาลชั้นต้นจะเป็นผู้รายงานเกี่ยวกับผลของการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ได้ดำเนินมา หลังจากนั้นก็จะมีการแถลงการณ์ปิดคดีโดยเริ่มจากคำแถลงการณ์ปิดคดีของผู้ฎีกา

4.2 การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ถ้ากระบวนพิจารณาในชั้นสืบสวนสอบสวนไม่ได้นำไปสู่การยุติการดำเนินคดีอาญาแล้ว โดยหลักแล้วก็จะเข้าสู่กระบวนพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องที่ศาลจะต้องวินิจฉัยว่า คดีมีมูลที่ศาลจะประทับฟ้องหรือไม่ เพื่อให้ศาลได้ตรวจสอบฟ้องของพนักงานอัยการอีกชั้นหนึ่ง¹⁷⁰ กรณีของกระบวนพิจารณาที่เร่งรัดเท่านั้น ที่การพิจารณาสืบพยานในชั้นศาลจะเริ่มต้นขึ้นหลังจากเสร็จสิ้นในชั้นสืบสวนสอบสวนโดยไม่ต้องผ่านกระบวนพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

บทบาทหลักของกระบวนพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องอยู่ในแง่ของการตรวจสอบว่าการที่จะดำเนินการฟ้องร้องในทางอาญาต่อไปนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นหรือไม่ โดยบทบาทดังกล่าวนี้

¹⁶⁸ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 195.

¹⁶⁹ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 196.

¹⁷⁰ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 191.

ดำเนินการโดยผู้พิพากษาที่เป็นอิสระ ซึ่งจำกัดเฉพาะผู้พิพากษาอาชีพเท่านั้น นอกจากนี้ความสำคัญของกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องยังอยู่ที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีโอกาสหลังจากที่ได้รับแจ้งถึงคำฟ้องที่จะยื่นบัญชีระบุพยานและข้อคัดค้านอื่นๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการในชั้นไต่สวนมูลฟ้องด้วย

กระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องเริ่มต้นขึ้นเมื่อพนักงานอัยการเสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อให้ทำการไต่สวนมูลฟ้อง โดยพนักงานอัยการจะต้องส่งสำนวนการสอบสวนไปพร้อมกับคำฟ้องด้วย เพราะสำนวนการสอบสวนถือเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้อง แม้ศาลเยอรมนีจะให้ความสำคัญกับคำฟ้องค่อนข้างมากแต่สำนวนการสอบสวนก็มีบทบาทสำคัญตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยภายหลังจากที่พนักงานอัยการยื่นคำฟ้องพร้อมกับแนบสำนวนการสอบสวนไปแล้ว กฎหมายได้บัญญัติขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาต่างๆ ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องดังนี้

1) ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจะต้องอ่านคำฟ้องให้จำเลยฟังและแจ้งให้จำเลยยื่นบัญชี ระบุพยานหรือข้อคัดค้านใดๆ ภายในระยะเวลาตามที่กำหนด แล้วจึงแต่งตั้งทนายขอแรงให้แก่จำเลยในกรณีที่จำเป็น ในกรณีที่จำเลยได้ยื่นบัญชีระบุพยานหรือคำคัดค้านต่างๆ ไม่ใช่เพียงแคผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนเพียงคนเดียวหากแต่เป็นผู้พิพากษาที่ร่วมเป็นองค์คณะด้วยเป็นผู้ร่วมวินิจฉัยโดยคำวินิจฉัยดังกล่าวถือเป็นที่สุด การวินิจฉัยเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยาน ไม่ได้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัดที่ใช้ในชั้นสืบพยาน หากแต่วินิจฉัยไปตามดุลพินิจที่ทำตามหน้าที่ผู้พิพากษา

2) ศาลที่ทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องสามารถทำการไต่สวนเพิ่มเติมได้ไม่ว่าจะกระทำการดังกล่าวตามหน้าที่หรือตามคำร้องของจำเลยตามมาตรา 201 ก็ตาม¹⁷¹ และสามารถสั่งให้ทำการสืบพยานหลักฐานบางอย่าง โดยคำวินิจฉัยดังกล่าวถือเป็นที่สุด ศาลสามารถมอบหน้าที่ดังกล่าวให้พนักงานอัยการทำได้ด้วยการสืบพยานหลักฐาน ในกรณีนี้ใช้หลักกระบวนการสืบพยานหลักฐานโดยอิสระ

3) คำวินิจฉัยของศาล ปัญหาว่าคดีมีมูลหรือไม่นั้น ศาลที่วินิจฉัยปัญหาดังกล่าวคือศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น อย่างไรก็ตามไม่รวมถึงผู้พิพากษาสมทบ

4) เนื้อหาของคำสั่งนั้น คำสั่งของศาลอาจจะเป็นในรูปที่ว่าคดีมีมูลหรือไม่มีมูลก็ได้

4.1) ในกรณีที่ผลจากการสืบสวนได้ความว่า มีเหตุน่าสงสัยเพียงพอว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญาแล้ว กล่าวคือ มีความเป็นไปได้อย่างมากที่ศาลจะลงโทษแล้วศาลจะต้องมีคำสั่งว่า คดีมีมูล อันเป็นประโยชน์สาธารณะในการที่จะให้มีการสืบพยานกันในคดีนี้ ไม่อาจที่จะมาแทนที่ความสงสัยว่าได้มีการกระทำความผิดความสงสัยที่เพียงพอแค่เป็นความสงสัยในข้อเท็จจริง ก็ถือ

¹⁷¹ สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,”

อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 192.

ว่าใช้ได้แล้วนอกจากนี้ศาลจะต้องเชื่อว่าเงื่อนไขของการดำเนินคดีมีอยู่ครบและสามารถลงโทษการกระทำดังกล่าวของจำเลยได้

ในคำสั่งประทับฟ้อง ศาลจะอนุญาตให้คำฟ้องดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการพิจารณาสืบพยานได้ โดยศาลจะไม่ได้อ่านคำสั่งดังกล่าวออกมาภายนอก ในชั้นสืบพยานผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจะไม่ได้อ่านคำสั่งประทับฟ้อง หากแต่เป็นพนักงานอัยการที่อ่านข้อความในคำฟ้อง และในคำสั่งประทับฟ้องก็จะกล่าวไว้ด้วยว่าคดีดังกล่าวจะถูกพิจารณาที่ศาลไหน

4.2) ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งไม่ประทับฟ้องมีหลายกรณีด้วยกัน กล่าวคือ

4.2.1) ศาลมีคำสั่งไม่ประทับฟ้องหากมีเหตุผลไม่ว่าในแง่ของข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่คาดว่าจะนำไปสู่การยกฟ้อง กล่าวคือ ในกรณีที่ไม่มีข้อสงสัยว่าได้มีการกระทำความผิดที่เพียงพอ หรือเมื่อการกระทำความผิดของจำเลยไม่อาจถูกลงโทษได้

4.2.2) ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง¹⁷² ศาลสามารถที่จะยุติการพิจารณาคดีโดยเด็ดขาด จากเหตุผลของการฟ้องคดีตามดุลพินิจ แต่ต้องได้รับความยินยอมจากพนักงานอัยการและจำเลย

4.2.3) ศาลจะยุติการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวในกรณีที่ไม่มีตัวจำเลยอยู่ (เท่าที่ไม่มีเหตุที่จะพิจารณาคดีกลับหลังจำเลยได้ตามมาตรา 285 เป็นต้นไป) หรือมีเหตุขัดขวางที่เป็นการชั่วคราวในกรณีอื่นๆ ที่เกี่ยวกับตัวจำเลย เช่น ภายหลังการกระทำความผิด จำเลยกลายเป็นคนวิกลจริต

4.3) การเยียวยาทางกฎหมายโดยหลักแล้ว¹⁷³ คำสั่งศาลว่าคดีมีมูล ทั้งจำเลยและพนักงานอัยการไม่มีสิทธิอุทธรณ์คัดค้าน เพราะจะทำให้กระบวนการพิจารณายืดเยื้อออกไปอีก หลังจากที่ยืดเยื้อมาแล้วทั้งในชั้นสืบสวนสอบสวนและในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทั้งจำเลยและพนักงานอัยการมีสิทธิที่จะแสดงความเห็นได้อยู่แล้วในชั้นพิจารณาคดี ส่วนกรณีศาลมีคำสั่งไม่ประทับฟ้องพนักงานอัยการมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งได้ทันที อย่างไรก็ตามแม้ศาลเยอรมนีจะให้ความสำคัญกับคำฟ้อง แต่สำนวนการสอบสวนก็ยังมีบทบาทสำคัญตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาสำนวนการสอบสวน ประกอบกับคำฟ้องว่าสมควรอนุญาตให้เปิดการพิจารณาตามคำขอของพนักงานอัยการหรือไม่¹⁷⁴ สำนวนการสอบสวนจึงนับว่าเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้อง และต่อมาเมื่อคดีเข้าสู่การ

¹⁷² สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 193.

¹⁷³ สุรสิทธิ์ แสงวีโรจนพัฒน์, “ขั้นตอน การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน,” อุลพาท, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น. 194.

¹⁷⁴ มนัสนันท์ เจริญเลิศ. “บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2577), น. 34.

พิจารณา ส่วนของการสอบสวนก็ยังมีบทบาทสำคัญ เช่น ในการสืบพยานของผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ นั้น จะอาศัยส่วนการสอบสวนเป็นตัวชี้แนวทางในการที่จะตรวจสอบพยานบุคคล หรือใช้ส่วน การสอบสวนเป็นแนวทางในการตัดสินใจลำดับเรียกพยานบุคคลเข้ามาสืบและถามคำถามพยาน บุคคลดังกล่าวด้วย

5. ตารางเปรียบเทียบการไต่สวนมูลฟ้องของไทยกับต่างประเทศ

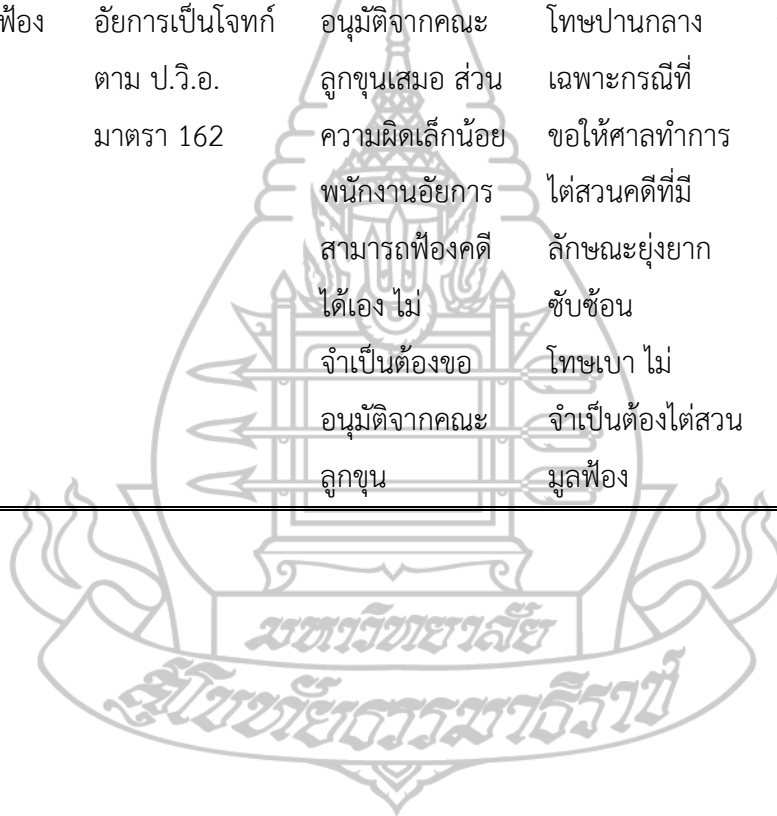
จากการศึกษาถึงหลักตรวจสอบค้นหาความจริงในการไต่สวนมูลฟ้องของไทยและของ ต่างประเทศ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สามารถ วิเคราะห์และเปรียบเทียบ โดยทำเป็นตารางสรุปใจความได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 ตารางเปรียบเทียบการไต่สวนมูลฟ้องของไทยกับต่างประเทศ

หัวข้อ	ประเทศไทย	ประเทศ สหรัฐอเมริกา	ประเทศ ฝรั่งเศส	ประเทศ เยอรมนี
มีกฎหมาย กำหนดให้ทำ การไต่สวนมูล ฟ้องในคดีที่รัฐ เป็นโจทก์ก่อน ประทับรับฟ้อง	มีกฎหมายให้ อำนาจศาลที่จะไต่ สวนมูลฟ้องคดีที่ รัฐเป็นโจทก์ โดย เป็นดุลยพินิจของ ศาล ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 162	ในคดีอาญาที่มี โทษร้ายแรง ต้อง ได้รับการอนุมัติ จากคณะลูกขุน เสมอ	มีการไต่สวนมูล ฟ้องทุกคดีในคดีที่ มีโทษร้ายแรง และบางคดีที่มี โทษปานกลาง	มีการไต่สวนมูล ฟ้องคดีเพื่อ ตรวจสอบดุลย พินิจในการสั่ง ฟ้องคดีของ พนักงานอัยการ
สิทธิของผู้ถูก ฟ้องในชั้นไต่ สวนมูลฟ้อง	มีสิทธิตั้งทนายเข้า มาช่วยเหลือในคดี เพื่อซักคำ พยานหลักฐาน ต่างๆ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 165	มีทนายเข้ามา ช่วยเหลือในทุก ขั้นตอนของการ ดำเนินคดีอาญา	มีสิทธิตั้งทนายเข้า มาในคดีและหา พยานหลักฐานมา หักล้างได้ อีกทั้ง ยังสามารถไม่ตอบ คำถามหรือ เปิดเผยข้อต่อสู้ ของตนได้	มีสิทธิตั้งทนาย เข้ามาช่วยเหลือ คดีและมีสิทธิยื่น บัญชีระบุพยาน หรือข้อคัดค้าน ต่างๆภายใน เวลาที่กำหนด

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศไทย	ประเทศ สหรัฐอเมริกา	ประเทศ ฝรั่งเศส	ประเทศ เยอรมนี
มีการแบ่ง	แบ่งเป็นคดีที่	มีการแบ่ง	แบ่งคดีเป็น 3	ปัจจุบันเหลือ 2
ประเภทคดีเป็น	ราษฎรเป็นโจทก์	ประเภทคดี	ระดับ	ระดับ คือ
ระดับโทษที่ต้อง	ที่ต้องไต่สวนมูล	ชัดเจน คดีอาญา	โทษร้ายแรง ไต่	ความผิดอาญา
ทำการไต่สวน	ฟ้องทุกกรณีกับ	ที่มีโทษร้ายแรง	สวนมูลฟ้องทุก	โทษอุกฉกรรจ์
มูลฟ้องก่อน	คดีที่พนักงาน	ต้องได้รับการ	กรณี	กับความผิด
ประทับรับฟ้อง	อัยการเป็นโจทก์	อนุมัติจากคณะ	โทษปานกลาง	อาญาโทษปาน
	ตาม ป.วิ.อ.	ลูกขุนเสมอ ส่วน	เฉพาะกรณีที่มี	กลาง
	มาตรา 162	ความผิดเล็กน้อย	ขอให้ศาลทำการ	
		พนักงานอัยการ	ไต่สวนคดีที่มี	
		สามารถฟ้องคดี	ลักษณะยุ่งยาก	
		ได้เอง ไม่	ซับซ้อน	
		จำเป็นต้องขอ	โทษเบา ไม่	
		อนุมัติจากคณะ	จำเป็นต้องไต่สวน	
		ลูกขุน	มูลฟ้อง	

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการ เป็นโจทก์ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เมื่อได้ทำการศึกษาบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงในคดีอาญา วิธีพิจารณาความอาญา และการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของประเทศต่างๆ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และประเทศรัฐเยอรมนี ทำให้เห็นบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงในคดีอาญาของแต่ละประเทศนั้นมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกานั้น โดยปกติแล้วศาลค่อนข้างจะวางตัวเป็นกลางไม่แสวงหาข้อเท็จจริง และเป็นผู้รักษากฎระเบียบในกระบวนการพิจารณาให้เรียบร้อย ส่วนในเรื่องของการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของตัวจำเลยนั้น จะเป็นหน้าที่ของตำรวจและพนักงานอัยการ ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และจะมีคณะลูกขุนเป็นผู้ทำหน้าที่ในการกลั่นกรองคดีหรือทำการไต่สวนมูลฟ้องเพื่อพิจารณาว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือเป็นผู้กระทำความผิดจริง แต่จะไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดโทษ ส่วนกรณีของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ศาลก็มีอำนาจในการไต่สวนเพื่อหาความจริงในคดี โดยเป็นศาลที่มีอำนาจในการไต่สวนและแสวงหาพยานหลักฐานเองได้ รวมถึงสั่งให้สืบพยานบางอย่างโดยใช้อำนาจการสืบพยานได้โดยอิสระ จากการศึกษาของผู้ศึกษาพบว่า การไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องของประเทศต่าง ๆ นั้น ค่อนข้างที่จะมีการตรวจสอบการฟ้องคดีในแต่ละคดีว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่จะถือว่าตัวจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือผู้กระทำผิด จะแตกต่างเพียงแค่ว่าบางประเทศจะใช้คณะลูกขุนเพื่อทำการกลั่นกรองคดี หรือบางประเทศให้ศาลเป็นผู้ไต่สวนเอง ซึ่งมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของขั้นตอนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าประเทศต่างๆ มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้อง อันเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการค้นหาความจริงอย่างเต็มที่ เป็นการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจในการสั่งฟ้องคดีของพนักงานอัยการ และป้องกันการแก้งฟ้องหรือใช้ศาลเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งผู้อื่น จนนำไปสู่การสิ้นสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งถือเป็นหลักการที่สำคัญตามรัฐธรรมนูญของกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตยที่ยึดถือหลักนิติรัฐและนิติธรรมในการบริหารประเทศ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย ที่ได้นำหลักนิติธรรมมาบัญญัติไว้ใน มาตรา 3 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560¹⁷⁵ ที่รัฐจะต้องดำเนินการใดๆ เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองสิทธิ

¹⁷⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560

ของประชาชนภายใต้กรอบของกฎเกณฑ์หรือกฎหมาย และต้องไม่เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากเกินไป

จากการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาของรัฐตามกฎหมายไทยนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อกลั่นกรองมูลคดีก่อนเข้าสู่การพิจารณาของศาล ในคดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีอยู่แล้ว คดีดังกล่าวจึงนับว่าได้มีการกลั่นกรองมาแล้วชั้นหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดี ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น ยังมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกฟ้องหรือจำเลย ที่ไม่มีโอกาสในการนำพยานหลักฐานเข้ามาในชั้นนี้ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ทำให้ผู้ถูกฟ้องหรือจำเลย ค่อนข้างที่จะเสียเปรียบ เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้มีสิทธิเพียงแต่งตั้งทนายความเข้ามาเพื่อซักค้านพยานหลักฐานของโจทก์เท่านั้น ทำให้มีโอกาสสูงที่ศาลจะประทับฟ้องในคดีดังกล่าวได้ ส่วนคดีอาญาที่รัฐเป็นโจทก์ ในทางปฏิบัติศาลจะไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีดังกล่าว เพราะถือได้ว่าได้มีการกลั่นกรองจากเจ้าพนักงานมาแล้วถึงสองชั้น คดีดังกล่าวจึงไม่ได้รับการกลั่นกรองคดีจากศาลก่อนที่จะเข้าสู่การพิจารณา กรณีนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องและหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาได้ เนื่องจากไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาขึ้นเมื่อศาลประทับฟ้องคดีดังกล่าวแล้ว ทำให้ผู้ถูกฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ ตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่มีโอกาสแก้ต่างหรือหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ย่อมเกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกฟ้องคดีนำไปสู่ความสงสัยและความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของไทย จะเห็นได้ว่าการที่ไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถือได้ว่ายังไม่ได้นำหลักการตามหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมอย่างเต็มที่ในข้อเกี่ยวกับกฎหมายต้องบังคับใช้เป็นการทั่วไปและเสมอภาคกันไม่เว้นแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ และยังไม่ได้นำทฤษฎีหลักการค้นหาความจริงและแนวคิดในการไต่สวนมูลฟ้องมาปรับใช้กับการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศไทย เพื่อให้เกิดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพในการปกป้องคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย อีกทั้งยังมีประเด็นปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดความชัดเจนว่าคดีที่มีโทษในระดับใดสมควรถูกไต่สวนมูลฟ้อง และคดีประเภทใดไม่สมควรถูกไต่สวนมูลฟ้อง หรือบางคดีถ้ามีความยุ่งยากซับซ้อนหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ถูกฟ้องเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็ควรจะให้ศาลทำการไต่สวนมูลฟ้องเพื่อค้นหาความจริงในคดีดังกล่าว ดังนั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจากการใช้เครื่องมืออำนาจความยุติธรรมที่มีอยู่อย่างไม่เต็มประสิทธิภาพและแนวทางปฏิบัติในปัจจุบันยังไม่ได้นำทฤษฎีและหลักการสำคัญต่างๆที่กล่าวไปแล้วข้างต้นของรัฐธรรมนูญมาปรับใช้กับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ผู้ศึกษาจึงขอวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเรื่องการจำกัดสิทธิของผู้ถูกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

หลักการค้นหาความจริงนั้น จะเริ่มต้นตั้งแต่ในชั้นสอบสวนซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะเป็นขั้นตอนแรกที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ประกอบกับพนักงานสอบสวนต้องค้นหาความจริงและกลั่นกรองคดีในเบื้องต้นเพื่อมีความเห็นทางคดีว่าควรสั่งฟ้องหรือควรสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา เสนอต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา หากพนักงานอัยการมีความเห็นสั่งฟ้องผู้ต้องหาพยานหลักฐานที่จะใช้พิสูจน์ความผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ก็คือพยานหลักฐานที่ได้มาจากกระบวนการในชั้นสอบสวน หากกระบวนการรวบรวมมีข้อบกพร่องผลที่ตามมาคือในชั้นพิจารณาของศาลก็อาจจะแก้ไขอะไรไม่ได้มาก เพื่อให้ความเป็นธรรมกับผู้ต้องหา การดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนจึงต้องทำการค้นหาความจริงของคดีให้ถูกต้องและชอบธรรม เพราะหากกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานมิได้ปฏิบัติหรือละเลยต่อหลักค้นหาความจริงแล้ว สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาอาจถูกระงับกระเทือน และผู้กระทำความผิดที่แท้จริงอาจหลุดรอดจากการถูกลงโทษตามกฎหมาย ผลสุดท้ายคือความล้มเหลวในการบังคับใช้กฎหมายอาญา ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อระบบการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรม

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยนั้น ในกรณีคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ เมื่อทำการฟ้องร้องต่อศาลแล้ว ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (1) เมื่อมีการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลจะทำการสืบพยานฝ่ายโจทก์เท่านั้น โดยผู้ถูกฟ้องไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ไม่ตัดสิทธิในการตั้งทนายเข้ามาในคดีเพื่อช่วยเหลือ โดยวิธีชักค้ำพยานของฝ่ายโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม ย่อมทำให้มีโอกาสสูงมากที่ศาลจะประทับรับฟ้องคดีนั้นไว้พิจารณา เนื่องจากผู้ถูกฟ้องแทบจะไม่สามารถหักล้างพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ได้เลย เนื่องจากในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกฎหมายไม่ได้เปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานเข้าสืบได้ ต้องไปกระทำในชั้นพิจารณาเท่านั้น ทำให้จำเลยไม่ได้รับสิทธิในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเท่าที่ควร หากศาลประทับฟ้องย่อมทำให้ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยในทันที เมื่อตกเป็นจำเลยแล้วแม้ศาลจะยังไม่ได้มีคำพิพากษาหรือคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำผิด ก็อาจทำให้จำเลยสิ้นซึ่งอิสระภาพและเสรีภาพของตนเอง อันเป็นการสร้างภาระให้แก่จำเลยในการที่จะต้องหาหลักทรัพย์มาประกันตัวเพื่อแลกอิสระภาพและสู้คดีต่อไปในระหว่างพิจารณาคดีของศาล

ส่วนในกรณีที่ คดีนั้นพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องเอง กฎหมายกำหนดเลยว่าไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ตามประมวลกฎหมาย

วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) อย่างไรก็ดี แม้กฎหมายจะให้ศาลมีอำนาจที่จะไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ศาลไทยแทบจะไม่เคยทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เลย เนื่องจากมีความเชื่อมั่นในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และพนักงานอัยการซึ่งผ่านการตรวจสอบมาแล้วถึงสองชั้น ทำให้คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ศาลแทบจะทำการประทับรับฟ้องทุกคดี ทำให้ผู้ถูกฟ้องคดีตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่มีโอกาสแม้จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน

เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จำกัดสิทธิในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ย่อมทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกฟ้องคดี ในกระบวนการชั้นไต่สวนมูลฟ้องในกรณีต้องพิจารณาค่าฟ้องของผู้ฟ้องคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่จะรับพิจารณาหรือไม่ แต่เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยให้สิทธิโจทก์ในการนำพยานเข้ามาสืบว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอหรือไม่ฝ่ายเดียว และจำกัดสิทธิของฝ่ายผู้ถูกฟ้องคดีให้มีสิทธิเพียงแค่ตั้งทนายเข้าซักค้านพยานฝ่ายโจทก์เพียงอย่างเดียว โดยไม่สามารถนำพยานหลักฐานใดเข้ามาหักล้างน้ำหนักของฝ่ายตรงข้ามให้ศาลเห็นได้ว่าคดีนั้นมีมูลตามที่ฟ้องหรือไม่ อีกทั้ง กรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ศาลไม่ได้ทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีของพนักงานอัยการก่อนประทับรับฟ้อง ย่อมถือได้ว่าศาลอาจจะยังไม่ได้นำหลักการค้นหาความจริงมาใช้อย่างเต็มที่ว่าคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลนั้นมีมูลเพียงพอที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลหรือไม่ เพราะการค้นหาความจริงต้องเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อให้ได้ซึ่งข้อยุติตามความจริงว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่ศาลจะประทับรับฟ้องหรือไม่ หากศาลประทับฟ้องง่ายเกินไปความผิดพลาดจึงเกิดขึ้นได้ง่ายเช่นกัน โดยเฉพาะคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์มีสถิติการยกฟ้องคดีมากขึ้นตามไปด้วย หากศาลใช้การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริงอย่างเต็มประสิทธิภาพแล้ว การประทับฟ้องคดี ย่อมส่งผลต่อการทำงานของทั้งพนักงานอัยการที่จะต้องมีความรอบคอบในการสั่งคดีและยังส่งผลให้พนักงานสอบสวนเองก็ต้องมีความรอบคอบในการทำงานเพิ่มขึ้น ทั้งการแสวงหาพยานหลักฐานต่างๆมาประกอบสำนวนการสอบสวนของตน การจับแพะหรือการจับตัวผู้กระทำผิดไม่ถูกต้องลดลงตามไปด้วย อันจะทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของไทยเป็นไปตามหลักนิติรัฐในข้อที่ต้องการจำกัดอำนาจรัฐไม่ให้ใช้อำนาจตามอำเภอใจมากเกินไป รวมถึงจะทำให้มีการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจด้วย และหลักนิติธรรมที่ต้องการให้รัฐนั้นอยู่ภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรม ยุติธรรมและสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ดังนั้น คดีของพนักงานอัยการที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลควรจะจบลงด้วยการลงโทษเป็นจำนวน 95% ขึ้นไปเช่นเดียวกับศาลในต่างประเทศที่ถ้าหากถูกรัฐฟ้องเป็นคดีย่อมคาดหมายได้ว่าจะต้องถูกพิพากษาลงโทษ โอกาสที่ไม่ต้องรับโทษหรือศาลยกฟ้องไม่มีหรือมีน้อยมาก ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าแนวทางที่จำกัดสิทธิของจำเลยในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น ยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักการ

ค้นหาความจริง และถือได้ว่ายังไม่ได้ดำเนินการตามหลักนิติรัฐและหลักธรรมอย่างเต็มที่ในข้อเกี่ยวกับกฎหมายต้องบังคับใช้เป็นการทั่วไปและเสมอภาคกันไม่เว้นแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ อีกทั้งการที่ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยจากการประทับรับฟ้องทันที โดยที่ยังไม่ได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอหรือไม่ ย่อมไม่เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน และหลักคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 29 ที่มุ่งหมายว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้(พึงอ้าง ต้องอ้างมาก่อนในบทที่สอง)” อีกด้วย

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา การพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา พนักงานอัยการเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจรับสำนวนคดีอาญา โดยจะจัดการประชุมคณะลูกขุนใหญ่เพื่อขออนุมัติคำฟ้อง โดยคำฟ้องนั้นพนักงานอัยการเป็นผู้ร่าง ส่วนคณะลูกขุนใหญ่จะทำหน้าที่เพียงได้สวนและถ่วงถ่วงคดีอาญาที่นำเสนอโดยพนักงานอัยการว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องคดีอาญานั้นได้หรือไม่เพียงใด ในคดีอุกฉกรรจ์พนักงานอัยการจำเป็นที่จะต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่เพื่อฟ้องคดีอาญาต่อศาลเสมอและการอนุมัติให้พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาเป็นอำนาจเด็ดขาดของคณะลูกขุนใหญ่ที่จะพิจารณาว่าข้อหาใดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับคดีอาญานั้น ถ้าคณะลูกขุนใหญ่ปฏิเสธข้อหาที่พนักงานอัยการร้องขอ พนักงานอัยการผู้เป็นหัวหน้าประจำสำนักงานพนักงานอัยการนั้นก็ยังมีสิทธิยื่นขออนุมัติคำฟ้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ชุดใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อคำฟ้องได้รับอนุมัติแล้วเพื่อส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจ หลังจากนั้นคดีอาญาจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการโดยอัตโนมัติ แต่ในคดีความผิดเล็กน้อยพนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่

สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศส ศาลไต่สวนมีหน้าที่ค้นหาพยานหลักฐานในคดีเพื่อที่จะพิสูจน์ทั้งการกระทำความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ศาลไต่สวนจะทำหน้าที่รวบรวมเอกสารในคดีและค้นหาพยานหลักฐานต่างๆ โดยศาลไต่สวนคดีสามารถที่จะกระทำได้แทบเกือบจะทุกอย่างเพื่อรวบรวมพยานหลักฐานที่ต้องการ ถึงแม้ว่าการกระทำนั้นอาจกระทบต่อเสรีภาพของบุคคลก็ตาม ศาลไต่สวนคดีสามารถที่จะเข้าไปในทุกสถานที่ ยึดสิ่งของได้ทุกอย่างที่สามารถที่จะทำการเผชิญสืบสถานที่เกิดเหตุทำการยึดของกลาง สั่งให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจพิสูจน์ในคดี และยังมีอำนาจในการควบคุมผู้ต้องหา สอบสวนผู้ต้องหารวมถึงการเรียกพยานบุคคลที่คำให้การของเขาเหล่านั้นเป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมพยานหลักฐาน ให้มาให้การหรือมาปรากฏตัวที่ศาลก็ได้ หากว่าพยานไม่มาผู้พิพากษาก็สามารถออกคำบังคับให้นำตัวพยานมาได้ นอกจากนี้ยังมีอำนาจกว้างรวมถึงการออกหมายจับ การออกหมายควบคุมตัวจำเลย ฯลฯ ตามมาตรา 81 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจอย่างมากในการไต่ผู้

พิพากษาเห็นว่า เป็นประโยชน์ต่อคดีและในขณะเดียวกันในชั้นนี้ไม่เพียงแต่จะจับผิดผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว กฎหมายฝรั่งเศสเองก็มุ่งเน้นที่จะให้สิทธิผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีด้วย โดยการให้สิทธิในการหาพยานหลักฐานมาหักล้างและการมีทนายความในชั้นนี้ที่ศาลยังไม่ได้รับฟ้องอีกด้วย ในชั้นที่เป็นจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ จำเลยสามารถไม่ตอบคำถามหรือเปิดเผยข้อต่อสู้ของตนได้

สำหรับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี กระบวนพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้อยู่ในความรับผิดชอบของผู้พิพากษา กระบวนพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องจะเริ่มต้นหลังจากที่ได้มีการยื่นคำฟ้องยังศาลที่มีอำนาจชำระคดีและยังดำเนินอยู่ ก่อนที่ศาลที่มีอำนาจชำระคดีดังกล่าวจะได้มีคำสั่งประทับฟ้องกระบวนพิจารณาชั้นดังกล่าวจะมีการส่งคำฟ้องไปยังผู้ถูกกล่าวหา (Angeschuldigter) เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาจะได้คัดค้านในการที่ศาลจะมีคำสั่งประทับฟ้องรวมตลอดทั้งการยื่นพยานหลักฐานเพื่อประกอบคำคัดค้านของตนเองกระบวนพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้องสิ้นสุดลงโดยการที่ศาลที่มีอำนาจชำระคดีดังกล่าวมีคำสั่งซึ่งอาจจะเป็น

(1) คำสั่งประทับฟ้อง เมื่อคดีมีมูลว่าผู้ถูกกล่าวหาต้องสงสัยอย่างเพียงพอ (hinreichend verdaechtig) ว่า ได้กระทำความผิดอาญา หรือ

(2) คำสั่งไม่ประทับฟ้อง

จะเห็นได้ว่าตามกฎหมายของประเทศต่างๆ นั้น มีการให้สิทธิผู้ถูกฟ้องที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยมีสิทธิที่จะแก้ข้อคัดค้านที่ถูกฟ้อง นำพยานหลักฐานเข้ามาเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้มากกว่า สิทธิของผู้ถูกฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ที่มีสิทธิเพียงแต่ตั้งทนายความเข้ามาในคดีเพื่อซักค้านพยานของฝ่ายโจทก์เท่านั้น การที่ประเทศไทยจำกัดสิทธิของผู้ถูกฟ้องและประทับฟ้องคดีได้ง่ายเกินไป ย่อมไม่ได้เป็นการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของวิธีการไต่สวนมูลฟ้องและหลักการค้นหาความจริงเท่าที่ควร อีกทั้งการไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เป็นการไม่ได้นำหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม รวมถึงหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาปฏิบัติอย่างเต็มที่ให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนด้วย ซึ่งทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ง่ายจากการประทับฟ้องคดีของพนักงานอัยการทันที ทำให้ผู้ถูกฟ้องคดีโดยรัฐตกเป็นจำเลยและต้องถูกฝากขังหรือไม่ได้รับการประกันตัว ทำให้มีข้อสังเกตว่าแนวปฏิบัติ เช่นนี้ ถือได้ว่าไม่ก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติตามกฎหมายเกิดการคุ้มครองสิทธิของจำเลยมากขึ้น และได้สอดคล้องกับหลักสิทธิและเสรีภาพ และหลักสิทธิมนุษยชน ควรมีการแก้ไขกฎหมายของไทย จากปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ โดยแก้ไขเกี่ยวกับกระบวนพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยให้สิทธิจำเลยที่จะมาศาลหรือไม่มาศาลเพื่อฟังการไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ และสามารถแต่งตั้งทนายเข้ามาในชั้นนี้แทนก็ได้ เนื่องจากจำเลยยังถือเป็นผู้บริสุทธิ์ตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบริสุทธิ์ การที่ให้สิทธิจำเลยในการแต่งตั้งทนายความเข้ามาแทน

ยอมสอดคล้องกับหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม รวมถึงหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อันเป็นหลักการที่สำคัญที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติให้การรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ รวมถึงการให้จำเลยมีอำนาจในการนำพยานหลักฐานเข้ามาสืบในชั้นนี้เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนด้วย

2. ปัญหาเรื่องการไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

แนวคิดเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องนั้น เป็นกระบวนการกลั่นกรองคดีอาญาที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาลโดยวิธีการไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งจะมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิในการดำเนินคดีของบุคคลในสังคมประการหนึ่ง การกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องตลอดจนสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการดังกล่าว ย่อมต้องยึดหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมเป็นสำคัญ ซึ่งต้องเป็นการกระทำที่ชัดเจนและไม่เป็นการลิดรอนสิทธิที่เกินความจำเป็น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้” หมายความว่าศาลสามารถใช้ดุลยพินิจของศาลในการที่จะมีคำสั่งไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก็ได้ ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วศาลไทยแทบจะไม่เคยมีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เลย โดยส่วนใหญ่ศาลจะทำการประทับฟ้องทันทีโดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีดังกล่าวก่อน การที่ศาลประทับฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ง่ายเกินไปย่อมทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย เมื่อคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลแล้วคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก็มีแนวโน้มที่จะถูกศาลยกฟ้อง การที่ศาลประทับฟ้องง่ายเกินไปย่อมทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีนั้น ที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง แม้ศาลจะเชื่อมั่นในกระบวนการทำงานและการสอบสวนของตำรวจ และพนักงานอัยการที่ได้ผ่านการกลั่นกรองมาแล้วถึงสองชั้น อย่างไรก็ดี การที่ไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น อาจถือว่าศาลไทยก็ยังไม่ปฏิบัติตามหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมและหลักการค้นหาความจริงอย่างเต็มประสิทธิภาพในการที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกฟ้องซึ่งถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองสิทธิไว้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน

เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ศาลไทยควรที่จะนำหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรมรวมถึงหลักการค้นหาความจริงมาปรับใช้กับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์อย่างเข้มข้นขึ้น เพื่อตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจในการสั่งฟ้องคดี อันเป็นการถ่วงดุลอำนาจและจำกัดอำนาจของหน่วยงานรัฐ เพื่อให้เกิด

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมถึงป้องกันการฟ้องคดีที่ผิดพลาดและเป็นผลร้ายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ โดยให้ศาลไทยทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ในคดีที่มีระดับโทษร้ายแรงต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี โดยระดับโทษร้ายแรงตามที่ผู้ศึกษาเห็นว่าเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย คือ คดีที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป โดยอ้างอิงการกำหนดอัตราระดับโทษตามสาธารณรัฐฝรั่งเศส คือ ความผิดร้ายแรง ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1993 มาตรา 131-1 ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ 3 โดยที่ผู้ศึกษาเห็นว่าการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป เนื่องจากประเทศไทยในคดีที่มีอัตราโทษดังกล่าวมีแต่คดีที่จะมีผลกระทบต่อสังคมอย่างมากและเป็นวงกว้าง เช่น คดีปล้นทรัพย์ คดีฆ่าผู้อื่น เป็นต้น เมื่อได้ทำการศึกษาของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสหรัฐอเมริกา และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ก็จะเห็นได้ว่าการกำหนดระดับคดีตามความร้ายแรงของโทษที่จะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องไว้เช่นกัน แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องโทษที่กำหนดสำหรับความผิดแต่ละระดับ ดังนั้น อัตราโทษสำหรับคดีที่ต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีของประเทศไทย ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าคดีที่มีระดับโทษจำคุกสิบปีขึ้นไป มีความเหมาะสมที่สุดสำหรับการกำหนดคดีที่มีระดับโทษขั้นร้ายแรง

สำหรับคดีที่มีโทษจำคุกไม่เกินสิบปีควรจะมีหลักเกณฑ์ในการไต่สวนอย่างไรนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า ควรจะกำหนดให้ในคดีที่มีระดับโทษขั้นกลาง หมายถึง คดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนขึ้นไป แต่ไม่เกินสิบปี เป็นดุลยพินิจของศาลที่จะทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีนั้นหรือไม่ โดยมีหลักเกณฑ์ว่า หากคดีนั้นมีความยุ่งยากซับซ้อน ศาลต้องทำการไต่สวนคดีนั้น หรือผู้ถูกกล่าวหาร้องขอและศาลเห็นสมควรให้มีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีนั้น เนื่องจากต้องการลดภาระในการไต่สวนมูลฟ้องของศาลในคดีที่ไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน และไม่ได้มีผลกระทบต่อสังคมมากนัก และเพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการพิจารณาคดีที่ไม่ได้มีความยุ่งยากซับซ้อนอีกด้วย โดยศึกษาจากความผิดคดีที่มีระดับโทษปานกลาง ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.1993 มาตรา 131-4

ในกรณีความผิดระดับโทษปานกลาง การขอให้ศาลทำการไต่สวนคดีไม่จำเป็นจะต้องทำทุกคดี โดยจะขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีและความยากง่ายของคดี นั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าควรกำหนดระดับโทษขั้นปานกลางตามแบบอย่างกรณีของสาธารณรัฐฝรั่งเศส เพราะมีความชัดเจนในการกำหนดเงื่อนไขคดีที่จะทำการไต่สวนมูลฟ้องและมีเงื่อนไขสำหรับคดีที่ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง ในคดีที่มีระดับโทษขั้นปานกลาง

ส่วนคดีที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือที่มีโทษปรับสถานเดียว หรือที่เป็นความผิดเล็กน้อย หรือคดีลหุโทษ หรือคดีความผิดทางพินัย คดีประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องแต่ถ้าศาลเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ เนื่องจากเป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรงและไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้น ควรมีการดำเนินคดีด้วยความรวดเร็ว โดยทำการศึกษาจาก

ความผิดลหุโทษหรือเรียกว่าคดีที่มีระดับโทษชั้นเบา ซึ่งมีแต่โทษปรับและได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-13 ซึ่งได้กำหนดจำนวนเงินค่าปรับ ของโทษปรับตามลำดับชั้นไว้เป็นเงินสกุลยูโร โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา มีลักษณะความผิดทางอาญาที่มีอยู่ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท

(1) ความผิดเล็กน้อย ความผิดอาญาประเภทนี้พนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่

(2) ความผิดอุกฉกรรจ์เป็นคดีความผิดที่มีโทษรุนแรง พนักงานอัยการจำเป็นที่จะต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่เพื่อฟ้องคดีอาญาต่อศาลเสมอและการอนุมัติให้พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาเป็นอำนาจเด็ดขาดของคณะลูกขุนใหญ่ที่จะพิจารณาว่าข้อหาใดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับคดีอาญานั้น ถ้าคณะลูกขุนใหญ่ปฏิเสธข้อหาที่พนักงานอัยการร้องขอ พนักงานอัยการผู้เป็นหัวหน้าประจำสำนักงานพนักงานอัยการนั้น ก็มีสิทธิยื่นขออนุมัติคำฟ้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ชุดใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อคำฟ้องได้รับอนุมัติแล้ว เพื่อส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจ หลังจากนั้นคดีอาญาจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการ

สำหรับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี การดำเนินคดีอาญามีการแบ่งประเภทความผิดอาญาซึ่งมีผลโดยตรงต่อการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการชั้นสอบสวนฟ้องร้องด้วย การแบ่งประเภทความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีเดิมได้แบ่งอย่างจากสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยมีการแบ่งประเภทความผิดอาญาออกเป็น 3 ประเภท ตามความหนักเบาของโทษดังนี้

- 1) ความผิดอาญาโทษอุกฉกรรจ์ (verbrechen)
- 2) ความผิดอาญาโทษปานกลาง (vergehen) และ
- 3) ลหุโทษ (ubertretungen)

ต่อมาการแบ่งประเภทความผิดอาญาดังกล่าวในปัจจุบันสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเห็นว่าจะไม่เหมาะสม เนื่องจากความผิดลหุโทษไม่สมควรเป็น “ความผิดอาญา” ในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขและใช้บังคับในปัจจุบันจึงไม่มีบัญญัติให้ลหุโทษเป็นความผิดอาญาอีกต่อไป ทำให้ในปัจจุบันในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีจึงมีความผิดอาญาเพียง 2 ประเภท¹⁷⁶ เท่านั้น คือ

1) ความผิดอาญาโทษอุกฉกรรจ์ (verbrechen) ซึ่งได้แก่ ความผิดอาญาที่ต้องระวางโทษจำคุกขั้นต่ำตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป หรือความผิดอาญาที่ต้องระวางโทษหนักกว่านั้น

¹⁷⁶ คณิต ฌ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 88-89.

2) ความผิดอาญาโทษปานกลาง (vergehen) ซึ่งได้แก่ ความผิดอาญาที่ต้องระวางโทษจำคุกที่เบากว่านั้น หรือความผิดอาญาที่ต้องระวางโทษปรับ

จะเห็นได้ว่า ประเทศต่างๆที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ได้มีกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ทั้งสิ้น โดยมีทั้งประเทศที่ศาลทำการไต่สวนมูลฟ้องเอง หรือประเทศที่มีคณะลูกขุนมาคอยพิจารณาว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่จะฟ้องคดีต่อศาลหรือไม่ อันแสดงให้เห็นว่า ประเทศต่างๆได้ดำเนินการไปตามเจตนารมณ์ของหลักการค้นหาความจริง ซึ่งก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพของหลักวิชาทางกฎหมายและตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึงการกำหนดระดับโทษอุกฉกรรจ์ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี หมายถึง คดีอาญาที่ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ทำให้คดีอาญาส่วนใหญ่เข้าสู่กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของศาล หากประเทศไทยกำหนดคดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุก 1 ปี เป็นคดีที่มีโทษชั้นร้ายแรง ตามแบบสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ย่อมเป็นการสร้างภาระให้แก่ศาลมากเกินไปเกินสมควร อีกทั้งในปัจจุบัน ศาลก็ยังขาดแคลนทรัพยากรบุคคลอีกมาก ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลต่างๆที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาและรวบรวมไว้ ทำให้เห็นว่าจุดที่เหมาะสมของประเทศไทยในคดีที่มีโทษชั้นร้ายแรง ควรกำหนดในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป ตามเหตุผลที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น

3. ปัญหาเรื่องการที่กฎหมายไทยยังไม่มี การแบ่งประเภทของคดีอย่างชัดเจน

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การที่ศาลไทยไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น สาเหตุมาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยยังไม่มี ความชัดเจนในประเภทคดีอาญาว่าคดีอาญาประเภทใดที่ศาลสมควรจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ไต่สวนมูลฟ้อง การให้ศาลใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาว่าคดีอาญาที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดสมควรจะไต่สวนมูลฟ้องโดยไม่มีหลักเกณฑ์ให้ศาลใช้ในการพิจารณา ย่อมทำให้ขาดความชัดเจนว่าคดีอาญาประเภทใดที่ศาลควรจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ จนนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติของศาลไทยที่ไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพราะถือว่าได้ผ่านขั้นตอนการตรวจสอบพยานหลักฐานมาแล้วถึง 2 ชั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า แนวทางปฏิบัตินี้ย่อมไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักการไต่สวนมูลฟ้องและหลักการค้นหาความจริง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนที่ถูกฟ้องโดยพนักงานอัยการตกเป็นจำเลยทันทีเมื่อศาลได้ประทับรับฟ้องคดีนั้น โดยไม่มีโอกาสการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน จึงอาจถือได้ว่าวิธีการปฏิบัตินี้ยังไม่ได้นำหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองสิทธิไว้ และยังไม่ได้นำหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมมาปรับใช้แก่การบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคไม่เว้นแม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประทับรับฟ้องทันทีที่ย่อมทำให้

ไม่เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเท่าที่ควร ดังนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) ไม่ได้กำหนดประเภทคดี หรือกำหนดค่านิยามของประเภทคดี ทำให้ยังไม่มี ความชัดเจนว่า กรณีคดีที่มีโทษเท่าใดจึงจะถือว่าเป็นคดีที่มีโทษชั้นร้ายแรง โทษชั้นปานกลางหรือโทษชั้นเบา ทำให้ไม่มีหลักเกณฑ์อ้างอิงและไม่อาจพิจารณาว่าคดีใดเหมาะสมที่จะไต่สวนมูลฟ้อง หรือในคดีที่มีโทษสถานใด จึงจะเหมาะสมและมีความสำคัญเพียงพอที่จะทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจน ควรกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่ากรณีที่มีโทษชั้นใดต้องมีการไต่สวนมูลฟ้อง หรือโทษระดับชั้นใดหากเป็นคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องในคดีนั้นก็ได้อีก หรือเมื่อพนักงานอัยการผู้ฟ้องคดี หรือผู้ถูกกล่าวหา ร้องขอ หากมีเหตุอันสมควรศาลจะไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้นก็ได้อีก หรือในคดีระดับโทษใดไม่จำเป็นต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องเลย ดังเช่นกรณีในประเทศสหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐฝรั่งเศส ที่มีความชัดเจนในเรื่องของระดับโทษชั้นใดที่จะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องเด็ดขาด หรือระดับโทษชั้นเท่าใดให้เป็นดุลยพินิจที่จะไต่สวนมูลฟ้อง หรือระดับโทษชั้นใดที่ไม่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องเลย เนื่องจากผู้ศึกษาเห็นว่า หากทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีของพนักงานอัยการทุกคดี ย่อมจะเป็นการเพิ่มภาระเกินสมควรทั้งแก่ศาลและพนักงานอัยการเอง ดังนั้น วิธีการของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่กำหนดระดับโทษชั้นออกอรรถไว้เริ่มที่คดีอาญาที่ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นคดีที่มีระดับโทษยังไม่ได้ร้ายแรงและไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างมาก อาจยังไม่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะประเทศไทยยังขาดแคลนทรัพยากรบุคคลอีก

จ ำ น ว น ม า ก

ที่จะสามารถดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าว ดังนั้น ปัญหาของการที่ศาลไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ย่อมแก้ไขให้มีความเหมาะสมได้ด้วยการกำหนดระดับชั้นของคดีตามอัตราโทษเป็นสามระดับ โดยอ้างอิงจากสาธารณรัฐฝรั่งเศส จากการศึกษาจะเห็นว่าสาธารณรัฐฝรั่งเศสค่อนข้างมีความชัดเจนในการแบ่งประเภทคดีโดยแบ่งเป็นสามระดับ อีกทั้งยังกำหนดเงื่อนไข ขั้นตอนวิธีการในการไต่สวนมูลฟ้องในคดี ว่าคดีความผิดระดับโทษปานกลางให้ไต่สวนมูลฟ้องบางคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ทำให้เห็นว่ากระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่มีความยืดหยุ่นในคดีความผิดระดับโทษปานกลาง อีกทั้งยังเป็นต้นแบบในการแบ่งประเภทคดีของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีอีกด้วย

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา มีลักษณะความผิดทางอาญาที่มีอยู่ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ความผิดเล็กน้อย ซึ่งพนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่ ส่วนความผิดออกอรรถเป็นคดีความผิดที่มีโทษรุนแรง พนักงานอัยการจำเป็นต้องได้รับอนุมัติคำฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่เพื่อฟ้องคดีอาญาต่อศาลเสมอและการอนุมัติให้พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาเป็นอำนาจเด็ดขาดของคณะลูกขุนใหญ่ที่จะพิจารณาว่าข้อหาใดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับคดีอาญานั้น ถ้าคณะลูกขุนใหญ่ปฏิเสธข้อหาที่พนักงานอัยการร้องขอ พนักงานอัยการผู้เป็นหัวหน้า

ประจำสำนักงานพนักงานอัยการนั้น ก็มีสิทธิยื่นขออนุมัติคำฟ้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ชุดใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อคำฟ้องได้รับอนุมัติแล้ว เพื่อส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจ หลังจากนั้นคดีอาญาจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการ

สำหรับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี การดำเนินคดีอาญามีการแบ่งประเภทความผิดอาญาซึ่งมีผลโดยตรงต่อการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการชั้นสอบสวนฟ้องร้องด้วย การแบ่งประเภทความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีเดิมได้แบ่งอย่างจากสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยมีการแบ่งประเภทความผิดอาญาออกเป็น 3 ประเภท 1) ความผิดอาญาโทษอุกฉกรรจ์ 2) ความผิดอาญาโทษปานกลาง และ 3) ลหุโทษ ต่อมาการแบ่งประเภทความผิดอาญาดังกล่าวในปัจจุบัน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเห็นว่าไม่เหมาะสม เนื่องจากความผิดลหุโทษไม่สมควรเป็น “ความผิดอาญา” ในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขและใช้บังคับในปัจจุบันจึงไม่มีบัญญัติให้ลหุโทษเป็นความผิดอาญาอีกต่อไป ทำให้ในปัจจุบันในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีจึงมีความผิดอาญาเพียง 2 ประเภท¹⁷⁷ เท่านั้น ดังนั้นสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะมีการแบ่งประเภทคดีในปัจจุบันเหลือเพียงสองประเภท โดยความผิดอุกฉกรรจ์ ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษหนักของเยอรมนี เป็นคดีที่ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ซึ่งหากเทียบกับบริบทสังคมของประเทศไทย ถือว่าเป็นคดีที่มีโทษยังไม่หนัก หากประเทศไทยจะกำหนดในคดีที่มีโทษระดับร้ายแรงโดยเริ่มจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปเห็นว่ายังไม่เหมาะสม โดยผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีการกำหนดประเภทคดีตามระดับโทษโดยอ้างอิงถึงวิธีการแบ่งตามอย่างสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยมากกว่า

จากการศึกษาการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยและประเทศต่างๆที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ประเด็นปัญหาที่สำคัญคือ การที่ศาลไทยไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น สาเหตุมาจากการใช้ดุลยพินิจของศาลที่จะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าการศึกษาที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยไม่ได้กำหนดประเภทคดี หรือกำหนดคานียามของประเภทคดี ทำให้ยังขาดความชัดเจนว่าคดีประเภทใดต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่าการแบ่งคดีเป็น 3 ประเภทดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 คดีที่มีระดับโทษชั้นเบา ผู้ศึกษาเห็นว่า คดีประเภทนี้ควรเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดเล็กน้อย เพราะคดีประเภทดังกล่าวไม่ได้เกิดความเสียหายร้ายแรงที่กระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างหรือกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อีกทั้งจากการศึกษาการกำหนดประเภทคดีของประเทศต่างๆที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ประเภทคดีที่มีโทษเบาและเหมาะสม

¹⁷⁷ คณิต ฒ นคร, “อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง,” ใน อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา, รวบรวมโดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมอัยการ, น. 88-89.

กับบริบทของประเทศไทย ควรเป็นคดียี่ที่มีความผิดลหุโทษหรือคดีความผิดเป็นพินัย เนื่องจากคดีที่มีโทษเบาหรือเกี่ยวกับความผิดเล็กน้อยๆ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องก็ได้ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีประเภทดังกล่าวมีความรวดเร็ว ซึ่งระดับโทษดังกล่าวผู้ศึกษาอ้างอิงมาจากการกำหนดระดับโทษและแบ่งประเภทคดีของสาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นหลัก เนื่องจากค่อนข้างมีความชัดเจนว่าคดีใดไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่อย่างไรก็ดีสาธารณรัฐฝรั่งเศสคดีลหุโทษหรือคดีโทษเบาจะเน้นไปที่คดีที่มีโทษปรับ หากแต่ผู้ศึกษาเห็นว่าคดีลหุโทษที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนและปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือคดีที่มีโทษปรับสถานเดียว หรือคดีความผิดทางพินัย เป็นความผิดเล็กน้อยที่ไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน ไม่ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ควรที่จะสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีประเภทดังกล่าวอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม โดยกระบวนการตรวจสอบตามเดิมที่ผ่านชั้นของพนักงานสอบสวนและการตรวจสอบสำนวนโดยพนักงานอัยการเพียงพอแล้วสำหรับระดับโทษของคดีความผิดลหุโทษหรือคดีความผิดทางพินัย ที่จะกำหนดให้

คดีประเภทที่ 1 ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องในคดีประเภทดังกล่าวก็ได้ แต่ก็ไม่ต้องตัดอำนาจศาลที่ถ้าหากเห็นสมควรจะไต่สวนมูลฟ้องก็ได้เช่นกัน

ประเภทที่ 2 คดีที่มีโทษชั้นกลาง ผู้ศึกษาเห็นว่า คดีประเภทนี้มีขอบเขตระดับโทษค่อนข้างกว้าง และมีความยากในการกำหนดว่าเป็นคดีประเภทใด มีลักษณะคดีเป็นอย่างไรและระดับโทษเท่าใดจึงจะเหมาะสมและสมควรไต่สวนมูลฟ้อง จากการศึกษาพบว่าคดีที่มีโทษระดับกลางควรเป็นคดีที่มีระดับความผิดที่สูงกว่าระดับความผิดลหุโทษแต่ไม่เกินระดับโทษในคดีความผิดที่ร้ายแรง และมีผลกระทบต่อความเสียหายต่อสังคมเป็นวงกว้าง ด้วยขอบเขตของโทษในระดับชั้นนี้มีความกว้างครอบคลุมทั้งคดีที่มีความผิดไม่ร้ายแรงและร้ายแรง และบางคดีมีความยุ่งยากซับซ้อน บางคดีไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนแต่มีระดับโทษที่ค่อนข้างหนัก ควรมีการกำหนดเงื่อนไข หลักเกณฑ์ และวิธีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ระดับโทษปานกลาง เช่น ในคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อนหากผู้ถูกฟ้องร้องขอต่อศาลให้มีการไต่สวนมูลฟ้องและคดีนั้นศาลเห็นสมควรที่จะไต่สวนมูลฟ้อง ศาลก็มีอำนาจที่จะไต่สวนมูลฟ้องตามที่ผู้ถูกฟ้องร้องขอหรือไม่ก็ได้ หรือเป็นกรณีที่ศาลพิจารณาแล้วเห็นเองว่าคดีนั้นอาจไม่มีมูลเพียงพอที่จะประทับฟ้อง ศาลก็มีอำนาจที่จะไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้นได้ โดยเป็นดุลพินิจของศาลตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว โดยอ้างอิงตามการกำหนดประเภทโทษตามสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยผู้ศึกษาเห็นด้วยว่าคดีประเภทระดับโทษชั้นปานกลางนั้น ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีก็ได้ โดยขอบเขตที่ผู้ศึกษาเห็นว่าเหมาะสมที่จะกำหนดในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยคือ คดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนขึ้นไป แต่ไม่เกินสิบปีไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องเว้นแต่คดีนั้นมีความยุ่งยากซับซ้อนและศาลเห็นสมควร หรือพนักงานอัยการร้องขอให้ไต่สวนมูลฟ้อง หรือผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ร้องขอต่อศาลและศาลเห็นสมควร ให้ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้น

ประเภทที่ 3 คดีที่มีระดับโทษชั้นร้ายแรง ผู้ศึกษาเห็นว่า ต้องเป็นประเภทคดีที่มีระดับโทษสูงและเป็นความผิดร้ายแรง โดยมีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนและสังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้น คดีที่มีโทษชั้นร้ายแรง ควรจะกำหนดคดีที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไปที่ต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี แม้จะเป็นคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองก็ตาม เนื่องจากคดีที่มีโทษจำคุกสูง หากศาลประทับฟ้องคดีง่ายเกินไปผู้ถูกฟ้องก็จะตกเป็นจำเลยทันทีแม้จะยังไม่มีความผิดก็ตาม จำเป็นต้องมีการประกันตัวเพื่อสู้คดี หากบางคดีผู้ถูกฟ้องไม่ใช่ผู้กระทำความผิด การที่ผู้ถูกฟ้องต้องถูกจำคุกระหว่างพิจารณาคดีแม้จะวันเดียวก็ไม่สมควรและไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง อีกทั้งยังไม่ได้ปฏิบัติตามหลักการของรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมรวมถึงหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าควรกำหนดประเภทคดีที่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีเป็นคดีที่มีโทษจำคุกสิบปีขึ้นไป ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าคดีที่มีโทษจำคุกห้าปีขึ้นไปแต่ยังไม่เกินสิบปี ในบางคดียังไม่ได้มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีผลกระทบเป็นวงกว้างมากนัก คดีที่มีระดับโทษดังกล่าวจึงควรมีหลักเกณฑ์กำหนดในคราวที่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องไว้ เพื่อความยืดหยุ่นในคดีที่มีระดับโทษปานกลาง และไม่เป็นการสร้างภาระแก่ศาลมากจนเกินไป ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าคดีที่มีโทษระดับชั้นร้ายแรงและเหมาะสมคือคดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไปควรจะต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี โดยมีสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่กำหนดคดีที่มีโทษร้ายแรงคือคดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีขึ้นไป ซึ่งผู้ศึกษามีเห็นด้วยกับแนวทางของสาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก

ดังนั้น การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยและประเทศต่างๆที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พร้อมทั้งเปรียบเทียบถึงกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงสิ่งประเทศไทยยังไม่มีเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ประเทศไทยปัญหาอยู่ที่ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง แม้จะมีบทบัญญัติใน มาตรา 162 (2) ที่ให้อำนาจศาลไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์หรือไม่ก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติศาลมักไม่ไต่สวนมูลฟ้องเพราะเชื่อมั่นในการทำงานของพนักงานอัยการ การประทับฟ้องของศาลสำหรับคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ศาลมีการประทับฟ้องง่ายเกินไปนั้น ทำให้มีข้อสังเกตได้ว่าศาลเลือกปฏิบัติในการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ ซึ่งหากเป็นการเลือกปฏิบัติจริงย่อมไม่เป็นไปตามหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมที่มุ่งหมายบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคไม่เว้นแม้แต่กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้น เมื่อศาลประทับฟ้องง่ายเกินไปความผิดพลาดจึงเกิดขึ้นได้ง่ายเช่นกัน สถิติการยกฟ้องคดีของพนักงานอัยการจึงมากขึ้นตามไปด้วย หากศาลใช้การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ ย่อมส่งผลต่อการทำงานของทั้งพนักงานอัยการที่จะต้องมีความรอบคอบในการสั่งคดีและยังส่งผลให้พนักงานสอบสวนเองก็ต้องมีความรอบคอบในการทำงานเพิ่มขึ้น ทั้งการแสวงหาพยานหลักฐานต่างๆมาประกอบสำนวนการสอบสวนของตน การจับแพะหรือคดีที่มีผู้ไม่หวังดีแกล้งฟ้องผ่านพนักงานอัยการย่อมจะลดลง

ตามไปด้วย คดีของพนักงานอัยการที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลควรจะจบลงด้วยการลงโทษเป็นจำนวน 95% ขึ้นไปเช่นเดียวกับศาลในประเทศที่ถ้าหากถูกรัฐฟ้องเป็นคดียอม คาดหมายได้ว่าจะต้องถูกพิพากษาลงโทษ โอกาสที่ไม่ต้องรับโทษหรือศาลยกฟ้องไม่มีหรือมีน้อยมาก ซึ่งเห็นว่าการไม่ได้สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ไม่ได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการไต่สวนมูลฟ้อง หลักการค้นหาความจริงและหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ อีกทั้งยังเป็นการไม่ได้นำหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมมาปรับใช้กับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องที่ต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียม เสมอภาคไม่มีการยกเว้นแม้แต่กรณีของเจ้าหน้าที่รัฐ และไม่ก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

กล่าวโดยสรุปปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทย พบประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ กรณีที่ศาลใช้ดุลพินิจไม่ได้สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ รวมถึงสิทธิในการสู้คดี โดยนำพยานหลักฐานเข้ามาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และความชัดเจนว่าคดีประเภทใดบ้างที่สมควรต้องไต่สวนมูลฟ้องกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี ดังนั้น เพื่อให้เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลและกลั่นกรองมูลคดีอาญาในชั้นก่อนการพิจารณาของศาล มีเหตุผลที่สำคัญสองประการ ประการหนึ่ง คือ เพื่อให้ผู้ที่มิเหตุน่าเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จะได้ไม่ถูกฟ้องดำเนินคดี และในขณะเดียวกันผู้ที่มิเหตุผลน่าเชื่อว่าเป็นผู้กระทำความผิดจะถูกฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลพิพากษาลงโทษ และเมื่อมีการกลั่นกรองมูลคดีมาอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้การดำเนินคดีในศาลเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีพยานหลักฐานพอเพียงที่จะนำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลย หากภายหลังมีเหตุผลเชื่อว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดก็จะต้องมีการถอนฟ้องโดยพลัน และเหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อให้ผู้ที่ถูกฟ้องแต่มีเหตุน่าเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะได้ไม่ต้องตกเป็นจำเลย อย่่างไรก็ดี ในการกลั่นกรองมูลคดีอาญาในชั้นก่อนการพิจารณาของศาลไทยอาจแบ่งได้เป็น 2 ชั้น คือ พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการเป็นผู้กลั่นกรองชั้นหนึ่ง กับศาลเป็นผู้กลั่นกรองอีก กล่าวคือ ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ กฎหมายบัญญัติบังคับให้ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ เนื่องจากคดีดังกล่าวยังไม่เคยผ่านขั้นตอนการตรวจสอบมูลคดีหรือค้นหาความจริงโดยองค์กรใดมาก่อนเลย ส่วนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ และในทางปฏิบัติศาลได้ใช้ดุลพินิจในทางประทับฟ้องโดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องเสมอ ด้วยเหตุผลที่ว่าเนื่องจากคดีดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมาแล้วถึง 2 ขั้นตอน คือ การสอบสวนของตำรวจและการสั่งคดีของพนักงานอัยการ แต่อย่างไรก็ตาม แนวทางปฏิบัติดังกล่าว อาจทำให้การสอบสวนเข้ามามีความสำคัญแทนที่การไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งถือว่าไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เนื่องจากการตรวจสอบในชั้นสอบสวนและการสั่งคดีอาจไม่เพียงพอ และหากใช้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องด้วย ก็ย่อมจะเป็นมาตรการเสริมที่ช่วยให้สามารถปกป้อง

คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอันเป็นประโยชน์ทั้งแก่โจทก์ จำเลย และศาลมากขึ้นอีกด้วย
แนวคิดนี้จึงสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการไต่สวนมูลฟ้องที่มุ่งจะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ
ประชาชนตามหลักการแห่งรัฐธรรมนูญได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม หลักการค้นหาความจริง และหลักการไต่สวนมูลฟ้องจากกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของรัฐ และเพื่อศึกษาหลักกฎหมายและสาระสำคัญของการกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญา เช่น การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่รัฐเป็นโจทก์ของประเทศไทย และเพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของประเทศที่ได้ทำการศึกษา ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทย อันนำไปสู่การเสนอแนะการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกฟ้องคดีโดยรัฐ และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคดีของรัฐให้เป็นไปตามทฤษฎีหลักการค้นหาความจริง สอดคล้องกับหลักการอันสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันศาลไทยมีคดีขึ้นสู่ศาลเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การไต่สวนมูลฟ้องจึงนับเป็นมาตรการในการถ่วงดุลคดีเบื้องต้นที่กระทำโดยศาล การไต่สวนมูลฟ้องจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งที่จะช่วยคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่ถูกฟ้องคดีและยังช่วยให้เกิดการถ่วงดุลคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาล อีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากในปัจจุบันคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาในศาลไทยมีสถิติการยกฟ้องเป็นจำนวนมาก โดยเป็นคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ด้วย ดังนั้น การไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จึงนับว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบคำสั่งฟ้องของพนักงานอัยการโดยศาลและเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้อง¹⁷⁸ อีกทั้งยังเป็นเพิ่มการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อป้องกันการนำคดีที่ไม่มีมูลหรือไม่มีพยานหลักฐานสนับสนุนมาฟ้องคดีต่อศาล โดยให้ได้ศาลพิจารณาก่อนการถ่วงดุลคดีในเบื้องต้นก่อนว่ามีมูลเพียงพอที่ศาลจะรับพิจารณาต่อไป

¹⁷⁸ ปาณิศ วงศ์ทุมมาลา, “ความเป็นภาวะวิสัยของอัยการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและฝรั่งเศส,”

(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555), น. 32.

หรือไม่ เมื่อการไต่สวนมูลฟ้องคดีมีประสิทธิภาพที่ดี จะสามารถลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมที่ทุกคนมีสิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดี โดยไม่เป็นธรรม หมายถึงกรณีคดีที่ไม่มีมูลหรือไม่พยานหลักฐานเพียงพอก็ไม่ควรถูกดำเนินคดีนั่นเอง การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการหรือรัฐเป็นโจทก์ นอกจากศาลทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้นแล้ว ศาลควรยึดหลักการตรวจสอบค้นหาความจริงเช่นกัน ไม่ใช่เพียงแค่ทำตามรูปแบบ เพราะเป้าหมายหลักของการดำเนินคดีอาญาคือการค้นหาความจริง ดังนั้น เมื่อกฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ศาลควรจะมีบทบาทหน้าที่ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญานั้นๆ เพื่อให้การไต่สวนมูลฟ้องมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของการไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างแท้จริง แม้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติให้มีการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาก่อนจะมีการประทับรับฟ้องคดีไว้พิจารณาก็ตาม แต่ปรากฏว่าเมื่อคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลแล้ว ศาลได้มีการยกฟ้องคดีอยู่มาก อันแสดงให้เห็นว่าการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก่อนจะมีการประทับรับฟ้องของศาลไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การที่ศาลไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ทำให้อคติของพนักงานอัยการเข้าสู่การพิจารณาของศาลเกือบทุกคดี ก่อให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย จึงไม่ก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้องและไม่เป็นการดำเนินการตามมาตรฐานที่จะช่วยถ่วงดุลคดีก่อนจะขึ้นสู่การพิจารณาของศาล บางกรณีพบว่าผู้มีบริสุทธิ์ถูกฟ้องคดีและตกเป็นจำเลย อันเป็นการเสียเวลาและทรัพยากร ในการต่อสู้คดี บางกรณีอาจถึงขั้นทำให้เสียสิทธิและเสรีภาพ เนื่องจากเป็นคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ แต่ภายหลังปรากฏว่าศาลได้มีคำพิพากษายกฟ้องในกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการที่ไม่ดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก่อนมีการประทับรับฟ้องคดี ไม่ก่อให้เกิดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การถ่วงดุลคดีโดยอาศัยการไต่สวนมูลฟ้องของศาลในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ควรที่จะมีการปรับปรุงและมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับรับฟ้อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากยิ่งขึ้น

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศสและเยอรมนี ในส่วนของการดำเนินคดีขึ้นประทับรับฟ้องในสหรัฐอเมริกา จะมีคณะลูกขุนช่วยพิจารณาว่าคดีนั้นมีพยานหลักฐานเพียงพอให้พิจารณาว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือเป็นผู้กระทำผิด แต่จะไม่มีส่วนร่วมการกำหนดโทษ ในฝรั่งเศสที่พนักงานอัยการต้องแนบสำนวนการสอบสวนของผู้พิพากษาไต่สวนซึ่งเป็นแหล่งบันทึกข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานทั้งหลายที่เกี่ยวกับคดีไปพร้อมกับฟ้องด้วย ศาลตัดสินจะพิจารณาพยานหลักฐานต่างๆ จากสำนวนการสอบสวนประกอบกับคำฟ้องด้วยและหากมีหลักฐานเพียงพอจึงเปิดการพิจารณาและหากคดีขึ้นสู่การพิจารณาในศาลก็มีแนวโน้มว่าต้องมีการลงโทษจำเลย เช่นเดียวกับในศาลเยอรมนีที่พนักงานอัยการต้อง แนบสำนวนการสอบสวนไปพร้อมกับคำฟ้อง

ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อให้ศาลได้ตรวจสอบการทำงานของพนักงานอัยการ ซึ่งแม้จะได้อ้างว่าเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่รัฐผู้อำนวยความสะดวกที่ยิ่งใหญ่ของโลก และเป็นเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีภาวะวิสัย แต่ก็ยังเป็นมนุษย์ ที่ย่อมจะมีความผิดพลาดได้ และตรวจสอบว่าการที่จะดำเนินการฟ้องร้องทางอาญาต่อไปนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นหรือไม่ มีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาอาจกระทำผิดจริงตามฟ้องและหากคดีเข้าสู่การพิจารณาในศาลก็มีแนวโน้มที่จะมีคำพิพากษาลงโทษจำเลยเช่นกัน สำหรับในศาลไทยการดำเนินคดีชั้นประทับฟ้องแม้จะไม่มีกระบวนการสอบสวนไปพร้อมฟ้องดังเช่นในสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศสและเยอรมนี แต่มีมาตรการตรวจสอบการสั่งฟ้องหรือไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งเป็นมาตรการที่ไม่ถูกนำมาใช้ในศาลไทยในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ที่แทบจะไม่มีการไต่สวนมูลฟ้อง จึงทำให้มีสถิติการยกฟ้องสูงมาก ซึ่งความจริงแล้วหากคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลโอกาสที่จำเลยจะถูกพิพากษาลงโทษน่าจะมามากแต่กลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะศาลไทยประทับฟ้องง่ายเกินไป โอกาสผิดพลาดจึงมีสูง ดังนั้น เพื่อให้การไต่สวนมูลฟ้องเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ ศาลต้องสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องคดีของพนักงานอัยการอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะหากเป็นคดีที่มีอัตราโทษสูง การไต่สวนมูลฟ้องอาจช่วยแก้ปัญหาได้เพราะจะเป็นการกระตุ้นให้พนักงานอัยการทำงานด้วยความละเอียดรอบคอบและมีผลไปถึงกระบวนการชั้นสอบสวนของพนักงานสอบสวนเช่นกัน¹⁷⁹ คดีที่เข้าสู่การพิจารณาในศาลก็จะได้รับการกลั่นกรองมูลคดีก่อนสถิติการยกฟ้องก็จะลดลง ความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยก็จะเพิ่มขึ้น การไต่สวนมูลฟ้องจึงเป็นมาตรการตรวจสอบอำนาจฟ้องของพนักงานอัยการโดยเป็นกลไกที่เทียบได้กับการส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมฟ้องนั่นเอง

จากการศึกษาจึงพบว่า กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองของไทย มีปัญหาอยู่ในทางปฏิบัติ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) ที่ให้อำนาจศาลไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์หรือไม่ก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติศาลไทยมักไม่ไต่สวนมูลฟ้องเพราะเชื่อมั่นในการทำงานของพนักงานอัยการ การประทับฟ้องของศาลสำหรับคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลมีการประทับฟ้องง่ายเกินไป ความผิดพลาดจึงเกิดขึ้นได้ง่ายเช่นกัน สถิติการยกฟ้องคดีของพนักงานอัยการจึงมากขึ้นตามไปด้วย หากศาลใช้การไต่สวนมูลฟ้องเพื่อกลั่นกรองคดีก่อนที่จะประทับฟ้องคดีของพนักงานอัยการ ย่อมส่งผลต่อการทำงานของทั้งพนักงานอัยการที่จะต้องมีความรอบคอบในการสั่งคดีและยังส่งผลให้พนักงานสอบสวนเองก็ต้องมีความรอบคอบในการทำงานเพิ่มขึ้น ทั้งการแสวงหาพยานหลักฐานต่างๆมาประกอบสำนวนการสอบสวนของตน การจับแพะหรือจับผู้กระทำผิดไม่ถูกต้องย่อมจะลดลงตามไปด้วย คดีของพนักงานอัยการที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลควรจะจบลงด้วยการลงโทษเป็นจำนวน 95% ขึ้นไป

¹⁷⁹ คณิต ฒ นคร, นิติกรรมอำพราง ในนิติศาสตร์ไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สัญญาชน, 2548), น. 62.

เช่นเดียวกับศาลในต่างประเทศที่ถ้าหากถูกรัฐฟ้องเป็นคดียอมคาดหมายได้ว่าจะต้องถูกพิพากษา ลงโทษ โอกาสที่ไม่ต้องรับโทษหรือศาลยกฟ้องไม่มีหรือมีน้อยมาก ซึ่งเห็นว่าการประทับฟ้องงาน เกินไปนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเท่าที่ควร อีกทั้งยังไม่ได้เป็นไป ตามเจตนารมณ์ของหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม รวมถึงหลักการค้นหาความจริง และหลักการไต่สวน มูลฟ้อง และส่งผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่รัฐเป็นโจทก์ของไทยมีความมีการแก้ไขในประเด็นปัญหาดังนี้

ประเด็นแรก การที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูล ฟ้องคดีก่อนประทับฟ้องได้ ทำให้จำเลยไม่มีโอกาสได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ควรจะมีการ แก้ไขให้ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีตามแบบวิธีของ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ประเด็นที่สอง กรณีคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีศาลจะประทับฟ้องคดีทันที ทำให้ไม่เกิดการไต่สวนมูลฟ้องในคดีดังกล่าว เมื่อศาลประทับฟ้องแล้วผู้ถูกกล่าวหายอมตกเป็น จำเลยทันที ทำให้ศาลไม่ได้ทำการตรวจสอบและกลั่นกรองคดีก่อนจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของ ศาล อีกทั้งจำเลยในบางคดียังสิ้นสิทธิและเสรีภาพเพราะต้องมีการควบคุมหรือคุมขังจำเลย ทั้งๆที่ศาล ยังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดตามฟ้อง ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักสันนิษฐานไว้ ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ที่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560 มาตรา 29 “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึง ที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อ ป้องกันมิให้มีการหลบหนี”

จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ต้องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ ถูกฟ้องคดี ซึ่งการที่ประทับฟ้องแล้วนำตัวจำเลยไปควบคุมหรือคุมขัง โดยยังไม่มีการไต่สวนหรือให้ โอกาสจำเลยในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง มิได้เป็นการกระทำเท่าที่จำเป็น และป้องกันการ หลบหนี เนื่องจากศาลยังไม่มีคำพิพากษาหรือมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าบุคคลดังกล่าวเป็นผู้กระทำ ผิด ดังนั้น ที่ศาลไทยทำการประทับฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีทันที ย่อมเป็นการ ปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย 2560 อันเป็นหลักการต้องการจำกัดอำนาจรัฐและต้องการให้รัฐอยู่ภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรม และยุติธรรม ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรมีการกำหนดระดับชั้นโทษแบ่งเป็น ระดับร้ายแรง ต้องไต่สวนมูล ฟ้องทุกคดี ระดับปานกลาง เป็นดุลยพินิจของศาลที่จะไต่สวนมูลฟ้อง แต่หากคดีใดมีความยุ่งยาก ซับซ้อน หรือเมื่อพนักงานอัยการหรือผู้ถูกกล่าวหาร้องขอและศาลเห็นสมควร ศาลต้องทำการไต่สวน มูลฟ้องในคดีนั้น และ ระดับเบา ศาลไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องคดีดังกล่าวแต่ไม่ตัดอำนาจศาลที่จะ

ทำการไต่สวนคดีนั้นหากศาลเห็นสมควร โดยตามแบบวิธีของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการไต่สวนมูลฟ้องคดีต่างๆ โดยแบ่งตามระดับความร้ายแรงของโทษในคดี และทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ตาม สาธารณรัฐฝรั่งเศสและเยอรมนี และเห็นว่าประเทศไทยไม่ควรใช้ระบบไต่สวนมูลฟ้องคดีเช่นประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นระบบคณะลูกขุน ซึ่งประเทศไทยยังไม่มีความเหมาะสมกับการใช้ระบบคณะลูกขุน แม้ประเทศไทยจะเป็นระบบกฎหมายที่ผสมกันระหว่างระบบกฎหมายซีวิลลอว์และระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ก็ตาม

ประเด็นที่สาม เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่ได้กำหนดระดับชั้นของโทษเอาไว้ ทำให้ไม่มีความชัดเจน ว่าคดีที่มีโทษเท่าใดจึงจะเหมาะสมในการไต่สวนมูลฟ้อง ดังนั้นควรที่จะมีการกำหนดระดับชั้นของโทษเอาไว้ให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดความชัดเจนต่อการไต่สวนมูลฟ้องและความเข้าใจ โดยกำหนดบทนิยามของระดับชั้นโทษไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามแบบวิธีของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในเรื่องการไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองพบว่า การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเครื่องมือและขั้นตอนที่สำคัญอย่างมากในการช่วยถ่วงดุลคดีที่ไม่มีมูลและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามหลักการของรัฐธรรมนูญ กรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองกฎหมายให้ศาลทำการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดีอยู่แล้วไม่เกิดปัญหาอะไร แต่คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ และในทางปฏิบัติแทบไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องคดีของอัยการที่เป็นโจทก์ฟ้องคดีเองเลย ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเกิดการพัฒนาและมีประสิทธิภาพ ควรที่จะนำหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมมาปรับใช้ที่มุ่งหมายจะบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมไม่เว้นแม้แต่กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งอาศัยกลไกตาม พระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ. 2562 ซึ่งแก้ไขดังนี้

1. **เดิม** มาตรา 165 “ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องให้แก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้

อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้ชัดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจตรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายความมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องแก่จำเลยเป็นรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มา แต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น”

ใหม่ มาตรา 165 ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องไม่ว่าจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ โดยตั้งทนายความมาแทนก็ได้ ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องให้แก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้ชัดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจตรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

จำเลยมีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และไม่ตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายความมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องแก่จำเลยเป็นรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มา แต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น

2. เดิม มาตรา 162 “ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการส่งต่อไปนี้

(1) ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

(2) ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพ ให้ศาลประทับรับฟ้องไว้พิจารณา

ใหม่ มาตรา 162 ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการส่งต่อไปนี้

(1) ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

(2) ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

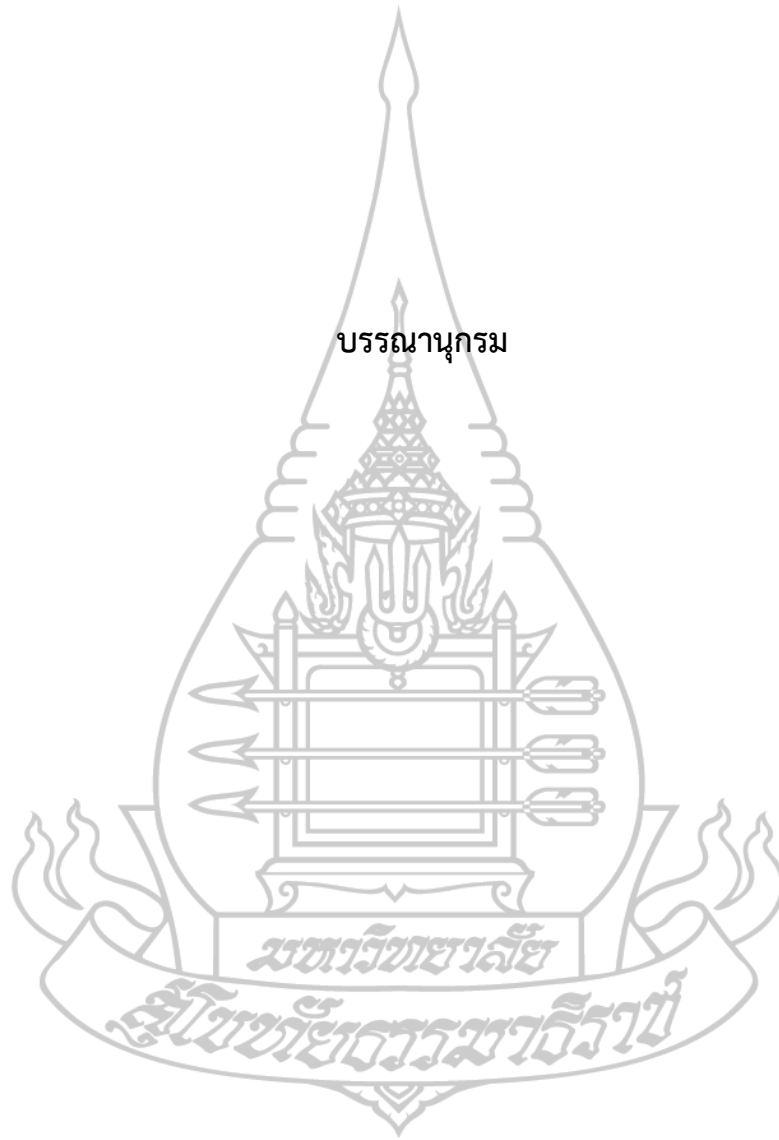
(ก) ในคดีที่มีโทษชั้นเบา หมายถึง คดีความผิดลหุโทษหรือคดีความผิดทางพินัย ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

(ข) ในคดีที่มีโทษชั้นกลาง หมายถึง คดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนขึ้นไป แต่ไม่เกินสิบปีไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง เว้นแต่คดีนั้นมีความยุ่งยากซับซ้อน หรือจำเลยร้องขอและศาลเห็นสมควร ให้ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้น

(ค) ในคดีที่มีโทษชั้นร้ายแรง หมายถึง คดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป ให้ไต่สวนมูลฟ้อง

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพให้ศาลประทับรับฟ้องไว้พิจารณา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา นวไตรลาภ, (2556). *ปัญหาการค้นหาคำความจริงกรณีจำเลยรับสารภาพในชั้นพิจารณา*, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- กิติพงษ์ กิตยารักษ์. (2546). รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่องการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย: การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย กรุงเทพมหานคร. เนติบัณฑิตยสภา.
- กุลพล พลวัน. (2547). *รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 3 ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ*.
- โกเมน ภัทรภิรมย์. (2526). *พนักงานอัยการฝรั่งเศส: ในพนักงานอัยการกับการสอบสวนคดีอาญา*, จัดพิมพ์โดย ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกรมพนักงานอัยการ.
- คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2553). *รายงานวิจัย โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา*.
- จรัญ โฆษณานันท์. (2537). *นิติปรัชญา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. บทที่ 14 บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของ อุดมการณ์ “หลักนิติธรรม”
- จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช. (2551). *หลักและทฤษฎีการสอบสวน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษร
- จิตติ ติงศภัทย์, “ผู้ใดควรสอบสวนในคดีอาญา” บทบัณฑิตย์ เล่ม 39 ตอน 2, 2525.
- จิรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์. (2566). *ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี*. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1
- ชนกานต์ อ้วนไทร. (2560). *หลักตรวจสอบค้นหาคำความจริง: ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ*
- ธนกร วรปรัชญากุล. (2547). *ระบบศาลยุติธรรมและการขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาของศาลในสาธารณรัฐฝรั่งเศส*. ดุลพาห. เล่มที่ 1. ปี ที่ 51
- ธานีศ เกศวพิทักษ์ , คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภาค 3 – 4 กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ*
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). *หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2538). *กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่างๆ*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2538). *กฎหมายมหาชน เล่ม 3 ที่มาและนิติวิธี*. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.

- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2550). กฎหมายมหาชน เล่ม 2 การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน – เอกชน และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมุข สุวรรณสร. (2511). การค้นหาความจริงโดยพยานหลักฐาน. บทบัณฑิตย. เล่มที่ 2 ปีที่ 25. พ.ศ. 2540. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (2551). นิติปรัชญา. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปานิศ วงศ์ทุมมาลา. (2555). *ความเป็นภาวะวิสัยของพนักงานอัยการศึกษาระดับปริญญาตรีไทยและฝรั่งเศส*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- พรพัทธ์ สติเวโรจน์ และคณะ. (2553). การเปิดเผยก่อนการสืบพยานในคดีอาญา : กรณีศึกษาเฉพาะประเทศ เยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา. รายงานการเก็บข้อมูล สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม.
- พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย. (2553). การสร้างกระบวนการเรียนรู้หลักนิติรัฐในระดับองค์กรและระดับบุคคล. ในรายงานการประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรมครั้งที่ 8 และการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. .
- โกคิน พลกุล. (2525). เอกสารประกอบการบรรยายวิชาหลักกฎหมายมหาชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนัสนันท์ เจริญเลิศ. (2557). *บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. (2546). กฎหมายที่มีบทบัญญัติไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ สถาบันวิจัยกฎหมาย.
- รายงานเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร, โดยสถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานพนักงานอัยการสูงสุด, 2540.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2549). ความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับกฎหมายปกครอง : หลักการพื้นฐานในกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2552). หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม. รัฐศาสตร์สาร : รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 60 ปี รัฐศาสตร์ 30 ปี. เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2555). หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม. บทความทางวิชาการ จุลินิติ. เล่มที่ 1. ปีที่ 9 กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการวุฒิสภา.
- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2540). สิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

- วิภา ปิ่นวีรี. (2551). *บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์.)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วิษณุ เครืองาม. (2526). เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายมหาชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
กรุงเทพฯ : สหมิตร.
- วิษณุ เครืองาม. (2530). กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ.
- สมคิด ณ นคร, “การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส,” *อุลพาท*, เล่มที่ 5 , ปีที่ 11, น. 8 (2507).
- สมชาย วิมลสุข. (2549). *บทบาทของศาลชั้นต้นในการค้นหาความจริง*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สมทรัพย์ นำอำนวย. (2541). *บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา*.
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมยศ เชื้อไทย. (2552). นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สหาย ทรัพย์สุนทรกุลและคณะ. (2552). *รวมบทความด้านวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต
ณ นคร พนักงานอัยการสูงสุด*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษร.
- สตัยา อรุณธารี. (2520). *อำนาจของพนักงานอัยการเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา*. (วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธิชา ม่วงผล. (2552). *ศาลชั้นต้นกับการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์ ไม่ได้ตีพิมพ์.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน
,” *อุลพาท*, เล่มที่ 1, ปีที่ 55.
- สุรินทร์ สฤกษ์พงศ์. (2534). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*,” เอกสารการสอนชุด
วิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานหลักฐานสำหรับรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- หยุด แสงอุทัย. (2526). คำบรรยายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- หยุด แสงอุทัย. (2538). *หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2544). *การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา
28*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- อุดม รัฐอมฤต. (2538). *ผลของข้อเท็จจริงสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบใน
คดีอาญา*. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, เล่มที่ 2, ปีที่ 25,

อุทัย อาทิวะช, รวบรวมความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, พิมพ์ครั้งที่ 2,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วี. เจ. พรินติ้ง, 2557),

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อสกุล	นายอวิรุทธ์ สุเพ็งคำภา
วัน เดือน ปี เกิด	12 มิถุนายน 2537
สถานที่เกิด	อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น
ที่อยู่ปัจจุบัน	กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2559
ประวัติการทำงาน	นิติกรปฏิบัติการ กรมการขนส่งทางราง

